

ESOGÜ

bilim

kültür

sanat

Aralık 2023 / Sayı 10

ISSN 2667-8950

Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı
1923-2023

Canan Akay
Ömer Faruk Bayrakçı
Eylem Dereli
Pınar Ergin
Selim Gürgen
Ersin Karademir
Taki Karslı
Umut Koç
Zafer Koylu
Veysel Lidar
Volkan Marttin
Hülya Öztürk
Levent Şentürk

ESOGÜ

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi adına sahibi
Prof. Dr. Kamil Çolak

Baş Editör Doç. Dr. Yakup Murat Bulut

Editör Yardımcıları Öğr. Gör. Dr. Pınar Ergin,
Doç. Dr. Veysel Lidar

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Bilge Kağan Şakacı
Prof. Dr. Levent Şentürk
Prof. Dr. Soner Akpınar
Prof. Dr. Şerife Yücesoy Özkan
Prof. Dr. Şirin Şengel
Prof. Dr. Ömür Dereci
Doç. Dr. Ersin Karademir
Doç. Dr. Fatma Sevinç Erbaşı
Doç. Dr. Gökçe Ketizmen
Doç. Dr. Yunus Araz
Dr. Öğr. Üyesi Bilge Aytuğar

Sorumlu Müdür

Doç. Dr. Duran Cankül

Dergi tasarımı ve grafik uygulama

Prof. Dr. Levent Şentürk

Kapak Prof. Dr. Şirin Şengel

ISSN 2667-8950

Yayın No 394

İletişim 0222 239 37 50 (5095)

Adres Meşelik Kampüsü, Büyükdere Mahallesi, Prof.
Dr. Nabi Avcı Bulvarı, No 4, 26040, Odunpazarı,
Eskişehir.

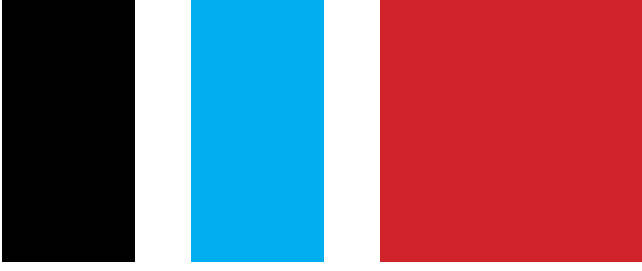
www.ogu.edu.tr

Baskı tarihi ve yeri Aralık 2023, Esogü Basımevi,
Eskişehir.

Baskı adedi 1.000

Yayın türü Yerel Süreli Yayın

TC Eskişehir Osmangazi Üniversitesi bünyesinde çıkarılan Esogü Bilim Kültür Sanat Dergisi'nin yayın hakkı Esogü'ye aittir. Yazı işlerinden ve ilgili yazarlardan izin alınmaksızın alıntı yapılamaz.

Aralık 2023 Sayı 10 ISSN 2667-8950

Cumhuriyetin Yüzüncü Yılı

Önsöz

içindekiler

- 1** Kamil Çolak
Cumhuriyetin Yüzüncü Yılı, Önsöz
- 2** Volkan Marttin
Cumhuriyetimizin İlk Yüzyılı ve Bayramlarımız Üzerine
- 6** Zafer Koylu
Cumhuriyete Giden Yol
- 9** Selim Gürgen
Gökyüzü: Geleceğin Teminatı
- 13** Taki Karslı
Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüz Yıllık Tarım Serüveni
- 19** Umut Koç
Bir Siyasal Sistem Olarak Cumhuriyet ile İşletmenin
Profesyonelleşmesi Arasındaki Benzerlikler
- 22** Canan Akay
Cumhuriyetin Kadınları
- 24** Hülya Öztürk
Kadınların Tıp Tahsil Etmelerine İlişkin Dönemin Tartış-
malarından Galip Ata Örneği
- 28** Eylem Dereli
Modern Türk Edebiyatının Son Yüzyılı
- 32** Veysel Lidar
Cumhuriyetin İlk Çeyreğinde Çeviri Faaliyetleri
- 35** Pınar Ergin
Seyir Kültürümüzün Dönüşümü
- 39** Ömer Faruk Bayrakçı
Cumhuriyetin Birinci Yüzyılında Türk Mûsikîsi
- 44** Ersin Karademir
Cumhuriyetin ilk yıllarında Eğitim: Yüz Yıl Öncesi
- 48** Levent Şentürk
Resmi Tarihe Uygunluk Sorunu
- 50** Alternatif Kapak, LŞ

Sevgili Okur,

Esogü Bilim Kültür Sanat Dergisi'nin onuncu sayıya ulaşmasının heyecan ve gururunu sizlerle paylaşıırken bir yandan da bu anlamlı sayıyı Cumhuriyetimizin yüzüncü yılında hazırlıyor olmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Türkiye Cumhuriyetinin yüz yılı boyunca gerçekleşen, hayata dokunan tüm güzellikler, ilerlemeler ve başarılar gibi bilim, kültür ve sanatın kucaklaştığı bu dergi de elbette varlığını Cumhuriyete borçludur ve özenle hazırladığımız bu özel sayı da Cumhuriyetimizin köklü geçmişine bir saygı duruşu niteliğindedir.

Üniversitemizin değerli akademisyenleri bu sayıda, Mustafa Kemal Atatürk'ün "Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir!" sözünden aldıkları ilhamla Türkiye Cumhuriyetinin yüz yıllık serüvenine ışık tutuyor. Alanında uzman öğretim üyelerimiz eğitimden tarıma, musikiden edebiyata, ekonomiden çeviribilime kadar geniş bir perspektifle Cumhuriyet tarihini anlamaya, anlatmaya çalışıyor; bu alanlarda birer mihenk taşı olan isimleri, vakaları bir kez daha anarak, tarihimizde bıraktıkları derin izlerin üzerinden özenle geçiyorlar.

Akademide ürettikleri bilgiyi toplumcu bir perspektifle halkın tüm kesimlerine ulaştırma gayretiyle on sayıyı geride bırakan değerli öğretim üyelerimizin, editör ve yayın kurullarımızın bu dergiyi yayına hazırlamak için verdikleri emeğin son derece kıymetli olduğunu belirtmek isterim. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi olarak kalem ve kâğıtla buluşmayan, yazıya dökülmeyen her fikrin yalnızca boşlukta yankılanıp kaybolacağını bilinci ile gerek basılı, gerekse dijital tüm yayıncılık, dergicilik faaliyetlerini önemsiyor ve çağın gereklerine ayak uydurarak bu çalışmaların devam etmesini sağlamaya çalışıyoruz. Umuyorum ki bu gayretin bir mahsulü olan *Esogü Bilim Kültür Sanat Dergisi*'nin onuncu sayısı da siz değerli okurlarımızla birlikte Cumhuriyetimizin yüz yılını birlikte anlamak ve bu büyük mirası gelecek nesillere taşımak adına bir vesile olacaktır.

Keyifli okumalar dileriz.

Saygı ve sevgiyle...

Prof. Dr. Kamil Çolak

Rektör

Volkan Marttin

Cumhuriyetimizin İlk Yüzyılı ve Bayramlarımız Üzerine

“Uçurum kenarında yıkık bir ülke... Türklü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... Yıllarca süren savaş... Ondan sonra, içerde ve dışarıda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet (Sürekli alkışlar) ve bunları başarmak için aralıksız devrimler... İşte Türk genel devriminin bir kısa deyişi...”

1935 yılında yaptığı bir konuşmasında Ulu Önder Atatürk, Türk Devrimi'ni böyle özetlemiştir. Kayda alınan bu konuşmasındaki en dikkat çekici unsur her bir sözcüğün nasıl büyük bir anlamla seslendirilmiş olduğudur. Atatürk'ün gerçekleştirdiği büyük eserlerin en önde geleni kendisinin de ifade ettiği gibi yeni vatan, yeni toplum ve yeni devlet yani muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkmayı hedefleyen Türkiye Cumhuriyeti'dir.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, gençlik yıllarından beri gerçekleştirdiği tarih, siyaset, felsefe okumalarıyla eriştiği bilgi ve anlayışla hareket etmiştir. Atatürk askerlik hayatı boyunca çok sevdiği milleti için kendini feda etmekten geri durmamıştır. Yeni Türk devletinin kuruluşu sırasında da edindiği bilgi ve anlayıştan hareketle insana en yakışan, Türk Milleti'ne en uygun, yönetim biçimi olan cumhuriyete geçilmesini sağlamıştır. Demokrasi tarihine bakıldığında dünyada cumhuriyet yönetimleri uzun ve kanlı mücadelelerle erişilen bir rejim iken Atatürk bu yönetimi millete armağan etmiştir.

Cumhuriyet, demokrasi sistemi ile devlet yönetimidir. Cumhuriyet rejimi demokrasinin ilkeleri ile işlerlik kazanır. Bu nedenle resmen cumhuriyet adını taşıyan demokratik olmayan ülkelere rastlanılmaktadır. Ulu Önder Atatürk, devrimlerinin milletin hak aramasın-

Atatürk, 1929 yılında Dolmabahçe Sarayı'na gelişinde törenle karşılanırken görülüyor. Arşiv, BYEGİM -Anadolu Ajansı.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, gençlik yıllarından beri gerçekleştirdiği tarih, siyaset, felsefe okumalarıyla eriştiği bilgi ve anlayışla hareket etmiştir.

dan kaynaklandığını her fırsatta dile getirmiştir. Bu hak arama ise zaman içinde bilinçlenmiş bir milletle mümkün olmuştur. Demokrasi ilkelerinin istisnasız uygulandığı toplumlarda cumhuriyet yönetiminin güzel örnekleri görülmektedir.

Atatürk, kurduğu cumhuriyetin ilelebet ayakta kalması için gereken ilkeleri de ortaya koymuştur. Atatürk'ün ilkelerinin özünde ise canından üstün tuttuğu Türk Milletinin eğitim ve kültür alanında geride kalmaması için buna ilişkin bugün birer mucize olarak kabul edilen önemli işler başarılmıştır. Öğretmen yetiştirmede Cumhuriyetin idealleri etkili olmuş, yetişen öğretmenler kendileri gibi hepsi birer vatansever yurttaş olacak öğrenciler yetiştirmiştir. İstatistiklere bakıldığında 1923-1924 yıllarında 4.894 ilkökul mevcut ve bu okulda toplamda sadece 10.238 öğretmen görev almaktayken Cumhuriyetin ilk yüzyılında 51.170 ilkökul sayısına erişilen yıllar olmuştur. Bu okullarda istatistikî olarak en fazla 515.852 adet öğretmenin görev aldığı görülmektedir. Bu sayılar bir Cumhuriyet mucizesinin ifadesidir. Zira eğitimde Türkiye'nin gerçekliğine uygun plan ve programlarla köylerden kentlere tüm vatan sathına

Cumhurbaşkanı Atatürk, 1937 yılında Sivas Lisesi'ni ziyaretinde görülüyor. Arşiv, Hanri Benazus Arşivi - Anadolu Ajansı.

yayılan büyük bir kültür devrimi gerçekleştirilmiştir. Yetişkin nüfusun okuryazarlık durumundaki artış bunun en açık göstergesidir. Cumhuriyetin ilk 10 yılında 15 yaşından büyük yetişkin nüfusun %81'i okuma yazma bilmediği kayıtlara geçmiştir. 2022 yılına gelindiğinde yaşanan göç hareketleri de göz önünde tutulduğunda okuma yazma bilmeyen yetişkin nüfusun %2,65'e düştüğü görülmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfusun yüksek oranı kırsal kesimde yaşamaktadır. Nüfusunun çoğu kırsal kesimde yaşayan devlette, akılcı ve gerçekçi fikirlerle bu alandaki çalışmalara öncelik verilmiştir. Bir yandan çiftçinin üzerindeki aşar gibi ağır vergiler kaldırılmış, diğer yandan tarımı ve hayvancılığı teşvik eden hamleler yapılmıştır. Bugünkü tarımsal üretim miktarının 1925 yılı verileriyle karşılaştırıldığında buğdayda 18, arpada 6, mısırdaki ise 16 kat artışın yakalandığı istatistikî olarak karşımızda durmaktadır. Elbette bu artışın ardında hepsi birer Cumhuriyet kazanımı olan tarımsal üretimde bilinçlenme ve makineleşmenin yanı sıra su kaynaklarının verimli kullanılmasının büyük etkisi vardır.

Cumhuriyetimizin ilk yüzyılında elde edilen kazanımların tarihsel bir geçmişinin olduğu yadsınamaz. Örneğin, Cumhuriyetimizin ilk yüzyılına bakıldığında Osmanlı Devleti'nden kurumsal anlamda bir süreklilik göstererek devrolan anayasalı ve parlamentolu düzen, 2000'li yıllarda güçlü hukuk sistemine ve parlamenter düzene evrilerek bugünlere kadar ulaşmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde çok partili hayata geçiş süreci ve sivil toplum örgütlerinin ortaya çıkışı Türk demokrasisini güçlendirmiştir. Önceleri Türk Ocakları ve daha sonra Halkevleri ile halkın bilinçlendirilmesi ve her yönden çağdaş bireyler olması yolunda atılan adımlar toplumun tarih ve edebiyatın yanı sıra sanatın çeşitli kollarıyla ilgilen-

mesini sağlamıştır. Böylece yüksek medeniyetin saygın bir bireyi olan her cumhuriyet insanı kazanılan tüm zaferleri, elde edilen tüm başarıları ve kazanımları aldığı eğitim, edindiği kültürle derin bir anlayışla kavramış ve gelecek nesillere büyük bir kıvançla aktarmıştır. Bütün bu zaferler, başarılar ve kazanımların parıltısı gökyüzündeki parlak yıldızlar misali eski zamanların büyük ve coşkulu bayramları tatlı birer hatıra olarak zihinlerdedir.

Geçtiğimiz birkaç yılda dünyayı sarsan ve Türkiye'yi de etkileyen olayların üstüne 2023 yılının başında yaşanan Hatay Depremi milleti derinden üzmüş, halkın bayram günlerinde burukluk yaşamasına neden olmuştur. Tarihte felaketler insanoğlunun başından eksik olmamıştır. Büyük acılar karşısında insanoğlu hayata tutunmak, geleceği daha aydınlık kılabilmek için büyük bir olgunlukla kayıplarını anmaya, geleceğe umutla bakmaya çalışmıştır. Türk Milletinin asırlar boyunca türlü sınavlardan geçtiği bilinmektedir. Yakın geçmişte bu sınavların en ağırına rastlanılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son yılları Türk Milleti'nin kara günleridir. Osmanlı Devleti, dünyada diplomatik sahada yalnızlaşırken Büyük Devletler diye tabir edilen Düvel-i Muazzama ve onların kuklaları dört bir yandan saldırıya geçmişler her yerde Türkleri katletmiş, Türklüğü ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Bu öyle fena bir manzaraya dönüşmüştür ki, Osmanlı hâkimiyetinin çekildiği her yörede barış ve huzur ortadan kalkmış, kan ve gözyaşı hâkim olmuştur. İşte böyle bir ortamda insanların bir millî uyanışla, millet olma gururuyla, büyük heyecanla bir araya gelmesi için bir arayışa girilmiştir. Aslında Osmanlı Devleti'nin kadim Türk Devletlerinden devraldığı törenler, daha şuurulu bir yaklaşımla millî günlere dönüşmüştür. Kazanılan zaferler büyük bayram (iyd-i ekber) adıyla anılmış, ilk millî bayram olarak da Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi "İstiklâl-i Osmanî" günü olarak Osmanlı Mebusan Meclisinde kabul edilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihlerine ait kayıtlardaki farklılıklar bu bayramın ne zaman kutlanacağına kafa karışıklığına neden olmuştur. Bayramlar konusunda diğer önemli gelişme ise İkinci Meşrutiyet'in kabul edildiği günün millî bayram olmasıdır. Osmanlı Devleti'nin yönetimindeki bu köklü değişim büyük bir başarı olarak görülmüş, Rumî takvime göre 10 Temmuz, Miladi olarak 23 Temmuz günü millî bayram ilan edilmiştir. 10/23 Temmuz Bayramı 1909 yılından 1914'e kadar geniş kesimin katılımı sağlanarak coşkulu şekilde kutlanmıştır. Bu bayram Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yılında eskisi gibi olmasa da savaşın sonuna değin İttihat ve Terakki'nin özel çabasıyla kutlanmıştır. Bu süreçte 10/23 Temmuz gibi bütün milleti ilgilendiren millî günlerin sayısının arttırılması gereği hissedilerek 1916 yılında "Çocuklar Bayramı" ve "İdman

Bayramı" adı altında bugün kutladığımız 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ile 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'nın ilk uygulamalarına rastlanılmaktadır. İsveçli Felix Karling'in lirik eseri 1916 yılı gibi erken bir tarihte Türkçeye uyarlanarak "Gençlik Marşı" olarak bayramlarda söylenmeye başlanmıştır. Bu marşı bilmeyen yoktur:

"Dağ başını duman almış,
Gümüş dere durmaz akar,
Güneş ufuktan şimdi doğar,
Yürüyelim arkadaşlar!
Bu gök, deniz nerede var,
Nerede bu dağlar taşlar,
Bu ağaçlar, güzel kuşlar,
Yürüyelim arkadaşlar!
Sesimizi yer, gök, su dinlesin,
Sert adımlarla her yer inlesin"

Bu coşkulu sözlerin Millî Mücadele tarihimiz için de önemi vardır. Mustafa Kemal Paşa, 25 Mayıs 1919 günü Samsun'dan Havza'ya geçerken otomobilleri bozulduğunda yanında bulunan Doktor Refik (Saydam) Bey'e, "Doktor... Havza'ya kadar yürüyebilir misin?" diye sormuş ve dinç sesiyle bu marşı söylemiştir. Atatürk, hâlâ o dinç ve gür sesiyle aynı heyecan ve coşkuyla Cumhuriyetin yolunda ilerleyen her nesille birlikte bu marşı söylemiyor mu?

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar kutlandığı kayıtlara geçen "Amele (İşçi) Bayramı" ile Osmanlı Devleti'nde millî nitelikteki günlerin sayısı beşe çıkmıştır. Ancak Mondros Mütarekesi'nin ardından başlayan haksız, hukuksuz işgal yıllarında millî günlere müdahale edilmiş, özellikle İngiltere olmak üzere İtilaf devletlerine yaranılmak için İstanbul Hükümetlerince bayram kutlamalarına kısıtlamalar ve yasaklamalar getirilmiştir. Buna karşılık Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Anadolu'daki millî hareket bu millî bayramları kutlamaya devam etmiş, hatta 10/23 Temmuz Bayramı'nın Cumhuriyet'in ilanından sonra 1930'ların ortasına kadar kutlanmıştır.

Yurdun düşman işgalinden kurtarılmasının ardından yeni Türk devletinin kuruluş temelleri üzerinde millî günler de şekillenmiştir. Bu sayede Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim günü "Cumhuriyet Bayramı" olarak kutlanmış, Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından en büyük bayram olarak nitelenmiştir. Bu bayramın büyüklüğü, anlamının yanı sıra çekilen sayısız acının

Cumhurbaşkanı Atatürk, 1930 yılında TBMM'de konuşma yaparken görülüyor. Arşiv, BYEGM -Anadolu Ajansı.

Atatürk, kurduğu cumhuriyetin ilelebet ayakta kalması için gereken ilkeleri de ortaya koymuştur. Atatürk'ün ilkelerinin özünde ise canından üstün tuttuğu Türk Milletinin eğitim ve kültür alanında geride kalmaması için buna ilişkin bugün birer mucize olarak kabul edilen önemli işler başarılmıştır.

ardından elde edilen büyük başarıların Türk Milleti'ne armağan edilmesinde yatmaktadır.

Türkiye'deki millî bayramlara bakıldığında derin anlamlarının olduğu görülmektedir. Her birinin bir bilinçlenme fırsatı, bir farkında olma durumu ortaya koyduğu açıktır. Kimi kesimlerce çocuk bayramı diye küçümsenen bayramın şehit yavruları için, yetimler için olduğunun bilinmemesi acı vericidir. Cumhuriyet Bayramı da bu milletin türlü acılar içinde, yıllarca süren kanlı boğuşmaların ardından büyük bir inanç ile yükselmesini, yeni devletin büyük zorluklarla kurulup nicelerini tarihten silen badireleri atlatarak bugünlere kadar gelişinin şanlı öyküsünü anlatır.

Cumhurbaşkanı Atatürk, 1937 yılında Sivas Lisesi'ni ziyaretinde görülüyor. Arşiv, Hanri Benazus Arşivi - Anadolu Ajansı.

İşte bu yüzdendir ki, yüzüncü yılına eriştiğimiz Cumhuriyetimizin Çanakkale'de en açık şekilde kendini gösteren "Millî Ruh" ile Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkeleri ve düşünceleriyle donanmış inançlı yüreklerle, akıl ve bilimi rehber edinen yurttaşlarla büyük heyecanla daha nice yüz yıllara, bin yıllara erişmesini dilerim.

Cumhuriyetimizin ilk yüzyılı kutlu olsun!

Cumhuriyetimizin yeni yüzyılında gönüller neşeyle, hayat sevinçle dolsun!

Kaynakça

Bengül Selman Bolat, Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012.

Mehmet Şahingöz, "Osmânî'dan Millî Mücadeleye İstiklâl-i Osmânî Günü Kutlamaları", Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 194-201.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 100 Yılın Göstergeleri, Ankara, 2023.

Görseller: <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/anadolu-ajansi-arsivinden-ataturk/0>

Zafer Koylu

Cumhuriyete Giden Yol

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti yenilmiş, şartları çok ağır bir ateşkes antlaşması imzalamıştı. Aslında bu ateşkes Dünya Savaşı içerisinde Anadolu'yu paylaşmak için yapılan Gizli Anlaşmaların uygulamaya geçirilmesinden başka bir şey değildi. Savaş sonrasında İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan Mütareke şartları gereğince veya ona aykırı olarak Trakya ve Anadolu topraklarını işgale başlamıştı. 13 Kasım 1918'den beri İstanbul'da olan işgal askerleri, 16 Mart 1920'de İstanbul'a fiilen el koydu. Bu noktada saray ve İstanbul Hükümeti her şart altında varlığını sürdürmek amacıyla işgalci devletlerin her türlü isteğini yerine getirmekle meşguldü.

Ezelden beri hür yaşamış olan Türk ulusu işgalleri kabul edemezdi. İzmir'in Yunanistan tarafından işgali Anadolu'da büyük bir infial yarattı. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa kurtuluş meşalesini Samsun'a çıkarak ateşledi. Amasya Kararları, Yerel Kongre İktidarları sonrasında halka dayalı ve halk mayalı Büyük Millet Meclisi Ankara'da açıldı. Mustafa Kemal Paşa, Meclis Başkanı seçildi. Egemenlik göksellikten yere indi. Kayıtsız ve şartsız millete verildi. Bu büyük bir devrimdi.

Yeni meclis emperyalizme karşı büyük bir mücadele verirken, varlıklarını her şart altında da olsa sürdürme yanlısı olanlar Sevr Antlaşması'nı imzaladı. TBMM bu

antlaşmayı imzalayanları "Vatan Haini" ilan ederek, İstanbul Hükümeti'nin 16 Mart 1920'den sonraki hiçbir kararının geçerli olmayacağını, yok hükmünde olduğunu belirtti.

Türkçüsü, İslamcısı, Osmanlıcısı, birçok farklı düşünceye sahip bireylerden oluşan bu meclis, emperyalizme ve onun yerli işbirlikçilerine karşı mücadele verirken, dört ayrı cephede de fiili bir savaş yürütmekteydi: Doğu Cephesi, Batı Cephesi, Güney Cephesi ve İç Cephe (Ayaklanmalar). Savaş süresince her türlü düşünsel ayrılık bir tarafa bırakılmış, sadece ülkenin işgalden kurtarılmasına odaklanılmıştı. Özellikle Doğu'da Ermeniler ile, Güney'de Ermeni işbirlikçilerle birlikte Fransız ve İngilizler ile yapılan mücadelelerde başarılı sonuçlar alınmıştı. Ancak Kurtuluş Savaşı'nın sıklet merkezi Batı Cephesi ve Eskişehir'di. Savaş ancak burada elde edilebilecek başarı ile sonuçlandırılabilirdi.

Düzenli orduya karşı Kuvayı Milliye kuvvetleri ile başarı sağlanması olanaksız görünmekteydi. Düzenli orduya geçildi. I. ve II. İnönü, Eskişehir-Kütahya Savaşları bu coğrafyada yaşandı. Her türlü yoksulluk ve eziyete rağmen direnmekten vazgeçilmedi. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa önderliğinde gerçekleşen Sakarya ve Büyük Taarruz ile işgalciler "geldikleri gibi gittiler".

Mudanya Mütarekesi görüşmeleri barışın kolay olma-

yacağının işaretlerini vermektedir. Nitekim Lozan Barış görüşmelerine İstanbul Hükümeti'nin de çağrılması emperyalizmin amacını ortaya koymaktaydı. İki tarafı birbirine düşürüp Sevr Antlaşması'nın yumuşatılmış bir halini kabul ettirmek.

TBMM Hükümeti 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırdı. Böylece Antlaşma masasında tek temsilci TBMM Hükümeti olacaktı. 20 Kasım 1922'de başlayan kesintilerle 24 Temmuz 1923'te sonuçlanan Lozan Barış Antlaşması, askeri zaferi taçlandıran tam bir siyasi zafer oldu. Yeni Türkiye Devleti, Uluslararası arenada eşit ve tam bağımsız bir devlet haline geldi.

TBMM Hükümeti 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırdı. Böylece Antlaşma masasında tek temsilci TBMM Hükümeti olacaktı. 20 Kasım 1922'de başlayan kesintilerle 24 Temmuz 1923'te sonuçlanan Lozan Barış Antlaşması, askeri zaferi taçlandıran tam bir siyasi zafer oldu. Yeni Türkiye Devleti, Uluslararası arenada eşit ve tam bağımsız bir devlet haline geldi.

Ancak ortada yanmış, yıkılmış, genç nüfusu savaşlarda yok olmuş, nüfusun %85'i köylerde yaşayan harap bir ülke kalmıştı. Bu nedenle asıl savaş şimdi başlayacaktı: Uygarlık Savaşı.

Mustafa Kemal Atatürk, bu Uygarlık Savaşı sürecini başlatmak için, devrimci bir meclise ve de devrimci bir partiye ihtiyaç duymaktaydı. Nisan 1923'te seçim kararı alındı. 11 Ağustos 1923'te II. TBMM açıldı. 9 Eylül 1923'te Halk Fırkası'nı kurdu. Cumhuriyeti ilan etmek

için her şey hazırды. 26 Ekim'de yapay olarak yaratılan hükümet krizi üzerine, çözüm için Meclis Başkanı Mustafa Kemal'e başvuruldu. Mustafa Kemal, hükümet krizini çözmek için sistem değişikliğini gündeme getirerek Cumhuriyeti ilan edecekti. Plan buydu.

28 Ekim akşamı Mustafa Kemal Paşa, yakın arkadaşlarını Çankaya'ya akşam yemeğine davet etti. Sonrasını Mustafa Kemal Paşa'dan dinleyelim: Yemek sırasında:

"Yarın Cumhuriyeti ilan edeceğiz" dedim. Orada bulunan arkadaşlar, derhal düşünceme katıldılar. Yemeği bıraktık. O dakikadan itibaren, nasıl hareket edileceği konusunda kısa bir program yaparak arkadaşları görevlendirdim. O gece birlikte olduğumuz arkadaşlar erkenden ayrıldılar. İsmet Paşa Çankaya'da misafirdi. Onunla yalnız kaldıktan sonra bir kanun tasarısı müsveddesi hazırladık. 1921 Anayasası'nın devlet şeklini belirleyen maddesini şu şekilde değiştirmiştik: Türkiye Devleti'nin hükümet şekli cumhuriyettir."

Ertesi gün sabah Halk Partisi grubu toplandı. Ancak Mustafa Kemal Paşa bilinçli olarak gelmemişti. Zaten Çankaya'daki akşam yemeğinde yapılan plan da böyle idi. Tartışmalar yapılacak, bir sonuca ulaşamayacak ve çözüm için yine Mustafa Kemal Paşa'ya başvurulacaktı. Grup toplantısında, Hükümet krizinin aşılması için değişik hükümet alternatifleri tartışılmasına rağmen sonuca ulaşamayınca Mustafa Kemal Paşa meclise çağrıldı. Paşa, kendisine bir saat süre verilmesini istedi. Bu arada hazırladığı yasa taslağını ilgili kişilere gösterip, bulduğu çözümü anlattı.

Parti grubu saat 13.00'de yeniden toplandı. Tasarı okunduğunda Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhuriyet rejimi önerdiği anlaşıldı. Bu doğrultuda yapılan konuşmalardan sonra parti grubu toplantısına son verildi. Saat 18.00'de Meclis toplantısı açıldı. Tarihi oturum başlamış oldu. Günlerce süren hükümet krizi, saatlerce süren parti grubu toplantısı ciddi anlamda merak uyandırmıştı. Olağanüstü bir durum söz konusuydu. Herkes merakla bekliyordu. Dinleyici locaları, gazetecilerden, ziyaretçilere bu tarihi güne şahit olmak isteyen insanlarla doluydu. Tasarı okundu ve oylamaya geçildi. Mecliste bulunan 158 milletvekilinin 158 oyuyla saat 20.30'da cumhuriyet ilan edildi. 20.45'te 42 yaşındaki Mustafa Kemal Paşa cumhurbaşkanı seçildi.

Gerçek şu ki; Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), azimle, kararlılıkla, sabırla, akılla ve stratejiyle adım adım yürüyerek cumhuriyeti kurdu. Cumhuriyet, Atatürk'ün eseridir. O'na sahip çıkmak ise her Türk vatandaşının vazgeçilmez görevidir.

Cumhuriyetimizin yüzüncü yılı kutlu olsun.

Kaynakça:

Kemal Atatürk, Nutuk, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları 2000.

Sinan Meydan, "Adım adım Cumhuriyet", Cumhuriyet, 18 Ekim 2023

Görseller: Atatürk Fotoğrafları Koleksiyonu <https://www.ttk.gov.tr/arsiv/ataturk-fotograflari-koleksiyonu/>

<https://www.atam.gov.tr/fotograflar/i%cc%87nkilaplar-do%cc%-88nemi>

Selim Gürgen
Gökyüzü: Geleceğin Teminatı

Atatürk, 1937'de 2. Ordu Manevralarında görülüyor. Arşiv, BYEGM-Anadolu Ajansı.

Cumhuriyetimizin

yüzüncü yılını kutlarken, ülkemizin tarihindeki büyük dönüşümleri ve başarıları hatırlamak için birçok neden bulunmaktadır. Bu büyük milat, Atatürk'ün önderliğindeki devrimlerle şekillendirilirken, havacılık da Türkiye'nin modernleşme yolculuğunda önemli bir rol oynamıştır.

Türk havacılık tarihine bir bakış, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başlayan büyük bir değişimi gözler önüne sermektedir. 1925 yılında, Türkiye'nin ilk sivil havacılık okulu olarak İstanbul'da kurulan Türk Tayyare Cemiyeti, bu dönemin önemli kilometre taşlarından biridir. Ardından, 1933 yılında Havayolları Devlet İşletme İdaresi adı ile kurulan Türk Hava Yolları (THY) sivil havacılıkta ülkemiz adına önemli bir girişimdir. THY, 1947 yılında gerçekleştirdiği ilk uluslararası uçuşu ile uluslararası hava taşımacılığı sahnesine önemli bir giriş yapmıştır. THY, Türk bayrağını dünya geneline taşıyan

önemli bir oyuncu haline gelmiş ve uluslararası havacılık sahnesinde saygın bir konuma ulaşmıştır.

Havacılığın Türkiye'ye getirdiği teknolojik ilerlemeler, ülkenin modernleşme sürecini hızlandırmıştır. Türk Hava Kuvvetleri'nin kuruluşu ve sivil havacılığın gelişimi, bu alandaki büyük adımlardan sadece bazılarıdır. Türk mühendislerin ve bilim insanlarının havacılık teknolojilerine yaptığı katkılar, Türkiye'nin havacılık endüstrisindeki uluslararası saygınlığını arttırmıştır. Son yıllarda Türkiye, özellikle savunma sanayii alanında havacılık ve uzay teknolojilerine yatırım yaparak, kendi hava araçlarını üretebilen bir ülke haline gelmiştir. Havacılıktaki bu gelişmeler, Türkiye'nin teknoloji üreten ve dışa bağımlılığını azaltan bir ülke olarak yolculuğunu sürdürdüğünün bir göstergesidir.

Türkiye, havacılık alanındaki başarılarını uzaya da taşımıştır. Türkiye Uzay Ajansı (TUA), 2018 yılında kurulmuş ve Türkiye'nin uzay bilimlerindeki gecikmiş olan

varlığını güçlendirmeye yardımcı olmuştur. TUA uydu, fırlatma sistemleri, hava araçları, uzay platformları gibi farklı ürünlerin tasarlanması ve üretilmesi için büyük gayret göstermektedir. Bu adımlar, Türkiye'nin uzay keşiflerinde ve iletişim teknolojilerinde de kendi yolunu çizmeye başladığına işaret etmektedir.

Ülkemizde havacılık, sadece teknoloji ve endüstri ile sınırlı değil, aynı zamanda kültürel bir fenomen olarak da büyük bir etki yaratmıştır. Hava gösterileri ve uluslararası hava fuarları, insanların gökyüzüne olan hayranlığını ve merakını arttırmıştır. Aynı zamanda, havacılık, Türk gençlerinin bilim ve mühendislik alanlarına olan ilgisini de teşvik etmiş ve geleceğin havacılık uzmanlarını yetiştirmeye yardımcı olmuştur. Havacılık etkinlikleri, ailelerin bir araya gelip keyifli vakit geçirebileceği ve çocuklarına bilimsel bir ilgi aşılayabileceği bir platform sunmaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirilen en büyük etkinlik TEKNOFEST'tir. TEKNOFEST, Türkiye'nin ilk havacılık, uzay ve teknoloji festivali olarak birçok kuruluşun paydaşlığında her yıl düzenlenmektedir.

Cumhuriyetimizin yüzüncü yıl dönümüne doğru ilerlerken, havacılık alanındaki başarıları kutluyor ve geleceğe umutla bakıyoruz. Türkiye, havacılık teknolojileri ve araştırmaları alanında daha fazla yatırım yapmaya ve uluslararası alanda lider bir konum elde etmeye devam edecektir. Gökyüzü, Türkiye için hâlâ keşfedilmesi gereken birçok fırsat barındırmaktadır. Türk havacılık endüstrisi, sürdürülebilirlik ve çevresel bilinç doğrultusunda ilerleyerek, gelecek kuşaklara daha iyi bir dünya bırakma taahhüdünü sürdürecektir. Havacılık, Türkiye'nin gurur kaynağı olmaya ve Türk insanının geleceğe umutla bakmasına yardımcı olmaya devam edecektir.

Türkiye'nin Havacılık İlkleri ve Dönüm Noktaları

Ülkemizin havacılık serüveni, iki subay olan Fesa ve Yusuf Kenan Beylerin 1911 yılında Fransa'daki Blériot Uçak Fabrikası'na görevlendirilmesiyle başlamıştır. 1912 yılında tamamladıkları pilotaj eğitimi sonrasında, Türk Ordusu'nun ilk pilotları olarak görev yapmışlardır.

1912 yılında başlayan Balkan Savaşı, Türk Ordusu'nun muharebede uçak kullanmaya başlaması için bir milat olmuştur. Hava gücü olarak etkin bir başarı gösterilemese de, keşif uçuşları sayesinde önemli istihbarat elde edilmiştir.

Balkan Savaşı sonrasında, ilk uzun mesafeli uçuş Edirne-İstanbul arasında gerçekleşmiştir. 24 Ekim 1913 tarihinde yaklaşık üç saat süren bu uçuş, İstanbul Yeşilköy'de son bulmuştur.

Havacılık, Türk gençlerinin bilim ve mühendislik alanlarına olan ilgisini de teşvik etmiş ve geleceğin havacılık uzmanlarını yetiştirmeye yardımcı olmuştur. Havacılık etkinlikleri, ailelerin bir araya gelip keyifli vakit geçirebileceği ve çocuklarına bilimsel bir ilgi aşılayabileceği bir platform sunmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Türk Ordusu henüz etkin bir hava gücü oluşturamamıştır. Almanya'dan temin edilen uçaklarla Tayyare Bölükleri kurulmuş, fakat Fransa'dan sipariş edilen uçaklar ülkeye getirilememiştir. Savaşa katılan diğer ülkelerin hava aracı sayıları dikkate alındığında, Türk Ordusu'nun oldukça az sayıda uçağı mevcuttur.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Yeşilköy Havalimanı işgal orduları tarafından ele geçirilmiş ve Tayyare Bölükleri lağvedilmiştir. Bazı Türk uçaklarının, İngiliz Ordusu tarafından tahrip edildiği bilinmektedir.

Kurtuluş Savaşı döneminde, Konya'da örgütlenen birkaç subay, eldeki bazı uçakların onarılması ile Türk hava gücünün tekrar canlandırılması için uğraş vermiştir. Bu girişim sonrasında, Yüzbaşı Fazıl Bey'in komutasında bir Tayyare Bölüğü kurulmuştur. Bu yıllarda Yunan Ordusu'na ait uçakların ele geçirilmesi ile Türk Hava Gücünün önemi artmıştır. Bu sayede Türk Ordusu, 1921 yılında savaşa havadan daha etkin bir şekilde müdahil olmaya başlamıştır.

Kurtuluş Savaşı'nda pilotluk tecrübesine sahip olan Vecihi Hürkuş, savaş yıllarında birçok uçağın onarılmasında aktif rol oynamıştır. Bunun yanı sıra, Vecihi

Hürkuş birçok uçak tasarımı yapmıştır. Tasarladığı Vechi K-VI adlı uçağını, 1923 yılında üretmeye başlamıştır. Yaklaşık bir yıllık sürede üretimini tamamladığı bu uçağın uçuşa elverişlilik izni, ülkede yetkin bir heyet olmadığı için oldukça uzamıştır. Uçuşa elverişliliğini göstermek adına, 28 Ocak 1925 tarihinde bu uçakla 15 dakikalık bir tecrübe uçuşu yapılmıştır.

Türkiye'nin ilk sivil havacılık okulu olan Türk Tayyare Cemiyeti, 1925 yılında kurulmuştur. Aynı yıl, ilk uçak fabrikası olan Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ) tesis edilmiştir. Alman Junkers havacılık firmasının da ortağı olduğu TOMTAŞ bünyesinde, iki tesis inşa edilmiştir. Eskişehir'de kurulan tesis, uçak bakım ve onarımı amacıyla, Kayseri'de kurulan tesis ise uçak imalatı amacıyla işe başlamıştır. 1927 yılında Kayseri Tayyare Fabrikası'nda, Junkers A-20 ve F-13 gibi uçakların tamirat ve revizyon işlemleri yapılmıştır. Bu fabrikada toplam otuz adet A-20 uçağının montajı tamamlanmıştır. Montajı biten uçaklar, Eskişehir'de bulunan Hava Üssü'nde tecrübe uçuşları yapılarak test edilmiştir.

TOMTAŞ yaşadığı kriz sebebiyle 1928 yılında kapatılmıştır. Aynı yıl kapatılan Kayseri Tayyare Fabrikası ise 1930 yılında tekrar faaliyete geçmiştir. Fabrika, Amerika Birleşik Devletleri menşeli Curtiss Aeroplane and Motor Company firmasıyla anlaşarak, Curtiss Hawk ve Curtiss Fledgling uçaklarının üretimini yapmıştır.

Daha sonraki yıllarda, Alman Gothaer Waggon Fabrik, İngiliz Philips and Powis Aircraft ve Polonyalı Pans-twowe Zakłady Lotnicze havacılık firmalarıyla lisans anlaşmaları imzalanarak, bu firmalara ait uçakların üretimi yapılmıştır. Gotha 145A, Miles-Magister, PZL-24A ve PZL-24C adlı uçaklar, 1940'ların başına kadar Kayseri Tayyare Fabrikası'nda üretilmiştir. 1935 yılında, yerli hava aracı olan Türkkuşu, farklı modellerde olmak üzere toplamda elli adet üretilmiştir. Kayseri Tayyare Fabrikası, 1939 yılında Hava İkmal Merkezi olarak çalışmaya devam etmiştir. 1941 yılında Etimesgut Uçak Fabrikası kurularak, uçak üretimi bu merkeze kaydırılmıştır.

Divriği'li iş adamı Nuri Demirağ, havacılık girişiminde bulunarak İstanbul'da bir uçak fabrikası açmıştır. 1936 yılında bu fabrikada, tek motorlu olan Nu.D-36 adlı bir uçak üretilmiştir. 1938 yılında ise Nu.D-38 adlı, çift motorlu bir yolcu uçağı üretilmiştir. Uçakların tecrübe uçuşları, Yeşilköy'de oluşturulan havalimanında gerçekleştirildi. Türk pilotlarının yetiştirilmesi için, fabrikaya yakın bir noktada Gök Okul adında bir havacılık eğitim tesisi kurulmuştur. Gök Okul, 1943 yılına kadar 290 pilot yetiştirmiştir. 1938 yılında, Türk Hava Kurumu'na teslim edilecek Nu.D-36 uçaklarının deneme uçuşunda, iniş sırasında yaşanan bir kaza sonucu, Türkiye'nin ilk uçak mühendislerinden olan pilot Selahattin Reşit Alan vefat etmiştir. Siparişleri iptal edilen

firma, krize girerek 1950 yılında kapanmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün manevi kızı olan Sabiha Gökçen, Eskişehir'de bulunan Hava Harp Okulu'ndan 1937 yılında mezun olmuştur. Birinci Tayyare Alayı'nda uçuş eğitimi gören Sabiha Gökçen, ilk Türk Kadın Savaş Pilotu olarak tarihe geçmiştir.

1954 yılında, Ulaştırma Bakanlığı bünyesinde Sivil Havacılık Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. 1987 yılında ise Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü ismini alarak yerel havacılık otoritesi olarak çalışmalarına devam etmiştir.

1954 yılında Vecihi Hürkuş, Türkiye'nin ilk sivil havayolları olan Hürkuş Havayolları'nı kurmuştur. İstanbul-Bursa, İzmir-Aydın, İzmir-Milas, İstanbul-Zonguldak-Ankara ve İzmir-Muğla gibi rotalarda seferler düzenlemiştir. 1959 yılında yaşanan bir kaza kırımın ardından, firma kapatılmıştır.

1964 yılında, Kıbrıs'ta bulunan Erenköy bölgesine yapılan hava operasyonunda, F-100 uçağına isabet alan Hava Pilot Yüzbaşı Cengiz Topel, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki ilk savaş şehidi olmuştur.

1966 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nden alınan

Northrop F-5 savaş uçaklarını teslim almak için 6 adet Türk pilot görevlendirilmiştir. Uçakları teslim alan pilotlar, dönüş uçuşunu yirmi bir saat süren uzun bir yolculuğun ardından tamamlamıştır. Bu uçuş, Atlas Okyanusu'nun F-5 uçaklarıyla geçildiği dünyadaki ilk tecrübe olarak kayda geçmiştir.

1970 yılında, Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı kurularak, yerli savaş uçağı üretimi için bir girişimde bulunulmuştur. Bu amaçla, Türk Uçak Sanayii Anonim Şirketi (TUSAŞ) 1973 yılında kurulmuştur. 1984 yılında ise, Türk Hava Kuvvetleri'nin kullanıcısı olduğu F-16 savaş uçaklarının üretimini ve uçuş sistemleri entegrasyonunu yapmak üzere TUSAŞ Havacılık ve Uzay Sanayii A.Ş. (TAI) kurulmuştur. Bir Türk-ABD ortaklık şirketi olan TAI, 2005 yılında yabancılara ait olan hisseleri Türk yatırımcılar tarafından alınarak tekrar yapılanmıştır. Bu kapsamda TAI ve TUSAŞ, TUSAŞ - Türk Havacılık ve Uzay Sanayii A.Ş. adı altında birleşmiştir. Uluslararası hava aracı firmaları için sertifikalı bir üretici olarak birçok projede yer alan TUSAŞ, 2020'li yılların başında birçok yerli hava aracı üretmiştir. Yerli üretim olan ANKA ve AKSUNGUR gibi İnsansız Hava Araçları (İHA) ile insanlı platformlar olan HÜRKUŞ, GÖKBAY ve ATAK, TUSAŞ tarafından üretilmiştir. TUSAŞ, yerli jet eğitim ve hafif taarruz uçağı olan HÜRJET'i ve beşinci nesil muharip uçağı olan KAN'ı geliştirmektedir.

Ülkemiz, "İstikbal göklerde dir!" ilkesi ile Cumhuriyetimizin 100. yılına yakışır bir havacılık atılımı göstermektedir. Umuyoruz ki, bu atılım kısa sürede çok daha fazla çıktı sağlayarak güçlü ve bağımsız Türkiye için göklerdeki teminat olur. "Çünkü göklerini koruyamayan milletler yarınlarından asla emin olamazlar."

Görseller: Teknofest, Anadolu Ajansı, 2023

Taki Karslı

Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüz Yıllık Tarım Serüveni

Yerleşik hayata geçtiği günden bu yana insanoğlunun yaşamının ayrılmaz bir parçası olan tarım her dönem çok önemli olmuştur. Her geçen gün artan dünya nüfusunun sağlıklı ve dengeli beslenebilmesi, milyonlarca insana istihdam ve sanayiye hammadde sağlaması açısından tarım sektörü tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de en önemli sektörlerden birisidir. Tarımsal ürün arzında herhangi bir sebepten dolayı yaşanacak aksamalar insanlar için çok ağır sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu nu Covid-19 pandemi sürecinde bir kez daha yakından gördük. Bu yazıda Cumhuriyetimizin 100. yılını kutladığımız şu günlerde ülkemizde Tarım sektörünün 100 yıllık geçmişi ve geleceğe yönelik yapılması gerekenler özetlenmiştir.

1927 yılında yapılan Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımında Türkiye nüfusu yaklaşık 13.5 milyon olarak belirlenmiştir. Bu nüfusun çoğunluğu kadın, çocuk, yaşlı ve gazilerden oluşurken, %75'i köylerde %25'i ise şehirlerde yaşamaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında tarım Türk milleti için ana geçim kaynağı ve diğer sektörler için itici güç olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk "Milli ekonominin temeli tarımdır. Bunun içindir ki tarımda kalkınmaya büyük önem vermekteyiz" sözü ile yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti için tarımın önemini ortaya koymaktadır. Bu dönemde nüfusun büyük çoğunluğu köylerde yaşadığı ve tarım küçük çiftçiler tarafından yapıldığı için köylere kadar ulaşacak programlı ve pratik çalışmalar öncelenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarımda modernleşme ve millileştirme için önemli politikalar ve çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde öncelikle ülkenin kendi nüfusunu besleyecek tarımsal ürün arzının sağlanması ve daha sonra tarımsal ürün ihracatının artırılması ana hedef olmuştur. Bu hedeflere ulaşmak için 1923-1950 yılları arasında tarım sektöründe yaşanan önemli gelişmeleri ve uygulanan politikaları aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz.

Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra düzenlenen ve ileriki yıllarda Türkiye ekonomisine yön verecek olan İzmir İktisat Kongresi'nde (17 Şubat-4 Mart 1923) tarımla ilgili olarak, Reji idaresinin kaldırılması, yabancıların elinde bulunan içki ve tütün tekelinin millileştirilmesi, Aşar vergisinin kaldırılması, bitkisel ve hayvansal üretimin geliştirilmesi gibi öneriler yapılmıştır. Aşar Vergisi Osmanlı Dönemi'nde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında köylülerden, ürettikleri tarım ürünleri için %10 oranında alınan vergidir. Aşar vergisi bütçenin büyük bir kısmını oluşturmasına rağmen 17 Şubat 1925 tarihinde kaldırılmıştır. Bu sayede kırsal kesimde vergi yükünün azaltılması ve sermaye birikiminin artırılması hedeflenmiştir. 1923-1938 yılları arasında 3,7 milyon dekar arazi topraksız çiftçilere ve göçmenlere dağıtılmıştır. Devlet eliyle dağıtılan toprakların yanı sıra meralar da tarıma açılarak tarım arazileri artırılmaya çalışılmıştır. (1) Bu dönemde bitkisel ve hayvansal ürünlerin ıslahı, yeni türlerin yetiştirilmesi, hastalıklarla mücadeleler için araştırma enstitüleri ve çiftçi-

Alpulu Şeker Fabrikası

lere örnek olacak modern işletmelerin kurulması yanı sıra tarımsal ürünlerin işlenmesi için sanayileşmeye önem verilmiştir.

Osmanlı Dönemi'nde önemli ölçüde tarımı yapılan tütün yetiştiriciliği Cumhuriyetin ilk yıllarında da teşvik edilmiştir. 1940'lı yıllara gelindiğinde 220.000 aile tarafından, 1.200.000 dekar alanda ekimi yapılan tütün üretimi 60.000 tonu bulmuş olup, büyük çoğunluğu (45.000 ton) ihraç edilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bir diğer önemli bitkisel ürün zeytindir. 1926 yılında Türkiye'de toplam otuz milyon zeytin ağacı bulunduğu ancak bu ağaçların korunmasında güçlükler yaşandığı ifade edilmiştir. Türkiye'de zeytincilik ile ilgili ilk kanunî

düzenleme, 1939 yılında yapılmıştır. Bu düzenleme ile zeytin yetiştiriciliğinin artırılması, yabani zeytinlerin ıslahı ile ülke ekonomisine kazandırılması amaçlanmıştır. (2, 3)

Cumhuriyetin ilk yıllarında pamuk üretimine ve sanayisine de büyük bir önem verilmiştir. Yeni iplik ve dokuma fabrikaları devlet eliyle kurulmuş ve bu fabrikaların pamuk ihtiyacı yerli üretim ile karşılanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nden getirilen pamuk tohumları Adana, Tarsus ve Nazilli gibi önemli pamuk üretim alanlarında kurulan Devlet Pamuk Üretme ve Islah Çiftlikleri'nde yetiştirilmiş ve köylülere dağıtılmıştır. Ayrıca pamuk üretimini geliştirmek için, yurt dışına öğrenim amacı ile teknik eleman yollanmış, pamuk tarımında kullanılacak makine ve aletlerin ithalinde kolaylıklar sağlanmıştır. Pamuk ihracatı 1923 yılında 3,7, 1930'da 7,8, 1950'de 69 milyon dolara ulaşmıştır. Çırçır, basma, dokuma ve bez üretim tesisleri sanayileşmede örnek oluşturmuş ve 3 Haziran 1933 tarihinde Sümerbank kurulmuştur. (2, 3)

Osmanlı Dönemi'nde de bilinmesine karşın düzenli ve başarılı pancar tarımına ilk olarak 1926 yılında başlanmıştır. 1926'da Alpulu ve Uşak, 1933'te Eskişehir ve 1934 yılında Turhal Şeker Fabrikaları açılmıştır. Yine Cumhuriyetin ilk yıllarında afyon, bağcılık, hububat ve narenciye önemli bitkisel üretim alanlarıdır. 1930'lu yıllarda Manisa'da üzüm yetiştiriciliği ve kurutulması hususunda bilgilendirme ve teşvikler yapılmıştır. Cumhuriyetten sonra Turuncgil yetiştiriciliği hızla gelişmiş ve yetiştirilen çeşitlerin büyük bir kısmı İtalya'dan getirilmiştir. Türkiye'de ilk çay üretimi denemelerine 1917 yılında Rize'de başlamış ve Cumhuriyetin ilk yıllarında devam etmiştir. 1936 yılında dağıtılan 500.000 fidan ile çay üretimi yaygınlaştırılmıştır. (2, 3)

Ankara Yenimahalle'de bulunan, Mustafa Kemal Atatürk tarafından farklı bireylerden satın alınarak birleştirilen arazi üzerinde 1925 yılında Atatürk Orman Çiftliği kurulmuştur. Bu çiftlikte öncelikle Ankara'nın yeşil

Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası Açılışı, 9 Ekim 1937.

alanlarının artırılması, bitkisel ve hayvansal çeşitlerin geliştirilerek halka dağıtılması, Ankara'da kurulacak Ziraat Yüksek Okulu öğrencilerine staj imkanı sağlanması, elde edilen kaliteli ürünlerin satış ofisleri kurularak halka ekonomik olarak ulaştırılması ve makineli tarımın faydalarının çiftçiye göstermesi amaçlanmıştır (4). Atatürk Orman Çiftliği'nden sonra Zirai Kombinerler İdaresi (1937), Toprak Mahsulleri Ofisi (1937), Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü (1938) ve Türkiye Zirai Donatım Kurumu (1944) gibi tarımla ilgili çok sayıda kurum oluşturulmuştur. (5)

Halkın ürünlerini değerlendirmesi ve daha uygun fiyatlarla girdi temini için kooperatifçiliğe büyük önem verilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda 1929 yılında 65 olan Tarım Kredi Kooperatiflerinin sayısı 1938'de 589'a, kooperatiflere üye olanların sayısı da 1929'da 4.000'den 1938'de 114.000'e çıkmıştır. Aynı zamanda Ziraat Bankası ve TKK'leri tarafından sektörün sermaye ihtiyacı da desteklenmiştir. Kullanılan kredi hacmi 1923'de 8 milyon TL, 1938'de 48 milyon TL, 1950'de 400 milyon TL'ye ulaşmıştır. (3)

Türkiye'de bitkisel üretimde tohum ıslahı ve çeşit geliştirme için ilk bilimsel çalışmalar 1925 yılında başlamıştır. Türkiye'de ilk tohum ıslah istasyonu 13 Aralık 1925 tarihinde Eskişehir Sazova'da kurulmuştur. Aynı yıllarda kuru tarım yapılan ve yağışın az olduğu Orta Anadolu topraklarına uygun buğday çeşitlerinin geliştirilmesi ve konu hakkında çalışan insan kaynağının artırılması için bizzat Atatürk tarafından Ali Numan Kırış Amerika'ya gönderilmiş ve ülkeye dönüşünden sonra 1929 yılında Eskişehir Kuru Ziraat İstasyonu kurulmuştur. Bu istasyonda yürütülen çalışmalar sonucunda ıslah edilen buğdaylar birçok ülkede "Türk Mucizesi" olarak adlandırılmış ve örnek alınmıştır. Islah edilen tohumların halka dağıtılması sonucu yaklaşık %30 verim artışı sağlanmıştır. Sonraki yıllarda Adana ve Nazilli'de pamuk ıslah istasyonları; Adapazarı'nda patates ve mısır ıslah istasyonu, Bursa, Diyarbakır, Edirne ve Denizli'de ipek böceği istasyonu, Kayseri'de yonca istasyonu kurulmuştur. (3) Hayvansal üretim alanında da ıslah ve yeni hatların geliştirilmesi için de çalışmalar yapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün emri ile 1930 yılında modern tavukçuluğu geliştirmek, yeni hatlar elde etmek ve yetiştiricilere dağıtmak için Ankara'da Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Sonraki yıllarda yüksek verimli sığır ırklarına ait damızlıklar Türkiye'ye getirilerek ıslah çalışmalarında kullanılmıştır.

Cumhuriyetin ilanından 1950 yılına kadar geçen süreçte tarımda makine kullanımının ve tarımsal üretim alanlarının artırılması, ıslah çalışmaları ile tarımsal üretimde verim artışı, tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi ve bu sayede dışa bağımlılığın azaltılması ko-

Gazi Orman Çiftliği

nusunda ciddi adımlar atılmıştır. Ancak aynı dönemde yaşanan 1929 dünya ekonomik krizi ve 1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı Türkiye ekonomisini ciddi düzeyde etkilemiş, bu durum tarım alanındaki gelişimi de yavaşlatmıştır.

1950 sonrası Türkiye tarımında yaşanan önemli gelişmeleri ise şöyle özetleyebiliriz. Türkiye her ne kadar ikinci dünya savaşı dışında kalmış olsa da savaşın dünya ekonomileri üzerindeki yıkıcı etkilerinden nasibini almıştır. 1939-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntı ve para darlığı, tarım sektöründe zaten düşük olan sermaye yapısını etkilemiş, üretim ve ihracatta sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur.

İkinci dünya savaşından sonra başlayıp 1970'li yıllara kadar sürecek olan ve tüm dünyada "Yeşil Devrim" olarak adlandırılan tarımsal üretim artışının oldukça fazla olduğu dönem yaşanmıştır. Bu dönemde çağdaş bitki koruma teknikleri, sulama imkanları, ıslah edilmiş hibrit tohumların üretime dahil edilmesi, yapay gübre ve pestisit kullanımıyla tarımsal üretim miktarlarında yüksek oranlarda artış sağlanmıştır.

Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra tarım alanında yeşil devrimin etkileri yanı sıra yaşanan gelişmelerin başında tarımsal alet ekipmanların yaygınlaşması vardır. Yine bu dönemde sulama alanında ciddi gelişmeler sağlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye, Amerika ile Rusya arasında iki kutuplu dünyada tercihini Amerika'dan yana kullanmış ve Amerika ile bu yakınlaşma sonrası "Marshall Yardımları" diye adlandırılan desteklerle tarımsal araç ve traktör sayısı ciddi miktarda artmıştır. Ayrıca bu dönemde taban fiyat destekleme alımlarının ve tarımsal kredilerin genişletilmesi tarım sektörünü olumlu etkilemiştir. (6)

Traktör ve diğer tarım araçlarının kullanımı bu dönemde ekilebilir alanları oldukça arttırmıştır. 1948 yılında 1500 civarında olan traktör sayısı 1953 yılında 30.000'in üzerine çıkmıştır. Marshall Yardımları ile tarımın mo-

GAP Projesi Tarımsal Sulama.

dernleşmesi (makine, kolay kredi, çiftçi eğitimi ve gübre kullanımı vb. desteklerle), üretimini arttırılması ve Avrupa'ya yapılan ihracatın artırılması amaçlanmış ve ilk yıllarda bu amaca ulaşılmıştır. Yalnız işlenen toprak alanı ya da traktör sayısı değil, ürün dokusu ve üretim tekniği de köklü bir değişime uğramıştır. Tarımsal alanların genişletilmesi, makine ve yapay gübrenin üretimde kullanılması bu dönemde tarımsal üretimi arttırmıştır. Ancak 1960'lı yıllara gelindiğinde Amerika başta buğday olmak üzere birçok üründe dünyada birinci sırayı almış, ürettiği fazla ürünleri Marshall Planı'na dâhil ederek, dağıtma yoluna gitmiştir. Marshall Planı ile ülkemize bedava buğday, süt tozu, peynir gibi ürünler gelmiştir. Bu durum kırsaldaki işsizliği daha da artırmıştır. (7) 1960 sonrası sosyal ve ekonomik nedenlerle kırsaldan köylere göç hareketleri hızlanmış, 1980'lerin ortalarında Türkiye'de kentsel nüfus oranı kırsal nüfus oranını aşmıştır. (8) Tarım sektörünün toplam istihdamdaki payı 1960'lı yıllarda %74, 1980'li yıllarda %58, 2000'li yıllarda %35 ve 2010 yılında %26, 2022'de ise %20 civarındadır.

1950'li yıllardan sonra tarımsal sulama yatırımlarına ve sulanabilir alanların artırılmasına önem verilmiştir. 1954 yılında Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. DSİ kurulduktan sonra etüt ve proje işleri hızlandırılmış, Seyhan, Sarıyar, Kemer, Demirköprü, Hirfanlı baraj inşaatları bitirilmiş, Gökçekaya ve Keban barajlarının proje çalışmalarına hız verilmiştir. DSİ tarafından 1961 yılında Fırat Havzası özelinde başlatılan toprak ve su kaynakları geliştirme projesi, 1964'de Fırat Havzası Geliştirme Raporu, 1966'da Aşağı Fırat Geliştirme Raporu hazırlanmıştır. Daha sonra benzer raporlar Dicle Havzası için yapılmış, 1977'de Dicle ve Fırat toprak ve su kaynakları raporları birleştirilerek çalışmalara devam edilmiş ve 1980 yılında Güney Doğu Anadolu Projesi'ne (GAP) dönüştürülmüştür. (9)

1960'lı yıllardan sonra ise 5 yıllık kalkınma planları hazırlanarak, tarımı destekleyici politikalar benimsenmiştir. Kalkınma planlarının hazırlanması ile birlikte üretim artışı az da olsa hızlanmış fakat uygulanan tarımsal politikalar, hedefleri tutturma konusunda

başarılı olamamıştır. Ülkedeki traktör sayısı 1970'de 100.000'e ve 1980'de 430.000'e yükselmiştir. 1970'lerin sonuna kadar tarımsal üretimin artış hızı nüfus artışının üzerinde seyretmiştir. 1980'li yıllarda serbest pazar ekonomisine geçiş ile birlikte tarım sektörüne yönelik uygulanan politikalarda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Tarım kesimini koruyucu politikaların kapsamı daraltılmış ve devlet müdahaleleri azaltılmıştır. 1989 yılında meydana gelen kuraklık nedeniyle tarımda büyüme hızı %-7,7 olmuş ve o dönem alınan kararlar doğrultusunda tarım kesimine yönelik yem ve gübre fabrikalarının özelleştirilmesi tarım kesimini olumsuz etkilemiştir. (9) 2000'li yıllara gelindiğinde ise Uluslararası Para Fonu (IMF) ile imzalanan anlaşmalar çerçevesinde izlenen tarımsal politikalarda önemli değişikliklere gidilmiştir. Bu dönemde mevcut destekleme politikalarından vazgeçilerek, Dünya Bankası'nın önerdiği, Doğrudan Gelir Desteği Sistemine geçilmiş, hububat, tütün ve şeker pancarı için destekleme alımları kaldırılmış, Türkiye Ziraat Donatım Kurumu (TZDK), İstanbul Gübre Sanayi A.Ş. (İGSAŞ), Türkiye Gübre Sanayi A.Ş. (TÜGSAŞ), Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TŞFAŞ), Çaykur ve Tekel'in özelleştirilmesi gerçekleştirilmiştir. (10)

Toprak verimliliğinin her geçen gün azalması, tarımın aile işletmeleri şeklinde yapılması ve sermaye yetersizliği, üretimde yerli tohum ve damızlık üretiminin istenilen seviyede olmaması, girdi fiyatlarındaki yükseklik, kırsal tarım işgücünün yaş ortalamasının yüksek olması ve eğitimin, sağlığın, sosyal güvenliğin düşük olması, tarımda kamu veya özel sektörün arge için kaynak yetersizliği, yetersiz kooperatifleşme veya olanın efektif çalışmaması, ürün sübvansiyonlarının yetersizliği tarımın zayıf yönleridir.

Ülkemizde doğrudan gelir desteği sadece arazi sahipliği esasına dayanan, sosyal amaçlı bir destek biçiminde uygulanmış; hayvancılık işletmeleri, kapsam dışında tutulurken, dekar başına tespit edilen ödemeler, tarımsal üretimin arttırılması ve alternatif ürünlerde çeşitliliği sağlayamamıştır. 2005 yılında organik tarım ve sertifikalı tohumluk fide/fidan kullanımı, 2008 yılında ise iyi tarım uygulamaları ilk kez destekleme kapsamına alınmıştır. 2006-2013 yılları arasında tarımsal

destekleme ödemelerinde %88 oranında yaşanan artışla 2013 yılında dokuz milyar TL'ye yükselmiştir. 2009 yılında doğrudan gelir desteği uygulamasına son verilerek alan ve ürün bazlı desteklemelere geçilmiştir. 2010 yılından itibaren tarımsal sigortaların çeşit ve risk kapsamı genişletilmiş ve devlet tarafından teşvik edilmiştir. 2015 yılında sigortalanan alan 19,3 milyon dekara, hayvan sayısı ise 1.1 milyona ulaşmıştır. 2018 yılında tarım sigortası uygulaması kapsamında 1,6 milyar TL prim desteği ve 791 milyon TL hasar tazminatı ödenmiştir. Bu dönemde Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla verilen uygun faizli krediler üretim miktarını artırmıştır. (9)

Yenilenebilir enerji olanaklarının her geçen gün arttığı günümüzde dikey tarım uygulamalarına ve bu konuda yapılan çalışmalara ayrılan kaynaklar artırılmalıdır. Yapay zekâ ve robotik uygulamaların tarıma entegrasyonu konusunda yapılan çalışmalar ve uygulamalar artırılmalıdır.

Geçtiğimiz yüz yılda, halen eksikleri olmakla birlikte Türkiye'de tarım sektörünün geldiği nokta umut vericidir. Günümüzde girdi fiyatlarının yüksek oluşu üretim maliyetlerini arttırmaktadır. Bu durum üreticileri rekabet açısından, tüketicileri de alım gücü açısından olumsuz etkilemektedir. Ancak üretim tekniklerindeki gelişme, yetiştirilen ürün çeşitliliği, yeterli sayıda uzman teknik personelin varlığı, ulaşım ağlarının gelişmesi ve birçok dış pazara olan yakınlık, son yıllarda özellikle bitkisel üretimde yerli firmalar tarafından geliştirilen çeşit ve hatların kullanım oranlarının artması olumludur. Hayvansal üretimde tavukçuluk alanında üretim tekniklerinde sağlanan gelişim oldukça sevindiricidir. Ancak tavukçulukta damızlık materyal bakımından halen yurt dışına olan bağımlılık büyük sorun teşkil etmektedir. Ülkemizde kırmızı et fiyatlarındaki dalgalanmalar sonrası dönem dönem yurt dışından canlı hayvan ya da karkas ithal edilmektedir. Bu durum özellikle süt fiyatlarındaki dalgalanmalar sonucu süt üreticilerinin eldeki hayvanlarını kasaplık olarak satmasından kaynaklanmaktadır. Yurt dışından ithal canlı hayvan ya da karkas getirmek yerine süt fiyatlarının daha fazla desteklenmesi ve küçükbaş hayvan varlığının artırılması tercih edilebilir. Son yıllarda Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülen "Yerli Çiftlik Hayvanı Irklarının Halk Elinde Korunması ve Islahı" projeleri de gen kaynaklarımızın korunması ve gelişti-

rilmesi bakımından önemlidir. Cumhuriyetimizin ikinci yüz yılına girdiğimiz şu günlerde Türkiye'de tarım sektörünün zayıf ve güçlü yanlarını şöyle özetleyebiliriz:

Türk Tarımının Zayıf Yönleri

1. Toprak verimliliğinin her geçen gün azalması,
2. Tarımın halen büyük oranda aile işletmeleri şeklinde yapılması ve sermaye yetersizliği,
3. Bitkisel ve hayvansal üretimde yerli tohum ve damızlık üretiminin istenilen seviyede olmaması,
4. Girdi fiyatlarındaki yükseklik,
5. Kırsalda tarımla uğraşan işgücünün yaş ortalamasının yüksek olması,
6. Kırsal kesimde eğitim, sağlık ve sosyal güvenliğin düşük olması,
7. Tarımda gerek kamu gerekse özel sektörün AR-GE faaliyetlerine ayırdıkları kaynakların yetersiz olması,
8. Kooperatifleşmenin yetersiz olması ya da var olanların efektif çalışmaması,
9. Tarımsal ürünlere yapılan sübvansiyonların yetersiz olması

Türk Tarımının Güçlü Yönleri

- 1- Zengin ürün çeşitliliği ve biyoçeşitlilik
- 2- Organik ve iyi tarım uygulamaları için zengin potansiyelin bulunması,
- 3- Güçlü lojistik ağı ve dış pazarlara yakınlık,
- 4- Tarım ve Orman Bakanlığı'nın güçlü teşkilat yapısı ve desteklemeler,
- 5- Yetişmiş teknik personel ve 100 yıllık tecrübe,
- 6- Son yıllarda bitkisel üretimde yerli hibrit tohum üretimi için özel sektörün AR-GE'ye önem vermesi,
- 7- Aktif Ziraat Fakülteleri ile Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı Araştırma Enstitüleri bünyesindeki araştırmacı potansiyeli ve araştırma alt yapısı olarak sıralanabilir.

İklim Değişikliği ve Tarım.

Dikey ve Akıllı Tarım.

Cumhuriyetimizin ilk yüzyıllık döneminde tarımsal üretim miktar ve kalitesinde artış ile artan nüfusumuzun besin madde ihtiyaçlarının karşılanması temel hedefimizdi. Elbette cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında da öncelikle nüfusumuzun gıda ihtiyacının karşılanması ve daha sonra tarımsal üretim ihracatının artırılması temel hedeflerimiz olacaktır. Ancak bu yüzyılda tarımsal üretimde geçtiğimiz yüzyıla göre çok daha büyük zorlukların bizi beklediği unutulmamalıdır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda ekilebilir ya da tarım için kullanılabilir alanlar artmayacak, su kısıtı her geçen gün artacak ve küresel iklim değişikliği etkisiyle değişmesi muhtemel çevre koşulları altında üretim yapılması zorunlu hale gelecektir.

Bu yüzyılda özellikle küresel ısınmanın etkisiyle artan sıcaklıklara dayanıklı, bitkisel ve hayvansal çeşit/tip/ırkların elde edilmesi ve tarımsal üretime kazandırılması zorunlu hale gelmektedir. Benzer şekilde mevcut su kaynaklarımızın etkili kullanılması her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Özellikle kapalı sistem sulama olanakları artırılarak üreticilerimizin su kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi, bölgelerdeki yer altı ve yer üstü su olanaklarına göre üretimin çeşitlendirilmesi elzemdir. Yenilenebilir enerji olanaklarının her geçen gün arttığı günümüzde dikey tarım uygulamalarına ve bu konuda yapılan çalışmalara ayrılan kaynaklar artırılmalıdır. Yapay zekâ ve robotik uygulamaların tarıma entegrasyonu konusunda yapılan çalışmalar ve uygulamalar artırılmalıdır.

Kaynakça

1. Dernek, Z. (2006). Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze tarımsal gelişmeler. Ziraat Fakültesi Dergisi, 1(1), 1-12.
2. Evsile, M. (2018). Cumhuriyet döneminde ziraat ve hayvancılık alanında meydana gelen gelişmeler 1923-1950. Kesit Akademi Dergisi, (14), 1-30.
3. Kaştan, Y. (2020). Atatürk dönemi tarım alanında devletçilik uygulamaları ve Antalya. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 7(14), 175-194.

4. Dalay, F. (1988). Atatürk, Ankara Orman Çiftliği'ni Nasıl ve Niçin Kurdu?. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 4(11), 503-510.
5. Benek, S. (2012). GAP Bölgesi'nde tarımsal faaliyetlerin tarihsel gelişimi ve günümüzdeki durumu. Marmara Coğrafya Dergisi, (26), 195-215.
6. Sakar, Z. M. (2018). 1950-1957 yılları arasında uygulanan türk tarım politikalarının ülke ekonomisine etkileri. Electronic Turkish Studies, 13(30).
7. Altun, U. (2007). Marshall yardımı ve Türkiye (Master's thesis, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü).
8. Ceylan, O. (2021). 1950-1980 Arası Dönemde Ağrı'nın Kırsal Kesiminde Gündelik Hayat, Tarım ve Hayvancılık. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 37(104), 419-458.
9. Arslan, G. (2021). Türkiye'de tarım sektörünün temel sorunları ve uygulanan tarım politikalarının Türkiye ekonomisi üzerine etkileri: 2000-2018 (Master's thesis, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi).
10. Doğan, Z., Arslan, S., & Berkman, A. (2015). Türkiye'de tarım sektörünün iktisadi gelişimi ve sorunları: tarihsel bir bakış. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 29-41.

Umut Koç

Bir Siyasal Sistem Olarak Cumhuriyet ile İşletmenin Profesyonelleşmesi Arasındaki Benzerlikler

Cumhuriyette, yurttaşların nasıl yönetildikleri ve kendilerini kimi yöneteceği hakkında söz hakları vardır. Yasama, yürütme ve yargının birbirlerinden ayrılması ve birbirleriyle denge ve denetleme ilişkisi içerisinde olması anlamına gelen kuvvetler ayrılığı; ülkede yaşayan tüm yurttaşların açık, adil ve tutarlı yasalar karşısında eşit olması anlamına gelen hukukun üstünlüğü; yurttaşların herhangi bir güç tarafından kendi çıkarları ve tercihleri doğrultusunda davranmadan alıkonmaması anlamına gelen özgürlük; tüm yurttaşların herhangi bir farklılık dikkate alınmaksızın eşit düzeyde şerefli ve değerli oldukları kabulü anlamına gelen eşitlik ve yurttaşlar arasında birbirlerine emanet olma ve karşılıklı destek olma anlamına gelen dayanışma bu sistemin üzerinde yükseldiği sütunlardır.

Cumhuriyetimizin

yüzüncü yaşını kutluyoruz. Kutlamaların aynı zamanda değerlendirme fırsatı verdiği de düşünülerek, bu yazıda siyasal bir yönetim sistemi olan cumhuriyet ile işletmelerin profesyonelleşmesi arasındaki benzerlikler üzerinden bir tartışma başlatmak istenmiştir.

Türümüzün dünyadaki serüveni, en az iki yüz bin yıl öncesine dayanmaktadır. Buna karşılık, iktisatçıların hesaplarına göre dünyada gerçek gelir (kişinin enflasyon hesaba katıldıktan sonraki satın alma gücü) on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğine kadar büyük bir artış göstermemiştir. 18. yüzyılın son çeyreğinde başlayan Endüstri Devrimi'nin meyvelerini vermesi yüz yıl kadar sürmüş ve o zamandan bugüne, dünyadaki nüfusun yaklaşık yedi kat artmasına karşılık gerçek gelir on kattan fazla artmış; mutlak fakirlik sınırının üzerinde yaşayan bireylerin toplam nüfusa oranı ile ilköğretim, ortaöğretim ya da yükseköğretim görmemiş on beş yaş üstü bireylerin toplam nüfusu oranı yüzde yetmişlerden uzda onun altına düşmüş ve doğumdan sonraki yaşam beklentisi otuz yıldan yetmiş bir yıla çıkmıştır.

Endüstri Devrimi, dünyayı dönüştüren hızlı bir ekonomik, sosyal ve siyasal değişim dönemidir ve cumhuriyetçiliğin de gelişimini etkilemiştir. Ekonominin büyü-

mesi, akıl, özgürlük ve eşitlik gibi aydınlanma ideallerini benimseyen zengin ve eğitimli bir girişimci sınıf yaratmıştır. Bu girişimci sınıf, dönemin hükümdarlarından daha fazla siyasal hak ve özgürlük talep etmiştir. İlave-ten, eğitimin ve iletişimin gelişmesiyle yeni fikirlerin yayılımı kolaylaşmış ve kitleler haklarının ve özgürlükleri- nin daha fazla farkına varmaya başlamıştır. Son olarak, modern kentlerin ortaya çıkmasıyla fikirlerin ve itirazla- rın seslendirileceği dernekler, kulüpler ve toplulukların oluşması hızlanmış ve baskıcı rejimlere karşı itirazlar yükselmeye başlamıştır.

Günümüzde kullandığımız anlamda ilk kez ABD'de 1776 yılında ilan edilen cumhuriyet, halkın kendi kendisini yö- nettiği siyasal sistemdir. Gücün tek bir kişide toplandığı ve sonraki kuşaklara aktarıldığı monarşiye karşıt ola- rak ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet, yurttaşların nasıl yönetildikleri ve kendilerini kimin yöneteceği hakkında söz hakları vardır. Yasama, yürütme ve yargının birbir- lerinden ayrılması ve birbirleriyle denge ve denetleme ilişkisi içerisinde olması anlamına gelen kuvvetler ayrı- lığı; ülkede yaşayan tüm yurttaşların açık, adil ve tutarlı yasalar karşısında eşit olması anlamına gelen hukukun üstünlüğü; yurttaşların herhangi bir güç tarafından kendi çıkarları ve tercihleri doğrultusunda davranma- dan alıkonmaması anlamına gelen özgürlük; tüm yurt- taşların herhangi bir farklılık dikkate alınmaksızın eşit düzeyde şerefli ve değerli oldukları kabulü anlamına gelen eşitlik ve yurttaşlar arasında birbirlerine emanet olma ve karşılıklı destek olma anlamına gelen dayanış- ma bu sistemin üzerinde yükseldiği sütunlardır.

Ülkemizde genellikle yanlış bir şekilde "kurumsallaş- ma" kavramıyla ifade edilen profesyonelleşme ise iş- letmelerin gelişimi bağlamında anlaşılması gereken bir kavramdır. İşletmede, kuruluşundan itibaren yıllar geçtikçe faaliyetler ve yönetim sistemleri karmaşıklaşır. Bu karmaşıklığa cevap verebilmesi için işletmenin ku- rucusundan ve/veya kurucunun ailesinden bağımsız- laşması gerekmektedir. Bu süreç profesyonelleşmedir. İşletmenin faaliyetlerini etkileyen ve bu faaliyetlerden etkilenen tüm kesimler olan paydaşlara karşı hesap verebilirlik, şeffaflık, adalet ve sorumluluk ilkelerini benimseyip hayata geçirme anlamına gelen kurumsal yönetim; kurucu ile aile, akrabalık, hısımlık ya da uzun yıllara dayanan sosyal ilişki gibi bağların olmadığı kişi- lerin işletme yönetiminde aktif rol alması anlamına ge- len yönetime dışarıdan katılım; işletmedeki kurallar ve rollerin kişilerden bağımsız ve net bir biçimde tanımlan- ması anlamına gelen biçimselleşme; çalışanların karar süreçlerine katılımları anlamına gelen güçlendirme; iş- letmedeki işlerin belli ölçütler temel alınarak gruplan- dırılması anlamına gelen bölümlendirme; işletme var-

lıklarının kişisel çıkarlar için kullanılmasını engelleyecek bütçeler gibi finansal denetim sistemleri ve kayırmacı- lığı engelleyecek insan kaynakları denetim sistemleri profesyonelleşmenin üzerinde yükseldiği sütunlardır.

Yukarıdaki açıklamalarda bir siyasal sistem olarak cum- huriyet ile işletmelerin profesyonelleşme arasındaki benzerlikler dikkat çekmektedir. İlk olarak, cumhuriyet devletin; profesyonelleşme işletmenin gayri-şahsileş- mesini gerektirir. Cumhuriyetin karşıtı olan monarşi, doğal ya da kutsal bir hükmetme hakkı ile izleyicilerin saygı ve sadakatinden kaynaklanan itaatinden oluşan geleneksel güce dayanır. Cumhuriyet ise yasal zorlayıcı- lığa sahip yönetme hakkı ile izleyicilerin görev bilinci ve akılcılığından kaynaklanan itaatinden oluşan akılcı-ya- sal güce dayanır. İşletmenin profesyonelleşmesi anla- mına gelen kurucudan ve/veya kurucunun ailesinden bağımsızlaşması da örgüt içindeki gücün ana kayna- ğının geleneksel olandan akılcı ve rutinelere bağlı olana geçmesi demektir. Araç-amaç birlikteliğinin sağlanması

Cumhuriyetin temel sütunlarından olan kuvvetler ayrılığıyla yasama, yürütme ya da yargıda aşırı güç birikmesi önlenir. Kuvvetler ayrılığı, "güç yozlaştırır, mutlak güç, mutla- ka yozlaştırır" ilkesine dayanmaktadır. Ya- sama, yürütme ve yargının ayrılmasıyla her bir kuvvet kendi işlevleri ve gücüyle diğer kuvvetleri sınırlandırabilir ya da gözetebilir. Böylece hiçbir kuvvet, yetkisini kötüye kulla- namaz ve diğer kuvvetler üzerinde baskı uy- gulayamaz ve yurttaşlar olası zararlardan korunmuş olurlar.

anlamına gelen akılcılık ile kurallar, politikalar ve prose- dürlerden oluşan rutinler; profesyonel işletmedeki tüm çalışanların davranışlarına hükmeder.

İkincisi, cumhuriyet yönetim halk tarafından, halk aracılığıyla ve halk için hayata geçer. Cumhuriyet yü- rütme, halka hükmeden ayrı bir varlık değil; halkın çıkar ve ihtiyaçlarını karşılamak için hizmet veren temsili bir organdır. Dolayısıyla, yürütmenin meşruiyeti yurttaş- ların rızası ve katılımlarından kaynaklanmaktadır. İla- veten yürütme, liderlerini seçme ve değiştirme hakkına sahip olan halka karşı sorumludur. Profesyonel işletme de müşteriler, hissedarlar, çalışanlar, tedarikçiler, dev-

let ve yerel topluluklar gibi paydaşlara faaliyetlerinden dolayı sorumlu olma anlamına gelen hesap verme; faaliyetler, başarı düzeyi ve riskleriyle ilgili güvenilir bilgiyi paydaşlarına zamanında ve anlaşılır şekilde sunma anlamına gelen şeffaflık; herhangi bir ayrımcılığa sapmaksızın paydaşlara hakkaniyetli davranma anlamına gelen adalet ve tüm paydaşların beklentilerine uygun ve etik davranışlar sergileme anlamına gelen sorumlu-luk ilkelerine uygun davranır.

Üçüncüsü, cumhuriyetin temel sütunlarından olan kuvvetler ayrılığıyla yasama, yürütme ya da yargıda aşırı güç birikmesi önlenir. Kuvvetler ayrılığı, "güç yozlaştırır, mutlak güç, mutlaka yozlaştırır" ilkesine dayanmaktadır. Yasama, yürütme ve yargının ayrılmasıyla her bir kuvvet kendi işlevleri ve gücüyle diğer kuvvetleri sınırlandırabilir ya da gözetebilir. Böylece hiçbir kuvvet, yetkisini kötüye kullanamaz ve diğer kuvvetler üzerinde baskı uygulayamaz ve yurttaşlar olası zararlardan korunmuş olurlar. Profesyonel işletmede de kurucunun ve

Cumhuriyetin karşıtı olan monarşi, doğal ya da kutsal bir hükmetme hakkı ile izleyicilerin saygı ve sadakatinden kaynaklanan itaatinden oluşan geleneksel güce dayanır. Cumhuriyet ise yasal zorlayıcılığa sahip yönetme hakkı ile izleyicilerin görev bilinci ve akılcılığından kaynaklanan itaatinden oluşan akılcı-yasal güce dayanır.

/veya ailesinin işletme üzerindeki keyfiyetini engelleme amacıyla hayata geçirilen yönetime dışarıdan katılım ile gücün yozlaştırıcı etkileri engellenmeye çalışılır. İlave-ten bütçeleme, raporlama ve denetim gibi mekanizmalar sahip olan finansal denetim sistemleri ile işletmenin faaliyetlerinin hedeflerle uyumu sağlanır ve hatalar ve yolsuzluklar engellenmeye çalışılır. Son olarak, insan kaynakları denetim sistemleri ile liyakatli çalışanlar adil ve şeffaf işe alım süreçleriyle işletmeye kazandırılır; adil bir şekilde ücretlendirilir; yine hakkaniyetli ve şeffaf şekilde performans değerlendirme süreçlerine ve düzenli gerçekleştirilen eğitim-ihtiyaç analizleri doğrultusunda eğitim ve geliştirme programlarına tabi olurlar.

Dördüncüsü, cumhuriyetin bir diğer temel sütunu olan hukukun üstünlüğü ile, kuvvetlerin gücünü kötüye kullanması ya da keyfi davranması engellenir ve yurttaşların hakları ve özgürlüklerine saygı duyulur ve koruma sağlanır. Buna ek olarak hukukun üstünlüğüyle istikrarlı

ve kestirilebilir bir ortam sağlanmış olur. Profesyonel işletme de kural ve rollerin kişilerden ve kişisel ilişkilerden üstün olmasını sağlayan biçimselleşme aracılığıyla, ürünlerinin istikrarını ve kestirilebilirliğini artırır; yasalara ve düzenlemelere daha kolay uyum sağlar; kaynak ve rollerin yeteneklerin uygun şekilde kullanımı mümkün kılar ve olabilecek en iyi çalışanları işletmeye çeker ve işletmede tutar.

Son olarak, cumhuriyetin diğer sütunları olan eşitlik, özgürlük ve dayanışma ile devletin yurttaşlara karşı ayrımcı ve önyargıya dayalı şekilde davranmaması; insan haklarına saygılı şekilde faaliyet göstermesi ve ortaklaşa değerlere sahip bir toplum bilinci oluşturma ve dezavantajlı yurttaşların sorunlarını çözme için çalışmasının sağlanması beklenir. Profesyonel işletmede de karar alma süreçlerine katılan; katıldıkları eğitim ve geliştirme faaliyetleri sonucunda yetkinlik kazanmış; işle ilgili kararları almayı ve icraata geçirmeyi sağlayan özgürlüğe ve takdir hakkına sahip; yaptıkları iş üzerinde daha fazla güce ve kontrole sahip olan ve birbirleriyle iş birliği halinde olmaları beklenen güçlendirilmiş çalışanlar bulunmaktadır.

Yürütmenin meşruiyeti yurttaşların rızası ve katılımlarından kaynaklanmaktadır. İlave-ten yürütme, liderlerini seçme ve değiştirme hakkına sahip olan halka karşı sorumludur.

Yapılan araştırmalar, özellikle genç ve küçük işletmelerin profesyonelleşmesi ile performansları arasında olumlu ve güçlü ilişki olduğunu göstermektedir. Ülkemizdeki işletmelerin %95'e yakınının aile işletmesi ve yine ülkemizdeki işletmelerin %98'den fazlasının mikro ve küçük işletme olduğu düşünüldüğünde, profesyonelleşme sürecinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu yazıda, bir hükümet biçimi olan cumhuriyet ile işletmenin kurucudan ve/veya kurucunun ailesinden bağımsızlaştığı süreci ifade eden ve aile işletmelerinin performansı üzerinde önemli etkiye sahip olan profesyonelleşme arasındaki benzerliklerin üzerinde durulmuştur. Bu benzerliklerden hareketle, daha geniş ve derin kavramsal ve/veya görgül çalışmalar yapmak mümkündür.

Son söz olarak, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere bir asır boyunca cumhuriyetimizin güçlenmesi ve kalıcı olması için taş üstüne taş koyan herkesi şükranla anıyorum.

Canan Akay

Cumhuriyetin Kadınları

Yaşamak demek faaliyet demektir. Bir toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer organ işlemezse o toplum felç olmuştur... Bizim toplumumuz için ilim ve teknik gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek hem kadınlarımızın edinmeleri lazımdır.

Türk milletinin kurtuluşunun son imzası olan Cumhuriyetin ilanı sadece bir yönetim şekli değil, aynı zamanda bir milletin birlik ve beraberlik duygusunun tarihe geçişidir. Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen pek çok reform sayesinde modern ve demokratik bir toplum olma yolunda önemli adımlar atılmıştır. Özellikle eğitim ve kadın haklarında yapılan reformlar, toplumu daha aydın, eşitlikçi ve bilinçli hale getirmeyi amaçlayan en önemli adımlardır.

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyetin ilanı ile çağdaş, laik ve demokratik bir devlet inşa ederek Türk milletini muasır medeniyetler seviyesine çıkarmayı hedeflemiştir. Bu hedefler doğrultusunda atılan adımlar toplumun tamamının ve özellikle kadınların statüsünde önemli değişiklikler sağlamıştır.

Atatürk Cumhuriyetin ilanından önce kadın hukukunda reform ihtiyacını şu sözleri ile ifade etmiştir.

'Bizim toplumumuzun başarı gösterememesinin sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır...'Yaşamak demek faaliyet demektir. Bir toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer organ

işlemezse o toplum felç olmuştur... Bizim toplumumuz için ilim ve teknik gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek hem kadınlarımızın edinmeleri lazımdır. Malumdur ki, her safhada olduğu gibi sosyal hayatta dahi iş bölümü vardır... Bugünün gereklerinden biri kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir.

Kadın ailenin temelidir. Aile içinde gerek çocukların yetiştirilmesinde gerek kültür unsurlarının nesilden nesile geçirilmesinde köprü vazifesi görür. Bu nedenle sadece çocuğun topluma hazırlanmasında değil, ailede sağlıklı bir iletişim ortamının kurulmasında da önemli rol oynayan kadınlar Atatürk'ün ifadesiyle: "...hatta erkeklerden daha çok aydın, daha çok feyizli, daha fazla bilgili olmaya mecburdurlar."

Cumhuriyetin ilanı, toplumun pek çok alanında geriplanda kalan ve ezilen Türk kadınına eşit haklar tanıyan devrimleri beraberinde getirmiştir. Böylece toplumsal anlamda daha aktif bir rol almalarının önü açılmıştır. Bu devrimlerin en önemlilerinden ve aynı zamanda cumhuriyetin en temel ilkesi olan eşit vatandaşlık anlayışıyla kadınlar erkeklerle kanun önünde eşit sayılmış ve toplumun aktif birer üyesi olma hakkını elde etmişlerdir. Ayrıca eğitimde fırsat eşitliği ilkesi ile de kız çocuklarının okuma yazma hakkı güvence altına alınmıştır. Bu hak kademeli olarak genişletilmiş ve toplumda daha bilinçli, eğitilmiş ve haklarını bilen bireyler olarak yer almalarını sağlamıştır. Cumhuri-

yet döneminde kadınların emek gücünün arttırılması ve bunun karşılığını almaları da amaçlanmış, böylece iş hayatına katılmaları teşvik edilmiştir. O dönemde tarım ve sanayi sektörlerinde aktif şekilde yer edinmeleriyle hem ekonomik kalkınma sürecine katkıda bulunmuşlar hem de toplumda daha fazla görünürlük kazanmışlardır. Kadınlara tanınan seçme ve seçilme hakkı ile de toplumdaki statüleri perçinlenmiştir.

Türkiye esasında Cumhuriyetin beraberinde getirdiği devrimlerle modernleşme sürecine girmiştir. Ataerkil düşünce bir nebze kırılmış ve kadınlar bu süreçte toplumsal cinsiyet rollerinden sıyrılarak modern toplumun temel taşlarından biri haline gelmişlerdir. Giyim tarzından eğitim düzeyine kadar pek çok alanda toplumsal değişimin öncüsü olmuşlardır.

Günümüzde kadınlar erkeklerle eşit haklara sahip olup yaşamın her alanında başarılarıyla göz doldurmaktadırlar. Bilim, sanat, iş dünyası ve siyasette öne çıkan pek çok başarılı kadın Cumhuriyetin kazanımlarının birer simgesidir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ekonomik kalkınma sürecinde tarım, sanayi ve hizmet sektörlerindeki önemli katkıları ile Türk kadınları, günümüzde de pek çok sektörde başarılı kariyer basamaklarına imza atmaya devam etmektedir. Kadının toplumun sessiz gücü olmasından, toplumun aktif gücü olmasına kadar geçen süreç Cumhuriyet reformları ile gerçekleşmektedir.

Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen pek çok reform sayesinde modern ve demokratik bir toplum olma yolunda önemli adımlar atılmıştır. Özellikle eğitim ve kadın haklarında yapılan reformlar, toplumu daha aydın, eşitlikçi ve bilinçli hale getirmeyi amaçlayan en önemli adımlardır.

Cumhuriyetin yüzüncü yılında Türk kadınları, Mustafa Kemal Atatürk'ün mirasını koruyarak geleceği aydınlatmaya devam etmektedirler. Ancak, bu süreçte elde edilen kazanımlarla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki mücadelede hâlâ atılması gereken adımlar bulunmaktadır. Kadınların toplumun her alanında daha görünür olmaları, liderlik pozisyonlarında daha fazla yer almaları ve eşit şartlara sahip olarak başarılarını sürdürmeleri, Cumhuriyetin temel değerlerini yaşatmanın ve geliştirmenin bir parçası olmaya devam etmektedir.

مختلط درسنامه - مسئله ١٠٠

معلمك طب تحصيلي

طب تحصيلي انك ايستين خانلره

يومي غزبه لر يازدى : فاكولته ، خانلري
قبول ايتمك تجوز المش . ايجه زماندن بري
امتدادايلن بو مسئله نك نهايت بويه حل ايديله جكنه
شبه يوق ايدي . چونكه بر علمك تحصيلي
السانلك بر قسمنه جائز كوردوبده ، ديكر قسمن
اوندن محروم برا
اولمايان بر فكر

اديباترده شاعرك اك چوق مشغول اولدقلري شي عشق
و كوكلدور . بو مسئله مزده كننج شاعركلر برك (كوكل) اسميله
يازدقلري شعرلري قويوروز . برده كرمدين اسكي بر نمونه آليوروز .

□ □ □ □ □

مه كوز

وقتسنز

Hülya Öztürk

Kadınların Tıp Tahsil Etmelerine İlişkin Dönemin Tartışmalarından Galip Ata Örneği

Kadınların

Tıbbiye'de tahsil alabilmesi oldukça uzun ve meşakkatli bir süreci içermektedir. Bu süreç özellikle 19.yüzyılın son çeyreğinde oldukça artan tartışmalara sebep olmuş, konuyla ilgili oldukça fazla görüş bildirilmiştir. 1922-1923 eğitim öğretim yılında kadınlar ilk defa Darülfünun Tıp Fakültesi içerisinde yer alarak tıp tahsiline adım atmışlardır. Kadınların tıbbiye kabul süreçlerinde meydana gelen tartışmalar ise bu sürecin ana belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemin gazete ve mecmualarından İkdam, Tanin, Servet-i Fünun, Sırât-ı Müstakim, Sebilürreşad gibi yaygın organlarında konuya oldukça yer verilmiş, yazılar bazen imzasız, bazense isimsiz olarak yayınlanmıştır. Bu yazılanlar incelendiğinde temel olarak kadınların tıp tahsil edip edemeyeceği savunular ve karşı çıkanlar olarak iki ana görüş bulunmaktadır. (1)

Konumuzun içeriğini oluşturan Galip Ata'nın yazısına değinmeden önce konuya yaklaşımların dönem için nelerden oluştuğunu anlayabilmek adına bir sınıflama yapmak gerekirse:

Savunan kesim daha çok fikirlerini; «Ard arda savaşlardan insan kaybının çoğalması, hekim ihtiyacının artması, zevcelerini erkek hekime göstermek istemeyen erkeklerin istekleri, kendilerini erkek hekime göstermek istemeyen kadınların varlığı, dönem itibarıyla oldukça önem kazanan çocuk bakımına önem veren Osmanlı Devleti aydınlarının yavaş yavaş kadınların eğitilmiş olmasına sıcak bakmaları ve son olarak içinde bulunulan dönemde savaş ortamı kaynaklı kadın-erkek yanyanalığının olası hale gelmesi, ahlaken değişimlerin yaşanması, büyük savaşların ahlaki değişimleri tetiklemesi» gibi başlıklarda toplamışlardır.

Kadınların Tıbbiye'nin kapılarından girişlerinin yüzüncü yılının Cumhuriyetimizin yüzüncü yılına denk gelmesi, artık bu ve bunun gibi tartışmaların tozlu raflarda kalarak, ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün açtığı çağdaş ilim yolunda ilerlenmesi biz kadınların aziz Cumhuriyetimizden beklentisidir.

Kadınların tıp okumasını ya da okumasının karşısında olanlar ise fikirlerini; "Kadını erkekle yan yan görmek istemeyen bir erkek erk'in varlığı, Hekimliğin bir erkek işi olduğunu savunanların düşünceleri, insan bedeniyile ilgilenen Tıp uğraşında kadının mahrem olana nasıl bakım vereceği düşüncesi, kadınların şefkatte erkeklerin zekâda üst olduğunu iddia edenler; o yüzden kadın şefkatli bakım sağlayacağı mesleklerde hemşire-öğretmen olabileceğine ama hekim olamayacağına kanaat getirenler, kadın ve erkek dimağının (beyninin) farklı olduğunu, ağırlık ve sahip olduğu yumrular açısından erkeğin beyninin baskın olduğunu söyleyen muhafazakâr bir kesimin varlığı" gibi başlıklarda toplamışlardır.

1. Galip Ata Ataç Kimdir

Dr. Galip Ata (Ataç), 2 Temmuz 1879 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Ata Bey'dir. Mehmet Ata bey, maliye nazırlığı ve Erzurum ile Diyarbakır valiliklerinde bulunmuştur. Türkiye'nin yetiştirdiği önemli yazar-eleştirmen Nurullah Ataç'ın ağabeyidir.

Önce Mülkiye Mektebi'ne kaydolmuştur. Ardından Almanya ve Fransa'ya giderek tıp tahsil etmiş, mezuniyetinin ardından Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde tıp üzerine incelemelerini devam ettirmiştir. Avrupa'da oldukça uzun süre kalmış, Avrupa'yı gözlemleme şansı bulmuştur. Ülkeye döndüğünde önce İstanbul'da Dâhiliye asistanlığı, Dahiliye kliniğinde müderris muavinliği, dâhiliye uzmanlığı görevlerini icra etmiştir. Galip Ata ayrıca; Medine Hilal-i Ahmer Hastanesi'nde uzman doktor olarak çalışmış, Hıfzıssıhha Şube Müdürlüğü, Galata Sahil Sıhhiye Merkez Tabipliği, Hudut ve Sahiller Sıhhiye Müdürlüğü, Tıp Tarihi ve Medikal Deontoloji hocalığı gibi görevlerinin dışında 1943-1946 yılları arasında İstanbul'dan milletvekili olmuştur. Tıp Tarihi ve Deontoloji üzerine pek çok eseri ve bununla birlikte dönemin gazete ve mecmualarında da pek çok bilgilendirici yazısı bulunmaktadır. Eserlerinden bazıları şöyledir: Sümerlerde Hekimlik, Eski Mısır'da Hekimlik, İskitlerde Hekimlik (TTK), Hintlilerin Hekimliği Hizmetleri (TTK), Büyük Adamlar Serisi (Darvin), Tıbbi Müsahebeler, Hıfzıssıhha-yı Asap (1909), İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi" (1925), "Tıp Tarihi, Evin Saati, Pausteur'un Hayatı (Rene Valery'den çeviri, 1931), Tarih Tetkiklerine Giriş. (2)

2. Galip Ata'ya Ait "Muhtelit Tedrisat Meselesi: Hanımların Tıp Tahsili» Yazısı (3)

Yazı Büyük Mecmua'da yayınlanmıştır. Büyük Mecmua'nın ilk sayısından öğrendiğimize göre, ilk baskısı 6 Mart 1919 tarihindedir. Her perşembe günü çıkan, edebi ve ilmi haftalık bir mecmuadır. İmtiyaz Sahibi; Mehmet Zekeriya (Sertel)'dir. İdarehanesi Çağaloğlundaki İctihad Evi'nde Numara 1'de, çıkaran Diken Neşriyat Şirketi ve basıldığı yer ise Servet-i Fünûn Matbaası'dır. Posta adresinin de verildiği sayı üzerinde Büyük Mecmua'nın nüshasının on kuruş olduğu görülmektedir. Mesul müdürü ve imtiyaz sahibi ilk yedi nüshada Mehmet Zekeriya (Sertel) iken 8-17. nüshalar arasında Sa-biha Zekeriya (Sertel)'dir. 11. sayıdan itibaren ise ser-

muharririn Halide Edip olduğu bildirilen derginin bazı yazarları şöyledir: Halide Edip, Falih Rifki, Köprülüzade Fuat, Reşat Nuri, Faruk Nafiz, Ömer Seyfettin. (3)

Yıl itibariyle Anadolu direnişine denk gelen yıllar olması hasebiyle bu konuda oldukça fazla yazı söz konusudur. Bunlar dışında, fikir hareketleri, sosyoloji, kadın hakları, güzel sanatlar ve güncel siyasi olaylara değinen kayda değer çalışmaların yanında; şiir, hikâye, oyun ve tenkit gibi edebî türler de Büyük Mecmua sayfalarında, hatırı sayılır ölçüde kendilerine yer bulmuştur. Toplam 17 sayı yayınlanmış, son sayısı 25 Aralık 1919'da çıkmıştır. (4)

Makalenin adı "Muhtelit Tedrisat Meselesi: Hanımların Tıp Tahsili"dir. «Hanımların tıp tahsili, Tıp tahsili etmek isteyen hanımlara» alt başlıklarını da içerir. (Bkz. alttaki görseller.)

Ata yazısına, kamuoyundaki kadınların tıbbı girişleri ile ilgili tartışmalara atıf yaparak başlar, hatta fakültenin kadınları kabul edeceğine tüm kamuoyunun artık inandığının altını çizerek. Ancak bu kararın henüz prensip itibariyle olduğunu, çünkü henüz daha kadınların erkeklerden ayrı ders almasını isteyen cihetlerin mevcut olduğunu belirtmiştir.

Kendi fikrini ise: «...bir ilmin eğitimini insanların bir kısmına caiz görüp de diğer kısmını mahrum bırakmak için hiçbir hak yoktur. Hak olmayan bu fikir elbette bir gün mağlup olur.» şeklinde belirtmiştir. (5)

Ata yazısının başında bu yazıyı yazmadaki amacını, henüz daha kanunun geçit vermediği bu husus hakkında sadece bizim gibi bir medeniyetten diğer bir medeniyete girmek isteyen bir millet için görüşlerini dile getirmekten ibaret olduğunu belirtmiştir.

Diğer bir amacını ise «kamuoyunda tartışılan kadınlar tıp eğitimi alsın-almasın düşüncelerinden çok, hanımlara tıp tahsilinin iyi ve müşkül taraflarını göstermek, meslektaş olmak isteyenleri aydınlatmak» olduğunu söyleyerek açıklar.

Yurt dışı tecrübeleriyle başlayan Ata kendisinin tıp tahsili aldığı dönemleri: "tahsili aldığım tıp fakültesinde kadınların mevcudu erkeklerden az değildi ve ayrıca diğer ecnebi tıp fakültelerinde de durum aynıydı. Orada bulunduğum altı yedi sene endişesi olan kişilere hak verebileceğim tek bir hadise ile karşılaşmadım. Tek bir kadın-erkek yakınlığının yaşandığı, onun da "mesud ve münasib bir izdivaç ile sonuçlandığını" belirtmiştir. »Ahlaka münasip olmayan durumlardan bahsedilecek olursa hem yalan hem de ilme haksızlık olur.« şeklinde özetlemiştir.

Daha sonra tıp tahsilinin zorluğunu şu başlıklarda toplamıştır:

- Tıp tahsilinin Darülfünun şubeleri arasında en uzun süreni olması en önemli zorluklardan olduğunu belirtir ve görüşlerini şöyle açıklar: "Altı sene gibi bir süre mektebe devam için azim ve sebatın gereklidir. Her zaman hangi meslekte olursa olsun hanımların birer mücahid gibi çalıştıklarını ancak bu okul uzun olduğu kadar diğer fakültelerden şiddetli (zor) olduğu için hanımların hem uzunluğuna hem de zorluğuna tahammül zorunluluklarına" dikkat çeker. Ata'ya göre "doktor olacak kadın kudreti ile bilinmelidir."

Ayrıca her meslekte ve her ülkede tıp tahsilinin müşkülâtı olduğu ancak İstanbul fakültesinde bu durumun daha da fazla olduğu belirtilmiş, bunun sebebi olarak da fakültenin yerinin deniz aşırı olduğundan yakınmış, şehre taşınmasının gündemde olsa da bu senelerde fakülteye yazılanların bu durumu görebileceklerini zan etmediğini belirtmiştir. Uzaklık kişileri hem madden hem de aileden uzaklıktan kaynaklı üzebilirdi.

Diğer bir zorluk yazılan kitapların çok azının Türkçe olmasındandır. Ata'ya göre; «İstanbul fakültesinde tahsil mükemmel olabilir ancak beş altı sene boyunca sadece derslerle tıp öğrenilmez, Türkçe kitaplar da yetersiz olduğundan garp lisanlarından birine vakıf olmak elzemdir. İkinci lisana vakıf olmak sadece okurken değil mektepten sonra da gereklidir. Çünkü mektepte iken sadece hocaların insaflıyla imtihan olurlar ancak sonra doktor olduklarında her türlü vaka ile karşılaşacaklardır. Mevzu bahis olan insan hayatı olunca her türlü malumatı haiz olunmalıdır. Yapacakları eylemlerin geri dönüşü yoktur. Farklı dilleri takip etmeyen tabip en az beş sene geri kalır. Bu durumu başarmayacaklar tıp tahsiline niyetlenmemelidir.»

Ata: «Hemen her memlekette olduğu gibi bizde de tabiplerin adedinin ihtiyaçtan fazla olduğunu, tüm nüfusa kıyasla farklı olsa da tabipler bilhassa büyük şehirlerde olduğundan ihtiyacın küçük şehirlerde bulunduğunu belirterek ülkemizde tabip ihtiyacının zaruriliğine» dikkat çekmiştir.

Ata'ya göre; Tababet yaşayabilmek ve ilerleyebilmek için fikren gelişmiş bir muhite de ihtiyaç duyar. Ayrıca tabip de yaşamak için iyi bir muhite ihtiyaç duyduğundan tabiplerin çoğu İstanbul'a dolmuşştur. Hekimlerin alet ve ilaç ihtiyacına da değinen Ata, bu ihtiyaçlarını elde edemeyeceğini bilen hekimlerin küçük şehir ve köylere gitmek istemediğini bu yüzden İstanbul'da oldukça fazla tabip olduğunu belirtmiştir.

Bir de üst üste kaybedilen muharebeler sonrasında o vilayetlerdeki tabip ve diğer memurlar memleketimize gelmekte ve İstanbul'a yerleşmektedirler. Bu durum memleketimizde ve özellikle İstanbul ile birkaç büyük şehirdeki hekim sayısını arttırmakta, ihtiyacını azaltmaktadır. Bu yüzden "tabiplerin çok kolay geçindiklerini, tababetin zenginlik aracı olduğunu zan edenler var" ise yanılmaktadır.

Kadınları maddi durumla ilgili uyaran Ata, maddi durum ve parasal mevzuda kadınlar için şöyle bir istisnanın olduğunu belirtmiştir:

"Müslüman kadınların erkek doktora görünmek istememesi ve yahut zevcini erkek doktora göstermek istemeyen bir kısmın varlığı kadınların kendilerine koşacak hanım hastaları hazır bulmalarına sebep olabilirdi. Pek çok Müslüman Hanım erkek doktora gidemediğinden ölmekteydi. Ancak hanım doktor olursa Müslüman hanımlar da hanım doktorları tercih edebilirdi. Kadın doktor kendi de kadın olduğundan kadın kalbini şüphesiz erkeklerden iyi bilmekteydi." Yine de kadınların da tababet mesleğini para olarak görmemelerine vurgu yapmış, görüşlerini şöyle açıklamıştır; «Tıp tahsili için sarf edilen çaba ve zaman büyük bir sermayedir. Eğer bu meslekten maddi sermaye amaç edinilirse yanılınmış olunur. Bunları elde edebilecek başka meslekler de vardır. Tıp tahsili buna uygun değildir. Tıp tahsil etmek isteyen ilmin peşinde olmalıdır.»

Peki hiç mi para kazanmayacaktı bir Doktor?

Ata'ya göre: «Hekimler arasında lüzumsuz yere hastalarına muayeneye gidenler, pazarlık edenler, alelaide bir nezleye tutulan hastalarına büyük cerrahilerde bulunanlar, gibi para kazananları görür iştiriz. Bu gibi insanların amacı onca emek, zaman, para sarfedilen tıp ilmini tahsil etmek olmamalıdır. Hülasa tababet şimdilerde bir vasıtaya çevrilmek istenmekte ancak böyle bir meslek değildir. Tababetten elbet para kazanılır, ancak bunun için uzun, pek uzun bir zaman gereklidir. Okuldan mezun olan bir genç İstanbul gibi bir şehirde layıkıyla çalıştığında hileden hurdadan uzak durduğunda on senede kendini toplayabilir, hastalar edinebilir ve aranan doktor olabilir»di.

Ata sözlerini "bu gibi zorluklara tahammül edebilecek hanımlar için tababet pek uygun bir meslektir. Malu-

matları dışında, hemcinslerine karşı şefkat ve merhamet hislerinin de bol olacağını öngördüğümüz hanımların merhamet ve şefkat hisleri onların tababet mesleğinde erkeklerden ziyade başarılı olabilmelerinin de anahtarıdır" diye bitirmiştir (3).

Sonuç

Dönemin kadınların Tıp tahsil etmesini savunan ve karşı duranların gerekçeleri yukarıda belirtilmişti. Bu açıdan Ata'nın makalesi dönemin düşüncelerinden farklılıklar içermesi açısından büyük önemi haizdir. Kendisi diğerlerinden farklı olarak kadınların doktor olup olmayacağını tartışmaması, dönemin kamuoyu ve hocalarından ayrılarak durum tespiti yapmaya, bu işe soyunanlara yol haritası çizmeye çalışması açısından oldukça farklı bir yerde konumlanmaktadır.

Dr. Galip Ata Ataç'ın, bir kadının okuması için dönemin aydınlarınca dahi bir gerekçe olarak öne sürülen "iyi çocuk yetiştirme" gibi bir sebep ortaya koymayıp, "kadının okumak ve tıp tahsilini kendiliğinden hiçbir alt amaç gerekmezsiniz yapma haklarına" vurgu yapmış olması örnek gösterilebilir.

Ata'nın, bir kadının okuması için dönemin aydınlarınca dahi bir gerekçe olarak öne sürülen "iyi çocuk yetiştirme" gibi bir sebep ortaya koymayıp, kadının okumak ve tıp tahsilini kendiliğinden hiçbir alt amaç gerekmezsiniz yapma haklarına" vurgu yapmış olması da diğer farklılık içeren durumlar içerisinde gösterilebilir.

Ata'nın üstünde önemle durduğu durumlardan biri de hekimlik yapmayı isteyen kişilerden beklenen ahlaki hususların altını çizmesidir. Ona göre hekimlik parasal araç haline getirilmemeli, sırf para kazanma uğruna hastalar gerekli olmayan tedavilere maruz bırakılmamalıdır. Günümüzün etik değerleriyle de örtüşen bu durum makalenin önemini de arttırmaktadır.

Kendisinin makalesinin başında altını çizdiği husus olan duruma kadınlık-erkeklik açısından bir tartışmadan ziyade insanlık açısından bir değerlendirme ile yaklaşması ise onun makalesini ve görüşlerini dönemin diğer düşünce dünyasından ayrı bir yere koymasından önemlidir. Çünkü Ata'ya göre; «... bir ilmin tahsilini insanların bir kısmına caiz görüp de diğer kısmını mahrum bırakmak için hiçbir hak yoktur. Hak olmayan bu fikir elbette bir gün mağlup olur.»

Halide Edip Adıvar'ın da söylemlerinde olduğu gibi "Beşiği Sallayan El Dünyaya Hükmeder", (6) Neşet Ertaş'ın da dediği gibi eğer hepimiz en nihayetinde bir anadan dünyaya gelen yolcular isek kadınlık-erkeklik ortadan kalkmaktadır; kadınlar insandır, biz insanoğlu söyleminde olduğu gibi hepimizin dünya üzerindeki insanlığın mensupları olmamız hasebiyle her hakka sahip olmayı hak eden varlıklar olmaktan başka bir vasfımız kalmamaktadır.

Kadınların Tıbbiye'nin kapılarından girişlerinin yüzüncü yılının Cumhuriyet'imizin yüzüncü yılına denk gelmesi, artık bu ve bunun gibi tartışmaların tozlu raflarda kalarak, ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün açtığı çağdaş ilim yolunda ilerlenmesi biz kadınların aziz Cumhuriyetimizden beklentisidir.

Not: Bu yazı 14-16 Eylül 2023 XIII. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri'nde sözlü bildiri olarak sunulmuş, özet olarak basılmıştır.

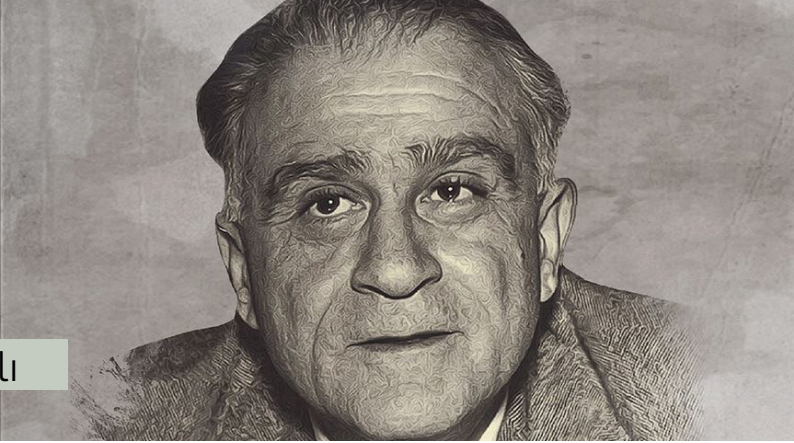
Kaynakça

1. Tanin Gazetesi. Numru 2191, 25 Ocak 1915, Sayfa 4; Tanin. Numru 2191, 22 Ocak 1915, Sayfa 4; Tanin. Sayı: 3078, 5 Temmuz 1333, Sayfa 4; Tanin. Sayı: 3182, 22 Tesrin-i Evvel 1333; İkdâm Gazetesi. Numru: 4798, 1907, s.2; İkdâm. N. 4859, 9 Kanun-i Evvel 1907, s. 1; Ferid Vecdi. "Müslüman Kadını", Sırât-ı Müstakîm, Sayı.4-10, s.57; Öztürk H. Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kadınların İnas Darülfünuna ve Darülfünun Tıp Fakültesi'ne Girmeleri Hususunda Bazı Mülâhazalar. Osmangazi Tıp Dergisi 2023.
2. Öncel Ö. Köse A. Dr. Galip Ata Ataç ve Tıp Tarihine Hizmetleri. Türk Tıp Tarihi Yıllığı I. İstanbul 1994.
3. Galip Ata. Muhtelit Tedrisat Meselesi. Hanımların Tıp Tahsili. Büyük Mecmua. 12. Sayı. 2 Teşrin-i evvel 1919.
4. Özlük N. Büyük Mecmua ve Sistematik İndeksi. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/3 Summer 2010.
5. Öztürk H. Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kadınların İnas Darülfünuna ve Darülfünun Tıp Fakültesi'ne Girmeleri Hususunda Bazı Mülâhazalar. Osmangazi Tıp Dergisi 2023.

Eylem Dereli

Modern Türk Edebiyatının Son Yüzyılı

Yusuf Atılgan (1921-1989), Adalet Ağaoğlu (1929-2020), Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962).

Modern Türk Edebiyatı son yüzyılında türler, kurgu, daha önemlisi üslup bakımından önemli gelişmeler göstermiştir. Modern Türk Edebiyatının Son Yüzyılı başlığı altında bahsi geçen türler, değişimler ve temsilcileri hakkında özet niteliğinde bilgiler verilmiştir.

Başlangıcı 1859/60 yılına uzanan Modern Türk edebiyatının tarihi süreci çok çeşitli edebi hareketlere sahne olmuştur. Her bir edebi hareket Türk edebiyatının gelişimini dolaylı ya da doğrudan etkilemiştir.

Tanzimat Dönemi Türk edebiyatı, Modern Türk edebiyatının içerik ve biçim bakımından yenilenmeye başladığı bir dönemdir. Şiirin yanı sıra düzyazı; klasik şiir formundan farklı olarak da Batılı şiir formu ile tanışan edebiyatımız devam eden süreçte şiir başta olmak üzere roman ve öykü türlerinde de gelişme göstermiştir.

Servet-i Fünûn Döneminde edebiyatın estetik bir problem olarak kabul edilmesiyle tür gelişiminin kurgu bakımından daha kusursuz olmaya başladığı görülür. Bu dönemde Halit Ziya, Tefik Fikret tarafından kaleme alınan teorik yazılar şiir, roman ve öykünün teknik olarak olgunlaşmasını sağlamıştır.

Türk edebiyatının tarihi çizgisini belirleyen etkenler, dönemin siyasi değişimleridir. Edebiyat tarihçileri Türk edebiyatının dönemlerini toplum hayatında önemli etkileri olan olayları esas alarak belirlemiştir. Cumhuriyet'in ilanı sadece Türk milletinin yaşamına değil Türk edebiyatının son dönemine de yön veren önemli bir adımdır. Edebiyatımızın 1923 yılında başlayıp günümüze gelen süreci Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatı olarak adlandırılır.

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatı, Türk edebiyatının kaynak ve eser bakımından en çok çeşitlilik arz eden dönemidir. Bu dönemde Doğu, Batı, klasik ve halk edebiyatının kaynaklık ettiği eserlerde sanatçıların tercihleri doğrultusunda farklı kullanım biçimlerini yansıtan örnekler bir arada yer alır. Şiirden romana gerek ideolojik yaklaşımlar gerekse sanatçıların yaptığı okumalar ve dili kullanma becerileri doğrultusunda kaleme alınan eserler nicelik ve nitelik bakımından önemlidir.

Türk şiirinin 1923'ten günümüze gelen serüveni on dokuzuncu yüzyılın sonlarına dayanır. Mehmet Emin Yurdakul ile başlayan, dilde sadeleşme ve millîleşme ile şekillenen Türk şiirinin özellikle 1923-1940 yılları arasındaki örneklerinde dili İstanbul Türkçesi, vezni hece vezni, temayı Anadolu ve millî değerler belirler. Şerif Aktaş'ın "millet halinde yaşama iradesi ve kültürel belleği anlama ve yorumlama bilinci ile bugünü ve geleceği etik ve estetik değerler üzerine, akıl ve kalp ile hazırlama gayreti" olarak tanımladığı millî romantik duyuş tarzı ile şekillenen şiirde, nitelik ve nicelik bakımından yükseliş söz konusudur. Yükselişte eskiden gelen şairlerin de eser vermeye devam etmelerinin, değişen yönetim biçiminin, varlığını yeniden ispatlayan Türk milletine ait idealin, çeşitlenen ideolojik ve estetik kabullerin etkisi büyüktür.

Cumhuriyet öncesinden itibaren Türk şiirinin modernizasyonunda önemli rolü olan Ahmet Haşim ve Yahya Kemal 1910 ve sonrasında Türk şiirini estetik forma ulaştırmak için eser veren isimlerdir. Saf şiir anlayışı ile yazan isimler şiirde dilin, sesin, kelimenin, sembolün önemine dikkat çekmiştir.

Hecenin Beş şairi ile ön plana çıkan memleket şiiri ise 1940'lara kadar Faruk Nafiz, Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Ozansoy, Enis Behiç Koryürek vd. isimler ile temasını memlekettten, nazım şekli ve vezni halk şiirinden, dili halk dilinden alarak şekillenmiştir.

Nazım Hikmet dönemin bir diğer etkili ismidir. Gelecekteki malzeme ile Batılı şiir formlarını birleştiren, ideolojik dili estetize ederek şiire dahil eden, serbest vezne dair örnekler sunan şair, Türk şiirinin modernizasyonunda yol gösterici olan isimlerden biridir.

Şiirini rüya ve eşik metaforu üzerine kurgulayan Ahmet Hamdi Tanpınar, din ve patetik mistisizmi ön plana çıkaran Necip Fazıl Kısakürek, yaşamı güzele dikkat çekerek tanımlamaya çalışan Cahit Sıtkı Tarancı, Doğu mistiğini ve tasavvufu kaynak olarak kullanan Asaf Halet Çelebi, şiirlerinde ait olduğu toplumun tarihine ve kimliğine çokça yer veren, Cumhuriyet Dönemi'nin en üretken isimlerinden Fazıl Hüsnü Dağlarca 1930'lu yılların ve sonrasının en önemli isimleridir.

Cumhuriyet öncesinden itibaren Türk şiirinin modernizasyonunda önemli rolü olan Ahmet Haşim ve Yahya Kemal 1910 ve sonrasında Türk şiirini estetik forma ulaştırmak için eser veren isimlerdir.

1940 Türk şiirinde önemli bir kırılmanın yaşandığı yıldır. Garip Hareketi (Birinci Yeni) ismiyle edebiyat tarihimize geçen Orhan Veli, Oktay Rıfat ve Melih Cevdet Anday üçlüsünün yer aldığı hareket, eskinin reddi ile yola çıkar. Bu nedenle avangard bir hareket olarak nitelendirilir. Öncü olmak isteyen Garipçilerin üçü de aynı bilinçle eserler vererek Türk şiirinde sıradan insanın anlatılabileceği, serbest vezninle neler yapılabileceğini göstermeye, şiirde kafiye ve redif dışında da ritim oluşturulabileceği fikrini yaymaya çalışmışlardır.

1940 şiirinin bir diğer grubu Toplumcu Gerçekçiler'dir. Hasan İzzettin Dinamo, Ahmed Arif, Rıfat Ilgaz, Fethi Giray, Enver Gökçe, Arif Damar, Ahmed Arif vb. isimlerden oluşan topluluk toplumun yaşadığı sorunları ideolojik yaklaşımlarla kaleme almıştır.

1950 sonrası Türk şiirinde İkinci Yeni şairlerinin eserleri ön plan çıkar. İkinci Yeni şiiri Garip şairlerinin şiirdeki anlamı basitleştirme amaçlarının aksine kapalı ifade etmeyi tercih etmişler, şiirin anlaşılacak gibi bir derdinin olmaması gerektiğini savunmuşlardır. Tema mantığa uygun olmayabilir düşüncesinde olan İkinci Yeni şairleri şiirde anlaşılabilir olmaktan korkmamışlardır. Bireyin trajedisi, modernizmin birey ve toplum üzerindeki etki-

leri, cinsellik, aşk, kadın başlıca temalarıdır. Oktay Rıfat, İlhan Berk Edip Cansever, Cemal Süreya, Turgut Uyar, Ece Ayhan, Sezai Karakoç önemli temsilcileridir.

1950 sonrası Türk şiiri İlhan Geçer, Mehmet Çınarlı, Nevzat Yalçın, Gültekin Sâmanoğlu, Mustafa Necati Karaer'in bir araya gelerek oluşturduğu Hisar Topluluğu ile karşı karşıyadır. Garip ve İkinci Yeni şiirinin aksine, Hisar şairlerinin şiire geleneği esas alarak yön vermeye çalıştıkları görülür. Onlara göre modern Türk şiiri gelenekteki unsurlarla şekillenmeli ve Anadolu'yu yansıtmalıdır. Tema halktan seçilmeli, anlam açık, ritim düzenli olmalıdır.

Türk şiirinin bundan sonraki döneminde bağımsız şairlerin varlığı söz konusudur Özdemir Asaf, Özdemir İnce, Refik Durbaş, Turan Oflazoğlu, Hilmi Yavuz, Beşir Ayvazoğlu, Yüksel Pazarkaya, Enis Batur, İslami şairlerden Bahattin Karakoç, İsmet Özel, Nurullah Genç, Arif Ay, Ebubekir Eroğlu, Erdem Bayazıt 1950-1980 dönemi Türk şiirine yön veren isimlerdir.

1980 sonrası farklı Türk şiirinde tematik ve dil kullanımı bakımından çeşitlilik vardır. Estetik, ideolojik kaygılar temayı ve dili etkiler. Haydar Ergülen, Enver Ercan, Tuğrul Tanyol, Nilgün Marmara şiir dilinin imgeyi; Lale Müldür, Hüseyin Atlansoy, Osman Konuk, Ali Günvar metafiziği; Sefa Kaplan, Vural Bayrıl geleneksel şiiri, Sunay Akın, Akün Akova, Metin Üstündağ anlamı açık, hikâyesi olan şiirleri ile 80 sonrası ve günümüz Türk şiirinin görünümünü belirleyen isimleridir.

Türk şiiri gibi Türk hikâyesi de 1923'ten itibaren yeni kurulan devlet ve kimliğini yeniden hatırlayan Türk milletini başlıca tema yaparak gelişmeye, dönüşmeye başlamıştır. 1923-1950 arasında Millî Mücadele, Anadolu coğrafyası, Anadolu insanı, savaşın etkileri, milliyetçilik, Türkçülük ideolojisi, geçmiş, idealler temel konulardır. Şiirde olduğu gibi hikâyede de toplumcu gerçekçi kabullerle toplumdaki ekonomik sıkıntıları sınıf farklılıkları üzerinden kalem alan yazarlar; ideolojik yaklaşımla geçmişi ana konu olarak tercih edenler; Memleketçi ve Anadolu bakış açısıyla Anadolu ve Anadolu'ya dair her ayrıntıyı anlatmaya çalışanlar; bireyi keşfederek onun kendilik sürecinde yaşadıklarını gerek bireysel gerekse toplumsal sorunları gözlemleyerek işleyenler, toplum sorunlarını mizahi bakış açısı ile hikâyeleştirenler dönemin hikâyesine çeşitliliği ve daha da önemlisi Türk hikâyesinin teknik manada gelişmesini sağlamışlardır. Reşat Nuri Gültekin, Peyami Safa, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Refik Halit Karay, Sabahattin Ali, Sait Faik Abasıyanık, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Halide Nusret Zorlutuna, Memduh Şevket Esenbal, Tarık Buğra, Ahmet Hamdi Tanpınar Türk hikâyeciliğinin önemli isimleridir.

1950'den itibaren hikâye tekniğinde deneyim kazanmış

Sait Faik Abasıyanık (1906-1954)

Orhan Veli Kanık (1914-1950)

yazarların olgunluk dönemi eserleri vermesi, bireyin daha da ön plan çıkması, varoluşçuluğun etkisi, kadın yazarların sayısındaki artış ile önemli değişimlere sahne olan Türk hikâyesi vardır.

Orhan Kemal, Tarık Buğra, Aziz Nesin, Haldun Taner, Kemal Bilbaşar, Muzaffer İzgü, Rifat Ilgaz, Nedim Gürsel, Demir Özlü, Rasim Özdenören, Erdal Öz, Aysel Özakın, Vüs'at O. Bener, Feyyaz Kayacan, Ferit Edgü, Yusuf Atılgan, Bilge Karasu, Sevim Burak, Necati Tosuner, Tahsin Yücel, Selim İleri, Dursun Çam, Ümit Kaftancıoğlu, Nezihe Meriç, Tomris Uyar, Leyla Erbil, Füzûzan dönemin önemli isimlerine örnektir.

90'lardan günümüze Oğuz Atay, Yusuf Atılgan, Bilge Karasu, Vüs'at O. Bener, Leyla Erbil, Nezihe Meriç, Nursel Duruel, Tahsin Yücel, Ferit Edgü, Demir Özlü, Murathan Mungan, Ayfer Tunç, Canan Tan, Buket Uzuner vb. başta olmak üzere pek çok yazar bireyi anlatmayı amaç edinir.

Özellikle 1990 sonrasında yakın takibe alınan Batı hikâyesi Umberto Eco, Borges, Kafka etkisiyle kendi ile kalmaya başlayan insan Türk hikâyesinin de çerçevesini çizer. Modernizm, postmodernizm, fantastik yaklaşımlar, büyümlü gerçeklik Türk hikâyesinin klasik kurgusunu kırmış, ortaya dilin kullanım biçiminden kurgunun serbestliğine değişiklikler çıkmıştır. 90'lardan günümüze Oğuz Atay, Yusuf Atılgan, Bilge Karasu, Vüs'at O. Bener, Leyla Erbil, Nezihe Meriç, Nursel Duruel, Tahsin Yücel, Ferit Edgü, Demir Özlü, Murathan Mungan, Ayfer Tunç, Canan Tan, Buket Uzuner vb. başta olmak üzere pek çok yazar bireyi anlatmayı amaç edinir.

Türk romanı da şiir ve hikâyedeki gelişim seyrine paralel bir gelişme göstermiştir demek yanlış olmayacaktır.

Hemen her dönem tematik ve dil kullanımı açısından paralellik gösterir. 1923'ten itibaren Millî Mücadele dönemi anlatan romanlarla başlayan süreçte tema ve dil Türkçülük, milliyetçilik, Anadoluçuluk, memleketçilik, Atatürkçülük kabulleri çerçevesinde şekillenir. Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Gültekin, Aka Gündüz, Refik Halit Karay II. Meşrutiyet döneminden itibaren hem Türk edebiyatına hem de siyasete yön vermiş önemli isimlerdir.

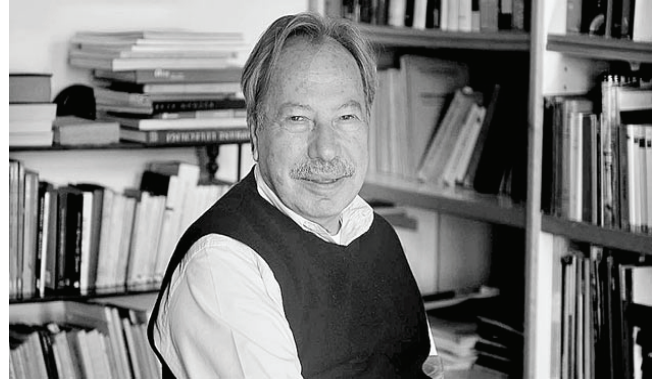
Cumhuriyetin ilk döneminde romanda bireysel yönelimler de görülür. Bireysel yönelimler ile ortaya bireyi konu alan romanlardan farklı olarak popüler roman yazma tercihi olan yazarlar da çıkar. Peyami Safa, Mithat Cemal Kuntay, Memduh Şevket Esendal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Osman Cemal Kaygılı vb. hem geleceği büyük ölçüde devam ettiren hem de bireyi ve bireyseli roman dahil eden isimlerdir. Kerime Nadir, Cahit Uçuk, Muazzez Tahsin Berkant, Osman Cemal Kaygılı, Peride Celal ise dönemin popüler konularını kalem alan popüler isimlerdir.

Geçmişe dönüş teması Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında başlayan ve günümüze kadar devam eden temalardan biridir. Geçmişe dönüşün pek çok sebebi vardır. Türk romanına geçmişe duyulan özlem vb. birçok sebebin olumlu etkisi olmuş, her dönem tarihi kaleme alan romanlar aynı paralellikte ilgi görmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında Safiye Erol, Samiha Ayverdi, Müfide Ferit Tek, Şükufe Nihal, Halide Nusret Zorlutuna maziye tarihi, siyasi ve sosyal yapısı ile kaleme alan isimlerdir.

1940'tan itibaren şiirde ve hikâyede kendisini gösteren toplumcu gerçekçilik romanda da büyük yer bulmuştur. Sol ideoloji ile şekillenen dil ile köy ve köylünün ekonomik sorunları, sınıf, köylü-aydın, köylü-devlet çatışmaları vb. romanın neredeyse tek temasıdır. Sadri Ertem, Suat Derviş, Sabahattin Ali, Kemal Bilbaşar, Orhan Hançerlioğlu toplumcu gerçekçi romanın temsilcilerindendir.

Cemal Süreya (1931-1990)

Ferit Edgü (1936)

Millî Mücadele, tarih, geçmiş 1950 sonrası Türk romanının da başat konularından biri olmuştur. Bir taraftan farklı arayışlara giren isimler eser vermeye çalışırken bir taraftan da geleneksel tercihler devam etmektedir. Dönemin şemasını belirleyen etkenler Türkçülük, Atatürkçülük, sağ ve sol ideolojilerdir. Solu temsil eden Samim Kocagöz, Talip Apaydın, Hasan İzzettin Dinamo; Kemalist yazarlardan Hıfzı Topuz, Turgut Özakman; muhafazakâr sanatçılardan Tarık Buğra, Kerime Nadir önemli yazarlardan bazılarıdır.

1960'tan itibaren yazarlarda ve eserlerinde bireyin keşfi ve felsefi yönelişler başlar. 70'li yıllarda ise darbeler, ideolojik çeşitlenmeler, sosyo-ekonomik yapıdaki değişimler ile politize olmaya başlayan yazar profili ile karşılaşılır. Adalet Ağaoğlu, Ferit Edgü, Demir Özlü, Erhan Bener, Tahsin Yücel, Bekir Yıldız, Kerim Korman, Emine Işın, Çetin Altan, Feyyaz Kayacan, Vüs'at O. Bener, Tezer Özlü, Sevgi Soysal, Mehmet Eroğlu, sol tandansın yazarları; Rasim Özdenören, Raif Cilasun, Şeref Benekçi, Saadettin Kaplan, Emine Şenlikoğlu İslami söylemin yazarları olarak Türk edebiyatının tarihindeki yerlerini almışlardır.

1980 sonrası Türk romanının teknik açıdan önemli değişimler göstermeye başladığı söylenebilir. Modern, postmodern, fantastik eğilimler klasik roman formunu kırar ve ortaya kurgu ve anlam bakımından karmaşık/kapalı eserler çıkar. James Joyce, Franz Kafka, W. Faulkner gibi öncülerin başlattığı modernist akım ile Derrida, Foucault, Barthes vb. isimlerin düşünceleri ile alt yapısı oluşan ve Vladimir Nobakov, Alain Robbe Grillet'in roman türüne kattıkları anlatım teknikleri ile olgunlaşan postmodernizm Türk romanında da yer bulur. Modernist roman ile gerçeklik algısı değişir, yazar bireyin iç dünyasına yönelir. Bu nedenle temadan tekniğe romana dair pek çok unsur dönüşür. Parçalanan zaman ve değişen mekân algısı bireyin ruh dünyasını yansıtmak biçiminde kurgulanır. Adalet Ağaoğlu, Yusuf Atılgan, Bilge Karasu, Latife Tekin, Pınar Kür, Tahsin Yücel, Bilge Karasu Orhan Pamuk modernist ve postmodernist romanın önemli isimleridir.

James Joyce, Franz Kafka, William Faulkner gibi öncülerin başlattığı modernist akım ile Jacques Derrida, Michel Foucault, Roland Barthes gibi isimlerin düşünceleri ile alt yapısı oluşan ve Vladimir Nobakov, Alain Robbe-Grillet'in roman türüne kattıkları anlatım teknikleri ile olgunlaşan postmodernizm ,Türk romanında da yer bulur.

Türk Edebiyatı'nda bahsi geçen tüm türlere örnek olabilecek romanlar kalem alınmaya devam etmektedir. Nuriye Akman, Cahide Birgül, Gökçen Yılmaztürk, Ayşegül Devecioğlu, Nazan Bekiroğlu, İskender Pala, Yekta Kopan, Kaya Sancar, Barış Bıçakçı, Gaye Goralıoğlu vd. günümüz romanının önemli isimleridir.

Modern Türk edebiyatının son yüzyılı Batılı düşünür ve edebiyatçıların etkisiyle şekillenmiştir. Ancak başlangıcı yüz elli yılı aşkın süreye dayanan Modern Türk edebiyatı siyasi, sosyal değişimler/gelişmeler; ideolojik tercihler gibi unsurların etkisinde kaldığından bahsi geçen türlerde estetik unsurların daha da gelişmesi gerektiği aşikârdır. Günümüzde hemen her alanda görülen gelişmelerin Türk edebiyatının da estetik gelişimine hız vereceği muhakkaktır.

Hasan Âli Yücel (1897-1961)

Veysel Lida

Cumhuriyetin İlk Çeyreğinde Çeviri Faaliyetleri

Çeviri, tarihsel açıdan M.Ö. 4500 yılına dek uzanan bir eylemdir. Yazılı çeviriden önce sözlü çeviriyle kendisini gösteren bu edim, öncelikli olarak farklı dil ve kültür dairelerine mensup toplumlar arasında anlaşmayı sağlar. Bununla birlikte çeviri, toplumların ve kültürlerin gelişmesinde ve yine toplumların istedik değerlere erişmesinde tarih boyu etkin olarak kullanılmıştır.

Ortaya çıkışı itibariyle çevirinin öncelikli kullanım alanının ticaret ve siyaset olduğu düşünülmektedir. Toplumlar arasındaki iktisadi ve siyasi ilişkiler, çeviriyi ve çevirmenlerin varlığını zorunlu kılmıştır. Tarihsel süreci içerisinde çeviri başta din ve sanat olmak üzere hayatın her alanında kullanılan bir iletişim aracıdır. Bunlarla birlikte, çevirinin toplumları ivmelendirici bir işlevi de vardır. Toplumlar, diğer toplumların birikimlerini çeviri faaliyeti sayesinde tanıyarak gelişimlerini hızlandırmaktadırlar. Bu doğrultuda çeviriden bir kültür politikası olarak yararlanan ilk topluluk Romalılardır. Roma İmparatorluğu'nda kültürel gelişimin yapı taşı olarak kullanılan çeviri, çağlar boyunca aynı hassasiyet ve doğrultuda kullanılmıştır. Romalılar; askeri, siyasi ve edebi metinlerin çeviri yoluyla kendi kültürlerine kazandırılmasıyla, kültürlerini geliştirmişlerdir.

Çeviri edimiyle ilgili olarak düşünüldüğünde, çevirinin bir ulusu ve o ulusun edebiyatını ne yönde etkileyebileceğine yönelik tespitler Çoğuldizge kuramı bağlamında

"Garp kültür ve tefekkür camiasının seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan Cumhuriyetçi Türkiye, medeni dünyanın eski ve yeni fikir mahsullerini kendi diline çevirmek ve âlemin duyuş ve düşünüşü ile benliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir. Bu mecburiyet, bizi geniş bir tercüme seferberliğine davet ediyor." Hasan Âli Yücel.

ortaya koymuştur. Gideon Toury ve Even-Itamar Zohar tarafından şekillendirilen bu yaklaşıma göre toplumlar çeviriye a) ulus edebiyatı henüz oluşmamışsa ve yerleşme sürecindeyse, b) edebiyat güçsüz konumdaysa, c) edebiyat dizgesinde boşluklar, dönüm noktaları ve yaratı sıkıntıları çekiliyorsa başvurmaktadır. Bu bilgiler eşliğinde düşünüldüğünde Tanzimat sonrası dönemde roman türünün Osmanlı'da ortaya çıkışı ve gelişiminden çevirilerin rolü daha net bir şekilde görülecektir.

Yüzüncü yılını büyük bir gurur ve mutlulukla kutladığımız Cumhuriyetimizde de çeviriden yararlandığımızı, çevirinin yine bir kültür politikası kapsamında ele alındığını söylemek mümkündür. Genç cumhuriyetin çeviriyle birlikte kültür politikasını ivmelendirme süreci

için kritik yıllar 1939 ve 1940'tır. Bu yılları, cumhuriyetin kültür tarihi açısından bir dönüm noktası olarak görmek ve edebi faaliyetlerin hızlanmasını sağlayan bir başlangıç olarak addetmek mümkündür. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden kısa bir süre sonra Maarif Vekili olarak göreve getirilen Hasan Âli Yücel, ülkemizdeki çeviri faaliyetleri için tartışmasız en önemli isimlerinden başında gelmektedir. Yücel, 1-5 Mayıs 1939 tarihleri arasında Ankara'da toplanan ve kendisinin de başkanlığını yaptığı 1. Türk Neşriyat Kongresi'nde çeviriye ne denli önem verdiğini ve çevirinin kültürümüze yapacağı katkıları şu şekilde ifade etmiştir:

"Garp kültür ve tefekkür camiasının seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan Cumhuriyetçi Türkiye, medeni dünyanın eski ve yeni fikir mahsullerini kendi diline çevirmek ve âlemin duyuş ve düşünüşü ile benliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir. Bu mecburiyet, bizi geniş bir tercüme seferberliğine davet ediyor. Bunu nasıl yapacağız? Neleri tercüme etmeliyiz ve hangi sıra ile, nasıl bir yoldan bu işleri başarmalıyız? (...)"

1. Türk Neşriyat Kongresi'nin başkanlığını yürüten Hasan Âli Yücel, çeviriye bir medeniyet meselesi olarak yaklaşmıştır. Kongrede ele alınan ve alt komisyonlarda görüşülen başlıklardan biri olan çeviri meselesinde, cumhuriyet döneminin kültürel gelişimini belirleyecek önemli kararlar alınmış ve bir rapor yayınlanmıştır. Çeviri komisyonu Türkçeye çevrilmesi gerekli görülen eserlerin listesini hazırlamıştır. Fakat bu liste sınırlayıcı bir mahiyette olmayıp daha ziyade bir taslak olarak görülmelidir. Yine hümanist kültüre yakın olan eserlerin tam ve kaynağından çevrilmesi düşüncesi öne çıkmıştır. Ülke çapındaki yayıncılardan, her sene yayınlacakları eserlerin listelerini yetkililere ibraz etmeleri istenmiştir. Böylelikle dönemin kısıtlı ekonomik şartlarında aynı eserin birden çok yayınevi tarafından basılmasının önüne geçilmiş olacaktır. Çevrilmesi tavsiye edilen kitapların ve çeviriye yönelik diğer hususların takibi için bir Tercüme Bürosu'nun kurulması kararlaştırılmıştır. Yine kongrede uzlaşıya verilen tavsiyelerden biri de çeviri faaliyetlerinde ihtiyacı karşılayacak sözlüklerin oluşturulmasıdır. Tercüme Bürosu, çevirmenler için oluşturulacak sözlüklerde yetkili olarak belirlenmiştir. Ülkenin çeviriyle tanışması ve genç cumhuriyette çeviri edimine yönelik bir bilinç oluşturulması adına bir çeviri dergisi kurulması istenmiştir. Bu dergide hâlihazırda yürütülmekte olan çeviri faaliyetlerinden parçaların ve çeviriye yönelik kuramsal tartışmaların ele alınması hedeflenmiştir. Görüldüğü üzere genç cumhuriyet cephede kazanılan zaferi, kültürel adımlarla sağlam bir zemine oturtma emelini gerçekleştirmek için çeviriye değer vermiş ve ondan yararlanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında çeviriye kültür oluşturmaya bir işlev yüklenmiştir. Çevirinin dünyanın köklü uygarlıklarının en önemli yapıtlarını dilimize kazandırarak, ülkemize ulu önder Atatürk'ün hedef olarak belirlediği muasır medeniyetler seviyesine ulaştırma amaçlanmıştır.

Kongrede alınan kararlar uygulamaya dökülmüş, Türkiye Cumhuriyeti'nin kültürel gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır. 1940 yılında kongrede karara bağlandığı gibi bir Tercüme Bürosu kurulmuştur. Tercüme Bürosu uhdesinde 1966 yılına dek ülkemizde bini aşkın eser çevrilmiş ve yayınlanmıştır. Yine kongre kapsamındaki kararlara koşut olarak kurulan "Tercüme" dergisi de uzun yıllar faaliyet göstermiş ve çeviri faaliyeti ve çeviri çalışmaları adına önemli konuların ele alındığı bir mecra niteliği kazanmıştır.

"Herhangi bir eser, ana dile geçirilmiş sayılabilmek için bu işi yapanın, müellifin zihniyetini benimsemesi, daha doğrusu müellifinin mensup olduğu cemiyetin kültür ruhuna gerçekten nüfuz etmesi lazımdır. Böyle olunca da o cemiyetten alacağı mefhumlarla kendi cemiyetinin fikir hazinesini zenginleştirmesi tabiidir." Hasan Âli Yücel.

Hasan Âli Yücel'in Tercüme dergisinin ilk sayısında yayımlanan yazısı, dönemin aydınlarının çeviriye yaklaşımlarını göstermesi açısından oldukça belirleyicidir:

"Kültür tanışıklığının fikri manzarası, her zaman ve her yerde, dil ve yazılı eser alışverişi ile olmuştur; bizde de aynı hal vaki oluyor. Tercüme; zihnî, fikrî ve medenî bir intibak olduğuna göre, gün günden daha mütekâmil bir 'anadiline nakil' hareketi bizde de tekevvün etmiştir. (...) Tercüme bizim nazarımızda, mekanik bir nakil hareketi değildir. Herhangi bir eser, ana dile geçirilmiş sayılabilmek için bu işi yapanın, müellifin zihniyetini benimsemesi, daha doğrusu müellifinin mensup olduğu cemiyetin kültür ruhuna gerçekten nüfuz etmesi lazımdır. Böyle olunca da o cemiyetten alacağı mefhumlarla kendi cemiyetinin fikir hazinesini zenginleştirmesi tabiidir. Bunun içindir ki anadilimizin, bu inzibatlı fikir çalışmaları ile, yepyeni tekamül imkanları kazanacağına inanmaktayız. Her anlayış bir yaratma olduğuna göre, iyi bir mütercim, büyük bir müellif kıymetindedir".

Bugün halen ülkemizde yayımlanan ve "Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi" olarak okurlarla buluşan kitaplarda, cumhuriyetin kültür politikasında önemli bir rolü olan Hasan Âli Yücel'in aşağıdaki önsözü yer almaktadır:

"Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet davamız için müessir bellemekteyiz. (...) Tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idrak etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir."

Başta Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının canları pahasına kazandıkları zaferlerin kutlu bir sonucu olan Türkiye Cumhuriyeti, kültürel anlamdaki gelişimini hızlandırmak için çevirilerden yararlanmışır. Atatürk'ün bizlere hedef olarak bıraktığı muasır medeniyetler seviyesine erişme gayesi, pek çok etmenle birlikte şüphesiz sanat, kültür ve edebiyat dallarında da gözetmemiz gereken bir zorunluluktur. Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün de belirttiği gibi hayat damarlarımızdan biri olarak görmemiz gereken sanat, edebiyat ve kültür dairemizin diğer bileşenleri, çeviri faaliyetleriyle önemli mesafeler kat edecektir.

(Not: Yukarıdaki fotoğraf.

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96583/siyah-beyaz-fotograflarla-ata-turk-galerisi--5.html>)

Pınar Ergin

Seyir Kültürümüzün Dönüşümü

Mustafa Kemal Atatürk Elhamra Sineması'nda Afet İnan, Mahbule Hanım ve Şükrü Kaya ile birlikte, 3.12.1930.

Üretim araçları değiştikçe eğlence araçları ve eğlenme biçimleri de değişir. Sanayi döneminin ucuz eğlencesi beyaz perde önünde film seyretme deyimi son 100 sene içerisinde hızlı bir dönüşüm geçirdi. Büyük sinema salonlarından açık hava sinemalarına, AVM salonlarından cep sinemalarına uzanan seyir deneyimi önce küçük ekran televizyonun, ardından video oynatıcının yaygınlaşmasıyla bireyselleşmeye başladı. Dijital dönemin bireyi merkeze alan üretim yapısı ise sunduğu yeni seçeneklerle topluluktan koparıp parçalı hale getirdiği seyri birey, ekran ve eğlence ürünü arasında gerçekleşen bir deneyime dönüştürdü.

Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün "Sinema öyle bir keşiftir ki, bîr gün gelecek barutun, elektriğin ve kıt'aların keşfinden çok. Dünya medeniyetinin veçhesini değiştireceği görülecektir. Sinema, Dünyanın en uzak uçlarında oturan insanların birbirlerini tanımalarını, sevmelerini temin edecektir. Sinema insanlar arasındaki görüş ve görünüş farklarını silecek, insanlık idealinin tahakkukuna en büyük yardımı yapacaktır. Sinemaya lâıyk olduğu ehemmiyeti vermeliyiz" (1) diyerek kitleler üzerindeki etkileyciliğini belirttiği sinema, Cumhuriyetimizden önce doğmuş ve hızla gelişim göstermiştir.

1930'lu yılların ilk çeyreğinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk İstanbul'da bulunduğu ve devlet işlerinden fırsat bulduğu zamanlarda Beyoğlu'ndaki sinemalara gitmiştir. Elhamra Sineması'nda Serseri Kral ile Kongre Eğleniyor, Opera Sineması'nda bir İngiliz belgesel filminden uyarlanan Çanakkale ve Glorya Sineması'nda Demir Kapı filmlerini seyretmiştir (2)

Anadolu topraklarının sinemayla tanışması 1896 yılında Yıldız Sarayı'nda padişah ve çevresine gerçekleştirilen film gösterimiyle başlar; birahane, kahvehane, kıraathane, gazino ve tiyatro salonu gibi mekânlara yayılmasıyla devam eder (3). Kısa metraj belge ve güldürüden oluşan ilk film örnekleri (4) beyaz perdede Hacivat Karagöz oyunu seyretmeye alışık olan halk tarafından ilgiyle karşılanır. Karanlık alanda beyaz perdeye yansıtılan hareketli görüntülerin anlatısı büyüleyici bir etki oluşturarak sunduğu yeni eğlence biçimiyle kısa sürede kendi kitlesini oluşturur. Sinema seyircisi kimliğinin meydana gelmesi, çoğaltım olanaklarının geliştirilme-

İstanbul Majik Sineması.

si ve seyre özel mekânların kurulmasıyla sinema büyük bir gelişim göstererek gündelik yaşama dahil olur. 1908'de Sigmund Weinberg'in İstanbul Tepebaşı'nda (bugünkü TRT stüdyoları) açtığı Pathé sineması Anadolu topraklarının ilk sinema salonu olarak kayda geçer; kısa süre içerisinde bu örneğe yenileri eklenir. Gördüğü rağbetin yanı sıra propaganda amaçlı kullanımının da keşiyle sinema, aldığı desteklerle alt yapı olanaklarını geliştirme fırsatı bularak devletlerin oldukça önemsendiği bir mecraya dönüşür. Nitekim Türk Sinemasının temeli Osmanlı Devletinin 1. Dünya Savaşı'na girmesiyle yedek subay olarak silah altına alınan sinema heveslisi Fuat Uzkınay'ın 1915'te Ayastefanos'taki (Yeşilköy) bir anıtın yıkılışını kayda alması, ardından Enver Paşa'nın Merkez Ordu Sinema Dairesini kurdurmasıyla atılır (3). İşgal yıllarında da devam eden sinema çalışmaları uzun metraj konulu filmlerin çekilmeye başlamasıyla Cumhuriyetimizin kuruluşuna tanıklık eder.

Çeşitli anlatım araçlarını bir araya getirerek yeni bir eğlence biçimi sunan sinema; büyük savaşlar, ayaklanmalar, kıtlık ve yoksulluk dönemlerine rağmen varlığını sürdürmeyi başarır. Görsel-işitsel bu eğlence biçimi, her geçen gün geliştirdiği olanakları ve sinema salonu-film-seyirci arasında kurduğu etkileşimsel ilişkiyle ortak bir düş dünyası kurdurarak topluluk içinde eğlenmenin pasif biçimini oluşturur. En hafifinden en güçlüsüne tüm duyguları kurgusal başka yaşamlar üzerinden deneyimleme imkânı yaratarak kısa sürede eğlence dünyasının öncelikli seçeneklerinden biri haline gelir. Fabrikalaşmanın arttığı, köyden kente göçün her geçen gün çoğalarak devam ettiği, hızlı kentleşmenin yaşandığı değişim sürecinde maaşla çalışıp hafta sonu tatili, yıllık izin hakkı elde eden yeni kitleye bir kaçış, teselli alanı sunar. Bu alan, kaybedilen geleneksel yaşam biçiminin yeni deneyimlerle dengelenmeye çalışıldığı, yeni dünya düzeninin kabullenilmeye başlandığı uyum mekânları olarak da görülebilir.

Sinemaya olan ilgi, Türk sinema sektörünün doğmasına yol açtı. Türk Sineması 1950-1970 yılları arasında altın çağını yaşadı. Sadece 1960'lı yıllarda çekilen 1903 filmle Türkiye, dünyanın en büyük film yapımcılarından biri oldu (5).

Kolektif bir sanat olan sinema, tüketim biçimi olarak da kolektiftir. Eğlenmek için bir araya gelen seyircinin seyirciyle ilişkisi, öncesi ve sonrasında gerçekleşen etkileşim, eğlencenin sosyal deneyim yönünü oluşturur. Sanayi döneminin kitlesel eğlencesi film seyretmek isteyenleri beyaz perde önünde bir araya getirir. Bu deneyim sadece koltuğa oturup film seyretmekle sınırlı değildir. Konu komşu hazırlık yapma, birlikte sinema salonuna gitme, orada birlikte oturma, yiyip içme, birlikte duygulanma, tepki verme, gülüp ağlama, film aralarında sohbet etme ve sonrasında film üzerine konuşma, yorum yapma gibi çeşitli eylemleri de kapsar. Eğlenerek sosyalleşmenin yeni biçimi olan bu ucuz kent eğlencesi her yaştan, etnik kökenden, sosyal sınıftan, gelir seviyesinden olan kişileri sinema izleyicisi kimliğiyle eşitleyerek aynı çatı altında birleştirir. Salonda seyir insanlar arasındaki bağı kuvvetlendirip iyicil duyguların ortaya çıkmasına vesile olarak "biz" düşüncesi üretir. Bağ kurma gereksinimine karşılık vererek iyilik hali oluşturur; kent yaşamının idrakını sağlayarak bireyi kendi çevresinin dışına çıkarıp kentle bütünleştirir; hoşça vakit geçirterek meselelerden uzaklaşmayı sağladığı gibi yaşamla baş etme yolları da gösterir. Nitekim bu demokratik kamusal mekânlar 1970'lere kadar kapalı ve açık salon seçenekleriyle sadece şehir merkezlerinde değil, mahallelere uzanacak şekilde yaygınlaşır. 1969 yılına gelindiğinde Türkiye'de kapalı sinema salonu sayısının 1420'ye; açık hava si-

İstanbul'da yazlık sinema. Üsküdar Belediyesi arşivi.

Elhamra Sinemaları, İstanbul.

nema salonu sayısının 1534'e ulaşması (5) sinema sevgisinin boyutlarını gözler önüne serer.

Halkın sinemayla olan bu ilişkisi 1970'lerden sonra değişime uğrar. Nüfusun artıp konut ihtiyacının baş göstermesiyle sinema salonlarının yerlerini binalar, apartmanlar, otopark alanları almaya başlar. Sinema salonu olarak inşa edilen ferah ve geniş perdeli bağımsız mekânlar bir dönemin eğlence anlayışının da izlerini silerek kent dokusundan silinir. Çok geçmeden alışveriş merkezleri, toplanma alanları da dahil olmak üzere kentlerin kilit noktalarını ele geçirerek sinema salonlarını kendi bünyesine katar. Devasa alışveriş merkezleri küçültüp alışverişin bir parçası haline getirdiği seyri zorlaştırıp kısmen anlamsızlaştırır. AVM'lerin son katlarına taşınan sinema salonları, sokaktan girme geleneğini sona erdirerek akla gelme önceliğini kaybeder. Tabelaların ortadan kalkmasıyla ve film afişlerinin gözlerden uzaklaştırılmasıyla sinemada seyir, değişen kent yaşamı içinde önemsizleşir. Sinemaya gitme motivasyonu, çoğunlukla alışveriş yapma motivasyonu içinde eriyerek boşa çıkan zamanın geçirilmesini teşvik eden bir güdülemeye dönüşür. Bu güdülemenin hedef kitlesini alışveriş merkezlerinde zamanını en fazla tüketip para harcayacak olan yaş grupları oluşturur. Serbest piyasa ekonomisinin devletçi ekonominin önüne geçmesi, kitle mantığının yerini bireyci mantığın alması ve bireye hitap eden aygıtların piyasaya sürülmesi bahsedilen değişimin düşünsel arka planını meydana getirir.

Seyrin bireyselleşmeye başlaması 1970'lere, televizyonun gündelik yaşamda yerini aldığı yıllara dayanır. Aile eğlencesi televizyon, seyri kitleden koparıp sosyal bağları gevşeterek aile üyeleriyle, yakın eş dostla gerçekleştirilen bir etkinliğe dönüştürür. Salon ya da oturma odalarının merkezi noktalarında yer edinen küçük-üyük televizyon ekranları ve uzantıları oldukça kolaylaştırdığı izlemeyi hanenin hizmetine sunar. Te-

Büyük sinema perdesinde gizemli hale gelen film, televizyon ekranının boyut ve gösterim olanaklarıyla kayba uğrar; bir programa dönüşerek reklamlarla kesilen, kanal değiştirmek ya da televizyonu kapatmak suretiyle müdahale edilebilen bir ürün haline gelir.

levizyon ekranından genellikle vizyona girmiş filmlerin gösterilmesi sinemaya gitme alışkanlığını önemli ölçüde azaltarak izleme işini ev içi aktivitelerden biri haline getirir. Geleneksel sinemada film seyretme ritüelinden farklı olarak televizyonda film seyretme, kendi ritüelini oluşturarak seyir kültüründe kendine yeni ve ayrı bir sayfa açar. Bu seyir biçimi kent kültüründen kopuk, toplulukla deneyimlenmeyen, evden çıkılmadığı için herhangi bir hazırlık gerektirmeyen, gösterim ve ortam olanaklarından dolayı da etkileyciliği azalmış yapıdadır. Güvenli ve bilindik ortamda seyir deneyimi, dış dünyada bilinmeyen durum ve tanınmayan kişilerle karşılaşıldığında ortaya çıkan dikkati, tavrı, merakı ve öğrenme sürecini tetiklemediğinden tek düzedir. Rastgele ya da yayın saati takip edilerek gerçekleştirilen film izleme deneyimi kısmen düşük motivasyon, izleme sırasında başka işle ilgilenebilme, uyuyakabilme, yeniden yayınlanan filmi yeniden izleme gibi durumları da kapsayabilmektedir. Duygulanımın açığa çıkması yönünde güçlü bir motivasyon oluşturmaması, ancak iletişim kurmanın ve film üzerine konuşmanın kolaylığı televizyon seyrinin özellikleri arasındadır.

Seyir deneyimimizin üçüncü aşamasını üretim biçimi olarak internetin ve kişisel bilgisayarların icadı belirler. Over-the-top (OTT) platform, subscription video on demand (SVOD), dijital medya platformu, video akış platformu, akış televizyonu olarak da adlandırılan (Netflix, HBO, Disney+ Blu TV, Gain, vs.) tüketici odaklı,

abonelik sistemine dayanan yeni yayıncılık teknolojisi, bilgisayarlı ekran ve internet aracılığıyla seyirci ile görsel işitsel içerik arasında köprü kurarak eğlence ile birey arasındaki ilişkiyi yeniden inşa eder. Her geçen gün geliştirilen çok fonksiyonlu kişiye özel ekranların ve cep telefonların piyasaya sürülmesiyle seyir, belirgin olarak kamusal alandan özel alana evrilir. Bu teknolojiye uygun olarak geliştirilen, 2010'lu yıllarda yaygınlaşan video akış servisleri "yeni televizyon" sıfatıyla gelenekselden farklı bir deneyim sunar. Aile eğlencesi olarak bilinen televizyon, yeni dijital kimliğinde doğrudan merkezine aldığı bireyin tercihine ve hazzına hitap eder. Dev arşiviyle zaman ve mekân birliği olmaksızın 7/24 sınırsızca ard arda gerçekleştirilen seyrin pek çok olanaklarını üretir. Yayın politikasınca seçip kataloğunda sergilediği içerikleri aylık abonelik bedeli karşılığında bireyin hizmetine sunar. Kullanım kolaylığı ve basit arayüzü, istenilen zaman, mekân ve ekranda istendiği kadar seyretme imkânı video akış servislerinin en tipik özelliklerini oluşturur.

Video akış servisleri seyri bir tüketim ve rekabet alanına, seyirciyi kullanıcıya/müşteriye dönüştürerek ileri kapitalizmin yeni eğlence biçimini örnekler. Seyretmiş olmak için seyretme, saatlerce, uyumadan, yerinden hiç kalkmadan, yatakta, toplu taşımada, seyahatte, okulda, işte, herhangi bir boş zamanda seyretme gibi seyrin aşırı biçimleri oluşur. Toplumsal bağların çözülmesiyle gereksinimi duyulan tatminin tüketimle dengelenmesi arasında doğrusal ilişki bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle yalnızlaşan birey, içindeki anlam boşluğundan, yaşamın zorluk ve haksızlıklarından kurtulmak için dikkatini kaçış, oyalanma alanlarına yöneltme ihtiyacı hisseder. Boşluk girdabında savrulan bireyi kavrayarak aşırı tüketime hapseden eğlence araçları, bu sorunu sınırsız hizmet anlayışı adı altında gizler. Toplumun bir parçası olduğunu hissetmenin, var oluş idrakının, benliğin onaylanışından alınan keyfin, korkuların alt edilmesinin mutlulukla doğrudan ilişkili olduğu; bireyi yaşamın iyi ve faydalı tarafında yer almaya yönelttiği düşünüldüğünde kalabalık seyrin bir eğlence biçiminden ve de-

neyiminden çok daha fazlası olduğu görülecektir.

Gerçek dünyanın taklidi aşırı tüketimin sorunsuz ve sınırsız şekilde gerçekleşmesini sağlayarak kendi gerçekliğini üretir. Varlığının bunun kabulüne bağlı olması kullanıcıya duyduğu muhtaçlık ve seyirci/kullanıcı üzerinde kurmaya çalıştığı hakimiyet üzerinden okunabilir. Nitekim sanal dünyada sessizleşen seyir, uygulama indirerek ürettiği birlikte izleme seçeneklerini gündeme getirip topluluğu uzaktan hissettirerek eğlenmenin tesellisini oluşturur ve bu yöndeki imkânları geliştirmeye çalışır. Kısa süre içerisinde seyir deneyimimize eklenecek sanal gözlük ve türevi aygıtlar bu eksikliği etkili şekilde gidermeye hazırlanmaktadır. Sanal seyir, sakatladığı sosyalleşmeyi başka bir forma sokarak yeni bir deneyim alanı sunacak, gerçek seyir deneyimine galip gelmeye çalışacaktır. Bu yöndeki teknoloji hamlelerinin gereksinim iddiasıyla ortaya çıkıp kalıcı hale gelmeye çalışarak yeni bir seçenek meydana getirmesi, -ihtiyaç meydana getirip- ihtiyaca cevap vermesi doğal karşılanabilir. Ancak seyircinin onayı olmadan varlığını sürdüremeyeceği, seyircinin izin verdiği kadar seçenek oluşturabileceği, seyircinin yönlendiriciliğiyle değişim ve dönüşüme açık olduğu da bilinmelidir. Cumhuriyetimizin ilk 100 yılında giderek bireyselleşen seyir deneyiminin Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında ne yönlü ilerleyeceği çokça yoruma açıktır.

Kaynakça

1. Gökmen, M. (1989). Başlangıçtan 1950'ye Kadar Türk Sinema Tarihi ve Eski İstanbul Sinemaları. İstanbul: Denetim Ajans Basımevi.
2. Gökmen, Eski İstanbul Sinemaları.
3. Özön, N. (1970). Fuat Uzkınay. İstanbul: Türk Sinematek Derneği Yayınları.
4. Onaran, A. Ş. (1999). Türk Sineması, Ankara: Kitle.
5. Coş, N. (1969). Türkiye'de Sinemaların Dağılışı. [Distribution of movie theaters in Turkey]. Akademik Sinema, 2, 19-27.
6. Görseller Beyoğlu'nun Eski Sinemaları: <http://aykiriakademi.com/aykiri-akademi-yasam/aykiri-akademi-yasam-kent-kulturu/beyoglu-nun-eski-sinemalari>

Ömer Faruk Bayrakçı

Cumhuriyetin Birinci Yüzyılında Türk Mûsikîsi

Münir Nurettin Selçuk

Çok insan anlayamaz eski mûsikîmizden
Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden

Kökleri yüzyıllar öncesine dayanan geleneksel Osmanlı/Türk mûsikîsi Osmanlı Devletinin yıkılışı ve Cumhuriyetin ilanıyla beraber modernleşme hareketlerinin etkisinde kalmıştır. Bu dönemde bazı değişiklikler yaşasa da özünü koruyabilmiş, hatta güçlenerek varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Modernleşme on sekizinci yüzyılda batıda meydana gelen teknolojik, bilimsel ve düşünsel alanlardaki gelişmelerle birlikte ortaya çıkan sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan toplumdaki yapısal değişimleri ifade eder. Önce Batı Avrupa'da başlayan bu değişim sonraki yüzyıllarda bütün Avrupa'da etkisini göstermiş önemli bir sosyal değişim biçimidir. (1) Cumhuriyet döneminde mûsikîdeki modernleşme hareketi ise literatürde "mûsikî inkılâbı" olarak geçmektedir.

Mûsikî Inkılâbı

Mûsikî inkılâbının pek çok etkisi olmuştur ve bunlardan bazıları bugün bile hala tartışılmaya devam etmektedir. Bunlardan birincisi 1926'da Darüelhan'da Türk mûsikîsi bölümünün kapatılması ve bununla beraber resmi kurumlarda Türk mûsikîsi eğitiminin yasaklanmasıdır. Darüelhan 1914'de kurulmuş, mûsikî ve tiyatro eğitimi verilen ilk modern konservatuvarımız olarak bilin-

Darüelhan'da Batı mûsikîsi bölümünde Zati Arca, Osman Zeki Üngör, Asaf Asaf, Victor Radeaglio, Henry Furlani, Chevalier Geza de Hegey gibi hocalar görev yapmıştır.

mektedir. Osmanlı döneminde sarayda, mevlevihanelerde ve çeşitli meşk ortamlarında sürdürülen mûsikî eğitimi ilk defa Darüelhan'la birlikte resmi bir kurum bünyesine taşınmıştır. Tiyatro bölümünün müdürlüğüne Reşad Rıdvan, Türk mûsikîsi bölümünün müdürlüğüne ise Ali Rıfat Çağatay getirilmiştir. Mûsikî bölümü Türk mûsikîsi ve batı mûsikîsi olarak ikiye ayrılmıştır. Türk mûsikîsi bölümünde Zekaiade Ahmet Irsoy, Leon Hancıyan, Hafız Yusuf Efendi, Rauf Yekta Bey, Tanburi Cemil Bey, Abdulkadir Töre, batı mûsikîsi bölümünde ise Zati Arca, Osman Zeki Üngör, Asaf Asaf, Victor Radeaglio, Henry Furlani, Chevalier Geza de Hegey gibi hocalar görev yapmıştır. 1926'da Türk mûsikîsi bölümünün kapatılmış ve burada görev yapan hocalar Türk mûsikîsi eserlerinin tasnif ve tespitini yapmak üzere görevlendirilmiştir. Bu uygulamanın etkileri uzun yıllar sürmüş ve Türk mûsikîsi eğitimi lisans düzeyinde tam elli yıl sonra Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuvarı'nın kurulmasıyla resmileşmiştir.

Bugün mûsikî inkılâbı denildiğinde akıllara gelen asıl karar 1934'de Atatürk'ün yapmış olduğu meclis konuşmasına dayandırılarak iki yıl süreyle radyolarda

Soldan sağa: Cemal Reşit Rey (1904-1985), Ulvi Cemal Erkin (1906-1972), Hasan Ferit Alnar (1906-1978), Ahmet Adnan Saygun (1907-1991), Necil Kazım Akses (1908-1999).

Türk mûsikîsi yayınlarının yasaklanmasıdır. Darülelhan'ın Türk mûsikîsi bölümünün kapatılması ve radyolardaki Türk mûsikîsi yayınının yasaklanması iki önemli karar olarak değerlendirilebilir. Bu döneme ait bazı gazete haberleri ve dönemin batıcı düşünürlerinin söylemleriyle ortaya çıkan alaturka-alafranga, çok sesli-tek sesli mûsikî tartışmaları uzun yıllar sürmüştür. Oysaki mûsikîde batılılaşma eğilimi cumhuriyet dönemiyle değil 1826'da II. Mahmud döneminde Yeniçeri ocağının kaldırılması ve batı modeline uygun bir ordunun kurulmasıyla başlamıştır. Bu orduyla uyumlu bir askeri bando kurulması düşüncesiyle mehterhane kapatılmıştır. Mızıka-i Humayun'un başına önemli bir operacı olan Donizetti Paşa'nın getirilmesi mûsikîdeki modernleşmenin en somut adımlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İstiklal Marşı

Cumhuriyet dönemindeki mûsikîde batılılaşma örneklerinden biri de İstiklal Marşı'nın bestelenmesi sürecinde ortaya çıkmıştır. 12 Mart 1921 tarihinde Mehmet Akif Ersoy'un İstiklal Marşı'nın kabul edilmesiyle birlikte marşın bestelenmesi gündeme gelmiştir. Düzenlenen beste yarışması için son katılım tarihi olarak 1922'nin Mayıs ayı belirlenmiş ve bu tarihe kadar elli beş eser yarışmaya katılmıştır. Aralarında Ahmet Yekta, İsmail Zühtü, Rauf Yekta Bey, Mehmet Zati, Kazım Uz, Mehmet Pars, Sadettin Kaynak, Abdülkadir Töre, Osman Zeki Üngör, Suphi Ezgi gibi bestecilerin de yer aldığı yarışmadan Ali Rifat Çağatay'ın Acemaşiran makamındaki bestesi komisyon tarafından birinci olarak seçilmiştir. 1930'a kadar söylenen bu marş daha sonra eserin makamsal olması, yapı olarak marş özellikle rini taşıması gibi gerekçelerle eleştirilmiş ve daha sonra Osman Zeki Üngör'ün bestesi resmi marş olarak kabul edilmiştir (2). Seçici kurul tarafından yarışmadan birinci olarak seçilen Türk mûsikîsi besteci Ali

Toplumsal kültürel imarında rol oynayacak yetenekli gençlerin devlet tarafından belirlenip Avrupa'ya gönderilmesi ve böylece çok sesli Türk müziğinin de ilk adımlarının atılması hedeflenmiştir.

Rifat Çağatay'ın bestesinin altı yıl okunduktan sonra yerine batı mûsikîsi eğitilmiş ve batı tarzında bestelediği marşla Osman Zeki Üngör'ün bestesinin getirilmesi mûsikîdeki batı etkisinin bir sonucu olarak mûsikî tarihimizdeki yerini almıştır.

Türk Beşleri

Mustafa Kemal Atatürk, toplumun çağdaşlaşmasında müzik devrimini bir ön koşul olarak görmüştür. Bu nedenle toplumun kültürel imarında rol oynayacak yetenekli gençlerin devlet tarafından belirlenip Avrupa'ya gönderilmesi ve böylece çok sesli Türk müziğinin de ilk adımlarının atılması hedeflenmiştir. Batı mûsikîsinin doğru anlaşılması ve Türk mûsikîsinin bu bakış açısıyla evrenselleştirilmesi gayesiyle Türk Beşleri olarak bilinen Ahmet Adnan Saygun, Cemal Reşit Rey, Hasan Ferit Alnar, Ulvi Cemal Erkin ve Necil Kazım Akses Avrupa'ya gönderilerek çok sesli Batı mûsikîsi alanında yetkin kişilerden eğitim almaları sağlanmıştır. Daha sonra yurdumuza dönen Türk Beşleri yaptıkları çalışmalar ve tüm dünyada yankı bulan eserleriyle mûsikî kültürümüze önemli katkılar sunmuşlardır. (3) (Bkz. yukarıdaki resimler.)

Dini Mûsikî

1925'de tekke ve zaviyelerin kapatılması direkt olmasa da mûsikîyi etkileyen bir karar olarak değerlendirilebilmektedir. Özellikle Mevlevihaneler olmak üzere

Tanbûrî Cemil Bey

Sadettin Kaynak

Cumhuriyet döneminin Dede Efendi'si olarak anılan Sadettin Kaynak'tır. İlahiyat Fakültesi mezunu, hafız ve din adamı kimliğiyle frag ve smokin giyen aydın bir mûsikîşinas olarak mûsikî tarihimizde şaşırtan bir figür olarak yer etmiştir. İlk Türkçe ezanı okuduğu için eleştirilmiştir.

re bazı dergâhlar dini mûsikî icraları, eğitimi ve dini formlarda yeni eserlerin bestelenmesi gibi alanlarda önemli merkezler olmuşlardır. Türk mûsikîsi formları içerisinde en büyük ve en sanatlı formlardan olan Mevlevi Ayini Mevlevihanelerde yapılan zikirler esnasında icra edilen mûsikî formudur. Tekke ve zaviyelerin kapatılması kararı Mevlevihanelerin faaliyetlerini sonlandırmış olsa da besteciler bu alanda yeni eserler üretmeye devam etmişlerdir. Hatta ilk Mevlevi Ayini örnekleri olan Beste-i Kadîm'le başlayan Mevlevi Ayini besteciliği tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla da devam etmiş ve bazıları günümüze ulaşamamış olsa da on yedinci yüzyılda 6, on sekizinci yüzyılda 8, 19. dokuzuncu yüzyılda 47, yirminci yüzyılda ise 103 Mevlevi Ayini tespit edilmiştir. Bu bağlamda yirminci yüzyıl dini mûsikî açısından geçmiş dönemlere göre repertuvarımıza önemli katkılarının yapıldığı bir dönem olduğu görülmektedir.

Bestekârlar

Gerek dini gerekse dindışı ve saz mûsikîsi alanlarında cumhuriyetimizin birinci yüzyılı çok önemli besteci, ic-

racı ve bilim insanlarının yetiştiği bir yüzyıl olmuştur. Saz eserleri alanında yaptığı eserleri ve icra kayıtları günümüze ulaşan en önemli virtüözlerden biri olarak Tanburi Cemil Bey yalnızca tanburiler için değil bütün sazendeler için icra tekniklerinin gelişmesine katkıda bulunan önemli eserler ortaya koymuştur. Saz mûsikîsi alanına kazandırdıkları eserlerle Neyzen Tevfik, Refik Talat Bey, Sedat Öztoprak, Refik Fersan, Yorgo Bacanos, Mesut Cemil Bey, Ömer Altuğ, Şükrü Tunar, Reşat Aysu, Kadri Şençalar, Haydar Tatlıyay, Udi Nevres Bey, Vecihe Daryal geçtiğimiz yüzyılın önemli bestecileri arasındadır.

Yirminci yüzyılın öne çıkan en önemli bestecilerinden biri de hemen her formda bestelediği eserlerle Cumhuriyet döneminin Dede Efendi'si olarak anılan Sadettin Kaynak'tır. İlahiyat Fakültesi mezunu, hafız ve din adamı kimliğiyle frag ve smokin giyen aydın bir mûsikîşinas olarak mûsikî tarihimizde şaşırtan bir figür olarak yer etmiştir. İlk Türkçe ezanı okuduğu için eleştirilmiş ancak Atatürk'e duyduğu hayranlığı ve bağlılığı vefatı üzerine bestelediği mersiye ile ortaya koymaktan çekinmemiş bir besteci aynı zamanda ses sanatçısıdır. Bugün eserlerinin çoğu herkes tarafından sevilerek icra edilen önemli bir bestecidir. "Benim Yarım Gelişinden Bellidir", "Tel Tel Taradım", "Kara Bulutları Kaldır Aradan", "Muhabbet Bağına Girdim Bu Gece", "Dertliyim Ruhuma Hicranını", "İncecikten Bir Kar Yağar", "Çile Bülbülüm Çile", "Ben Güzele Güzel Demem", "Enginde Yavaş Yavaş", "Gönül Nedir Bilene Gönül Veresim Gelir", "Leyla Bir Özge Candır", "Niçin Baktın Bana Öyle", "Leylakların Hayali", "Bir Rüzgârdır Gelir Geçer Sanmıştım", "Ela Gözlerine Kurban Olduğum", "Yanık Ömer" en çok bilinen eserleri arasındadır.

Münir Nurettin Selçuk

Münir Nurettin Selçuk, Batı mûsikîsinde uygulanan konser ve icra tarzını Türk mûsikîsine uyarlamış, Türk mûsikîsinde solo konser icralarının gelişmesinde çok önemli örnekler sunmuş, kendinden sonraki kuşaklara büyük bir miras bırakmıştır.

Besteci ve ses sanatçısı kimliğiyle öne çıkan dönemin bir diğer sanatçısı ise Münir Nurettin Selçuk'tur. Batı mûsikîsinde uygulanan konser ve icra tarzını Türk mûsikîsine uyarlamış, Türk mûsikîsinde solo konser icralarının gelişmesinde çok önemli örnekler sunmuş, kendinden sonraki kuşaklara büyük bir miras bırakmıştır. Paris'te iki yıl boyunca aldığı ses eğitimi dersleriyle kendine has bir icra tavrı ortaya koymuştur. Bestelediği başlıca eserler: "Beni Kör Kuyularda Merdivensiz Bıraktın", "Kalamış", "Aziz İstanbul (Güfte: Yahya Kemal Beyatlı)", "Söyle Sevgili", "Gül Yüzünde Görelî Zülf-i Semen-say Gönül", "Safa-yı Metle Parıldasın Camımız", "Hülyama Doğan Son Güneşim", "Son Hevesimde", "Varalım Kuy-ı Dilaraya Gönül Hu Diyerek", "Bir Söz Dedi Canan ki Keramet Var İçinde", "Rindlerin Akşamı (Dönülmez Akşamın Ufkundayız) (Güfte: Yahya Kemal Beyatlı)", "Ne Doğan Güne Hükümüm Geçer Ne Halden Anlayan Bulunur", "Endülüs'te Raks", "Sessiz Gemi", "Rindlerin Ölümü", "Sen Şarkı Söylediğin Zaman", "Dumanlı Başları Göklere Ermiş", "Yedi Renk Üstüne Hareli Dağlar."

Yirminci yüzyılda yetişmiş diğer bestecileri ve ses sanatçılarından bazılarının isimlerini söyle sıralayabiliriz: Ahmet Avni Konuk, Muallim İsmail Hakkı Bey, Rahmi Bey, Lemi Atlı, Bimen Şen, Rakım Elkutlu, Mustafa Sunar, Nuri Halil Poyraz, Şerif İçli, Yesari Asım Arsoy, Cevdet Çağla, Selahattin Pınar, Osman Nihat Akın, Emin Ongan, Muzaffer İlkar, Sadi Hoşses, Yusuf Nalkesen, Selahattin İçli, Alaeddin Yavaşca, Avni Anıl, Zeki Müren, Cinuçen Tanrıkorur, Erol Sayan, Şekip Ayhan Özışık, Bekir Sıtkı Sezgin, Hamiyet Yüceses, Hafız

Kemal, Kemal Batanay, Hafız Burhan, Safiye Ayla, Şerif Muhittin Targan...

Cumhuriyetimizin ilk on beş yılında gerçekleşen mûsikîyle ilgili atılımları şöyle özetleyebiliriz: (4)

- Makam-ı Hilâfet Mızıkasının İstanbul'dan başkent Ankara'ya getirilerek "Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti" adı altında yeni bir yapıya dönüştürülmesi. (1924)
- Ankara'da Musiki Muallim Mektebinin kurulup açılması. (1924)
- Tevhid-i Tedrisat Kanununun (Öğretimi Birleştirme Yasasının) yürürlüğe girmesiyle genel müzik eğitiminin lâik bir temele oturtulması. (1924)
- Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla "tekke müziği"nin varlık nedeni ve ortamının kaldırılması. (1924)
- Müzik öğrenimi için Avrupa'ya yetenekli gençlerin gönderilmeye başlanması. (1925)
- Halk müziği ezgilerimizin derlenmeye başlaması (1925) ve notaya alınan ezgilerin yayımına geçilmesi. (1926)
- Batı müziği bölümü eklenmiş olan İstanbul'daki Dârü'lhanın konservatuvara dönüştürülmesi. (1926)
- İstanbul Belediye Konservatuvarında geleneksel Türk Sanat Müziği eserlerinin saptanmasıyla görevli "Tesbit ve Tasnif Heyeti" nin kurulması (1926) ve bu eserleri seslendirmek için Konservatuvarda "İcra Heyeti" nin oluşturulması. (1927)
- Avrupa'daki müzik öğrenimini tamamlayarak yurda dönen gençlerin Musiki Muallim Mektebinde görevlendirilmesi. (1927-1930)
- Çok sesli müziğe temel olmak üzere müzik teorisi kitaplarının yayımlanmaya başlaması. (1928)
- Balkan Oyunları Müzik Festivali'nin düzenlenmesi. (1931)
- Halkevlerinin kurulması ve halkla bütünleşmek üzere etkinliklerinin başlaması. (1932)
- Atatürk'ün ünlü "10. Yıl Söylevi"de Türk müzik kültüründe "çağdaşlaşma" amacını belirtmesi (1933) ve TBMM'nin açılış söylevinde "evrenselleşme"yi açıkça dile getirip kültürel hedef olarak göstermesi. (1934)
- İlk Türk operası kabul edilen "Öz Soy"un Adnan Saygun tarafından bestelenip sahnelenmesi. (1934)
- "Millî Musiki ve Temsil Akademisi Kanunu"nun çıkarılması. (1934)
- Müzik alanını da kapsayan Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nün kurulması. (1935)
- Başta Paul Hindemith olmak üzere, Avrupa'dan ünlü müzik uzmanlarının davet edilerek görevlendirilmesi. (1934-1935-1936)

- Ankara Devlet Konservatuarının kurulması ve öğretme başlaması (1936). Musiki Muallim Mektebinin Gazi Terbiye Enstitüsüne aktararak bağlanması. (1937-1938)
- Türkiye'de bilimsel yöntemle uygulanan en büyük ve en geniş kapsamlı halk ezgileri derleme çalışmalarının başlaması. (1937)
- Türkiye'nin ilk büyük halk müziği arşivi olarak Ankara Devlet Konservatuarında "Türk Halk Ezgileri Arşivi"nin kurulması. (1937)
- Ankara'da "Askerî Mızıkâ Okulu"nun kurularak öğretme başlaması. (1938)

Kaynakça

1. Gülümser Gizem Aytüre, Cumhuriyet Dönemi Müzik Modernleşmesinin Türk Beşleri'nin Keman Konçertolarına Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 5.
2. Ali Rifat Çağatay, Mûsikî Yazıları, İnceleme; Nilgün Doğrusöz, İstanbul: 2021 Vakıfbank Yayınları, s.37-38.
3. Fatma Can, Türk Beşlerinin Eserlerinde Folklorik Unsurlar, Yüksek Lisans Tezi Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023, s. 26-28.
4. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-80316/cumhuriyet-donemi.html>

Ersin Karademir

Cumhuriyetin ilk yıllarında Eğitim: Yüz Yıl Öncesi

"Eğitimidir ki, bir milleti ya özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir topluluk halinde yaşatır ya da esaret ve sefaletle terk eder."

Gazi Mustafa Kemal Atatürk

Eğitim ve öğrenme süreci doğumla birlikte evde başlar, sonrasında akademik olarak okulla birlikte devam eder ve ölene dek sürer. Eğitimin en önemli taraflarından biri sürdürülebilir ve sürekli olmasıdır. Eğitim insan hayatının gelişiminde ve değişiminde anahtar bir rol oynamaktadır. Kişinin ailesine, topluma ve milletine karşı haklarını ve sorumluluklarını anlamasını sağlayan önemli bir araçtır. Eğitim sadece bireye değil topluma da faydalıdır. İyi eğitilmiş bir birey, toplum için değerli bir varlıktır ve toplumun sosyal ve ekonomik kalkınmasına katkıda bulunur. Böyle bir kişi her zaman topluma ve ülkeye yardım etmeye hazırdır. Eğitimin, kişinin ve milletin başarısına giden bir merdiven olduğunu söylemek doğrudur. Eğitim insanı üretken kılar, topluma olumlu yönde katkıda bulunmasına olanak tanır. Eğitimin gerçek özü, bireylere belirli öğrenme yetilerinin, değerlerin ve yetkinliklerin aktarılması ve bireyler tarafından içselleştirilerek yaşantılarına yansıtılmasıdır.

Peki, okullarda eğitim öğretmenler ve öğrenciler tarafından nasıl algılanmaktadır?

Acaba öğrenciler okulu ve eğitimi, verilen ödevlerin belirlenen tarihte teslim edilen, girilen sınavlarla sını-

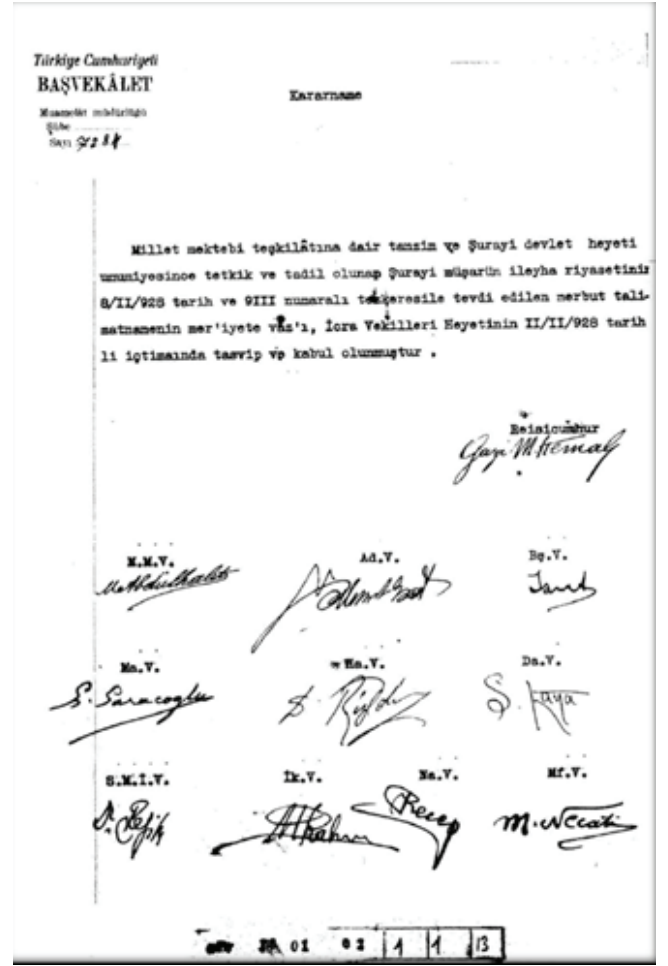
fın geçildiği veya kendilerine fayda sağlamadığını düşündükleri dersleri öğrenmek zorunda oldukları ve yaşıntıyla pek de bağı kurulmadığı bir mekân olarak mı görmektedirler? Ya da öğretmenler öğrencilerini robot gibi bilgilerle yükleyen görevliler midir?

Bu sorulara yüzüncü yılını idrak etmekte olduğumuz Cumhuriyetin kuruluşunun hemen öncesinde Kurtuluş Savaşı yıllarından (1919-1922) cevap vermekle başlayabiliriz. Bu yıllarda bağımsızlık mücadelesi veren yüce Türk Milletinin sadece tüfekle değil aynı zamanda eğitimle birlikte hareket etmesi gerektiğini vurgulamak için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ardından 6 Mayıs 1920'de Maarif Vekilliği (Eğitim Bakanlığı) kurulmuştur. Savaş yıllarında eğitim derinden etkilenmiş ve milletin eğitim yoluyla da dirilmesini sağlamak için 25 Kasım 1920'de meclis kararıyla öğretmenlerin ve öğrencilerin askeri yükümlülükleri ileri bir tarihe ertelenmiştir. Bunun yanı sıra belki de eğitime verilen ehemmiyetin en önemli göstergelerinden biri olarak da savaşın tam ortasında 15 Temmuz 1921'de Ankara'da Maarif Kongresi toplanmıştır. Cumhuriyetin ilk ve belki de en önemli Maarif Kongresi'nde hâlihazırda bulunan okulların eğitim-öğretime devam etmesi ve planlı olarak sürdürülmesi hedeflenmiştir. Bunun o dönem Meclis Başkanı olan Mustafa Kemal için önemi, cephede savaşmakta olan askerlere cephe ardından bilinç aşılamak ve morallerini en üst seviyeye çıkmasını sağlamaktır. Mustafa Kemal Maarif Kongresinde yaptığı veciz konuşmanın bir kısmında; "...

İrfanı memleket için tahsis edilebilen şey müstakbel maarifimize mabihilistina olacak bir temel kurmağa kâfi değildir. Ancak vasi ve kâfi şerait ve vesaite malik oluncaya kadar geçecek eyyam-ı cidalde dahi kemal-i dikkat ve itina ile işlenip çizilmiş bir milli terbiye programı vücuda getirmeğe ve mevcut maarif teşkilatımızı bugünden müsmir bir faaliyetle çalıştıracak esasları ihzar etmeğe hasr-ı mesai eylemeliyiz. (Bugün için memleketin aydınlanması uğruna ayrılabilir şey; eğitimimizin geleceğine dayanak olacak bir temel kurmaya yeterli değildir. Ancak elverişli ve yeterli koşullarla araçları elde edinceye kadar geçecek savaş günlerinde de tam bir özenle işlenip çizilmiş bir ulusal eğitim programı yapmaya ve eldeki eğitim ve öğretim kuruluşlarımızı bugünden verimli bir çabayla çalıştıracak esasları hazırlamaya bakmalıyız.)" diyerek milli eğitimin savaşta dahi olsa önemini vurgulamıştır. 1921 yılında gerçekleştirilen Kongre, Türk Eğitim tarihinin ve Cumhuriyetimizin önemli kilometre taşlarından biridir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla, medreseler kapatılmış ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki bütün okullar, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanarak; tüm eğitim kurumlarının tek bir çatı altında toplanması sağlanmıştır.

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetimizin ilan edilmesiyle birlikte eğitime de bir yol çizmek amacıyla; maarifle ilgili kanunlar, kararlar ve planlar hız kazanmıştır. Bu amaçla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla, medreseler kapatılmış ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki bütün okullar, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanarak; tüm eğitim kurumlarının tek bir çatı altında toplanması sağlanmıştır. Eğitim-öğretim süreçlerinin planlı olarak yürütülmesi, öğretim programlarının o dönemin gereklerine göre yapılması amacıyla 1923, 1924 ve 1926 yıllarında eğitimle ilgili heyetler toplanmıştır. 22 Mart 1926 tarihinde kabul gören kanunla Maarif Teşkilatı oluşturulmuştur. Bu kanun ile günümüzdeki İl Millî Eğitim Müdürlüklerinin temelini oluşturan Maarif emelikleri kurulmuştur. Maarif emelikleri yoluyla Bakanlığın iş yükünü azaltmak ve yerinde yönetim ele alınmıştır. Bu kanuna ek olarak 29 Ağustos 1926'da oluşturulan bir talimatname ile

Millet Mektepleri Yönetmeliğinin Kabul Edildiğine Dair Kararname (Kaynak: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Akt: Kuşçi, 2021)

bu emeliklerin zamanla artabileceği yönünde karar alınmıştır. Bu sistemin iyi işlemlerini kontrol amacıyla da müfettişlerin atanması sağlanmıştır.

Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanununun çıkarılmasından sonra Cumhuriyet sonrası Türk Eğitim Sistemi için önemli bir dönemeç olan "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun" 1 Kasım 1928 yılında çıkarılmış ve 3 Kasım 1928 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla yürürlüğe girmiştir. Yen Türk harflerinin kabulüyle birlikte harfleri yaygınlaştırmak amacıyla Millet Mektepleri 11 Kasım 1928 tarihli kararname ile kabul edilmiştir. Söz konusu kararnamenin 24 Kasım 1928 tarihinde yayınlanması ile Birinci Millet Mektepleri talimatnamesi yürürlüğe girmiştir. 24 Kasım 1928, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün "Millet Mektepleri'nin Başöğretmenliği"ni kabul ettiği gün olarak da ayrı bir anlamı ifade etmektedir. [Bilindiği üzere 24 Kasım günü ülkemizde öğretmenler günü olarak kutlanmaktadır. Atatürk'ün yüzüncü doğum yıldönümü olan 1981 yılında "Millet Mekteplerinin Başöğretmenliğini" kabul ettiği güne atfen 24 Kasım günü resmi olarak öğretmenler

Tablo 1: 1923-1938 Yılları Arasında Okullardaki Öğrenci Sayısı

Yıllar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Öğretmen Okulu	Meslek Okulu	Yüksekokul
1923-1924	341.941	5.905	1.241	2.528	4.019	2.914
1924-1925	390.368	10.052	2.234	3.771	3.376	3.483
1925-1926	406.788	11.622	2.748	4.133	2.702	3.930
1926-1927	437.928	15.263	3.152	4.558	1.740	3.551
1927-1928	461.985	19.858	3.819	5.002	2.332	4.282
1928-1929	477.569	23.225	4.168	5.749	2.371	4.204
1929-1930	469.071	25.398	4.746	5.410	2.699	3.899
1930-1931	489.299	27.093	5.699	5.535	3.761	4.443
1931-1932	523.611	30.316	6.840	5.293	4.155	4.853
1932-1933	567.963	35.658	7.843	2.076	4.976	5.407
1933-1934	591.169	42.522	9.876	2.726	4.389	6.050
1934-1935	647.501	46.120	10.113	2.577	4.940	6.666
1935-1936	688.100	52.496	13.876	2.805	5.772	7.478
1936-1937	711.728	62.966	17.481	2.949	6.528	8.535
1937-1938	748.864	76.784	21.884	2.626	8.157	9.860

(Kaynak: Öksüz & Köksal, 2018)

günü olarak kutlanmaya başlanmıştır.] Millet mektepleri, hiç okuma-yazma bilmeyenlere öğretmek için dört ay süreli (A grubu dersliği) ve okuma-yazma bilip yeni Türk harflerini öğretmek için iki ay süreli (B grubu dersliği) olmak üzere iki kategoride faaliyete geçirilmiştir. Bir yıllık bir uygulama sürecinden sonra 1929 yılında yeni bir talimat ile okuma-yazma ve yeni harfleri öğrenenlere günlük yaşantılarında kullanmak üzere gerekli bilgilerin verildiği bir yapıya dönüştürülmüştür.

Millet Mekteplerinde, A grubu dersliğinde okuma-yazma, dilbilgisi, Temel Matematik dersleri verilirken, bu derslikten mezun olanlar B dersliğine devam edebildi. B dersliğinde ise Hesap ve Ölçüler, Sağlık ve Yurt Bilgisi dersleri okutulurdu. Millet mekteplerinde dönem bitiminde sınav yapılır; başarılı olanlara bitirme belgesi verilirdi. Millet mektepleri dışında veya evde eğitim alanların millet mektepleri sınavlarına girerek belge alması zorunluydu. Belge olmadan kurum ve kuruluşlarda çalışmak mümkün değildi. Takip eden yıllarda da 23 Nisan 1930'da yapılan Türk Ocakları Kurultayında Türk tarihinin bilimsel olarak incelenmesi amacıyla "Türk Tarih Heyeti" kurulmuş ve heyet 4 Haziran 1930'da ilk kez toplanmıştır. Bunun ardından, 1935 yılında "Türk Tarih Kurumu" adını almıştır. Türkçeyi farklı dillerin tesirinden korumak, dilbilim kurallarına uygun olarak araştırılmasını sağlamak ve Türk dilinin olumsuz kullanımlarından arındırmak amacıyla da; 1932 yılında ise Türk Dil Kurumu kurulmuştur.

Eğitim, milletin toplu halde düşünmesi ve yaratıcılık sahasında seferber edilmesidir. Mektep, içine daldığımız hayattan bizi kurtarıp kendimize getiriyorsa, düşünce gücümüzü kullanmaya zorluyorsa ve büyük bir yolculuğun haritasını önümüze seriyorsa manalı olduğunu söyleyebiliriz." Nurettin Topçu.

Tablo 1'de görüldüğü üzere; Cumhuriyetin ilk yıllarından Atatürk'ün ölümüne kadar ilkökul, ortaokul, lise, öğretmen okulu, meslek okulları ve yüksekokullarda öğrenim gören öğrenci sayıları artan bir grafik göstermektedir.

Yapılan önemli çalışmalarının ardından, 1924 yılında resmî ilkökul sayısı 4.894 iken, bu sayı 1929 yılında 6.362'ye yükselmiştir. 51 olan özel ilkökul sayısı 39'a düşerken, umum ilkökullarının sayısı 6.599'a yükselmiştir. Yine bu dönemde Türkiye'de toplam öğretmen sayısı 12.151 olarak belirlenmiştir. Resmi ilkökullarda 1924 yılında 341.941 öğrenci okurken bu sayı 1929 yılında 445.055'e yükselmiştir.

1938 sonrasında eğitimle ilgili; 1939 Köy İlkokul Müfredat Programı, 1948 İlkokul Müfredat Programı, 1938 Ortaokul Müfredat Programı, 1938 Lise Müfredat Programı ve 1948 Lise Müfredat Programları hazırlanarak hayata geçirilmiştir. Türk eğitim sisteminin en

önemli süreçlerinden biri, 1939'dan itibaren ortalama dört-beş yılda bir yapılan ve çalışmaları kanunla düzenlenen Millî Eğitim Şûrası'dır. Millî Eğitim Şûrası, Millî Eğitim Bakanlığı'nın en yüksek ve en köklü istişare kurullarından biridir. Kanunla düzenlenmiş olarak; "Türkiye'de eğitim sistemini geliştirmek ve eğitimin niteliğini yükseltmek için eğitim ve öğretim ile ilgili konuları incelemekten ve öneri niteliğinde kararlar almaktan sorumludur." Ülkemizdeki eğitim sistemimiz ve anlayışını geliştirmek üzere olan bu şûralarda; öğretmenler, akademisyenler, Bakanlık görevlileri, kamu ve özel kurum yetkilileri, sendika, dernek, vakıf vb. sivil toplum kuruluşları dâhil olmak üzere farklı uzmanlık alanlarından yüzlerce katılımcı eğitim sistemini geliştirmek ve niteliğini yükseltmek, önemli eğitim sorunlarını tartışmak, çözüm önerileri ve yeni modeller üretmek için bir araya gelmektedir (TDV, 2012). Son olarak yirmincisi 2021 yılında gerçekleştirilmiştir.

Sonuç olarak Kurtuluş Savaşı yıllarından günümüze Millî Eğitimin güçlendirilmesi için birçok köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra politik veya küresel etkiler dolayısıyla bazı kesintiler de yaşanmıştır.

Sözün sonunu Cumhuriyet Dönemi düşünce insanlarından Nurettin Topçu'ya bırakarak bitirelim:

"Eğitim, yalnız mekteplerde okumak ve okuyanlara birtakım bilgiler vermek değildir. O bir milletin toplu halde düşünmesi ve yaratıcılık sahasında seferber edilmesidir. Mektep, içine daldığımız hayattan bizi kurtarıp kendimize getiriyorsa, düşünce gücümüzü kullanmaya zorluyorsa ve büyük bir yolculuğun haritasını önümüze seriyorsa manalı olduğunu söyleyebiliriz. Okutulan dersler böyle bir amaca götürüyorsa bu derslerin de mana içerdiğini söylemek mümkündür."

Kaynakça

Kapluhan, E. (2014). 1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri Ve Önemi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8).

Öksüz, H., & Köksal, Ü. (2018). Amerikan Belgeleri Işığında Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Eğitim. *Gazi Akademik Bakış*, 11(23), 317-351.

Kuşci, A. (2021). *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)*. İksad Yayınevi, Ankara.

Levent Şentürk

Resmi Tarihe Uygunluk Sorunu

Cassandra, Evelyn de Morgan, 1898, Londra. (Wikipedia)

Ülkelerin resmi tarihleri, ne zaman düşmanlar ve kötüler söz konusu olsa, düşman kralların tutuculuk ve dinsel bağnazlığı aşırılığa ve dayatmaya vardırırmış değersiz topluluklarıyla onlara sözde karşı gelen, doğal etkilerle bozulup dağılmış sekülerlerin bir olup ülkeyi içine sürükledikleri derin, hayırsız ve uğursuz bir kuyuya çevirdiklerini anlatmak için daima istekli bir yazın üretmiştir. Böylesine resmi tarihler, düşmanları betimlemesi gerektiğinde, düşman topraklarında yaşamalarına rağmen, yukarıdaki kalıba uymayan herkesten yana bir tavırla, kendi başının çaresine bakmazsa başına gelecek yıkımın büyüklüğünü, gelecek nesillerin kaçınılmaz mahvını betimleyip bu dramları inceden inceye işlemeyi başarır. Resmi tarihin güdümünde sessizliğe gömülme, otosansür, sonu gelmeyen ve gücü gitgide çoğalan zor kullanma dönemlerinin özgün bir görünümüdür. Bundan hareketle, kural koyma gücüne sahip paradigmanın nitelikleri okunabilir: Toprakla milleti bütünleştiren tüzel varlığın öngördüğü yöntemlere uygun tarih anlayışı çerçevesinde, sözgelimi, üniversite ve benzeri yüksek öğrenim kurumlarında öğretimi gerçekleştiren, araştırma yapan ve özgün araştırmalarıyla alanına katkıda bulunanların genel

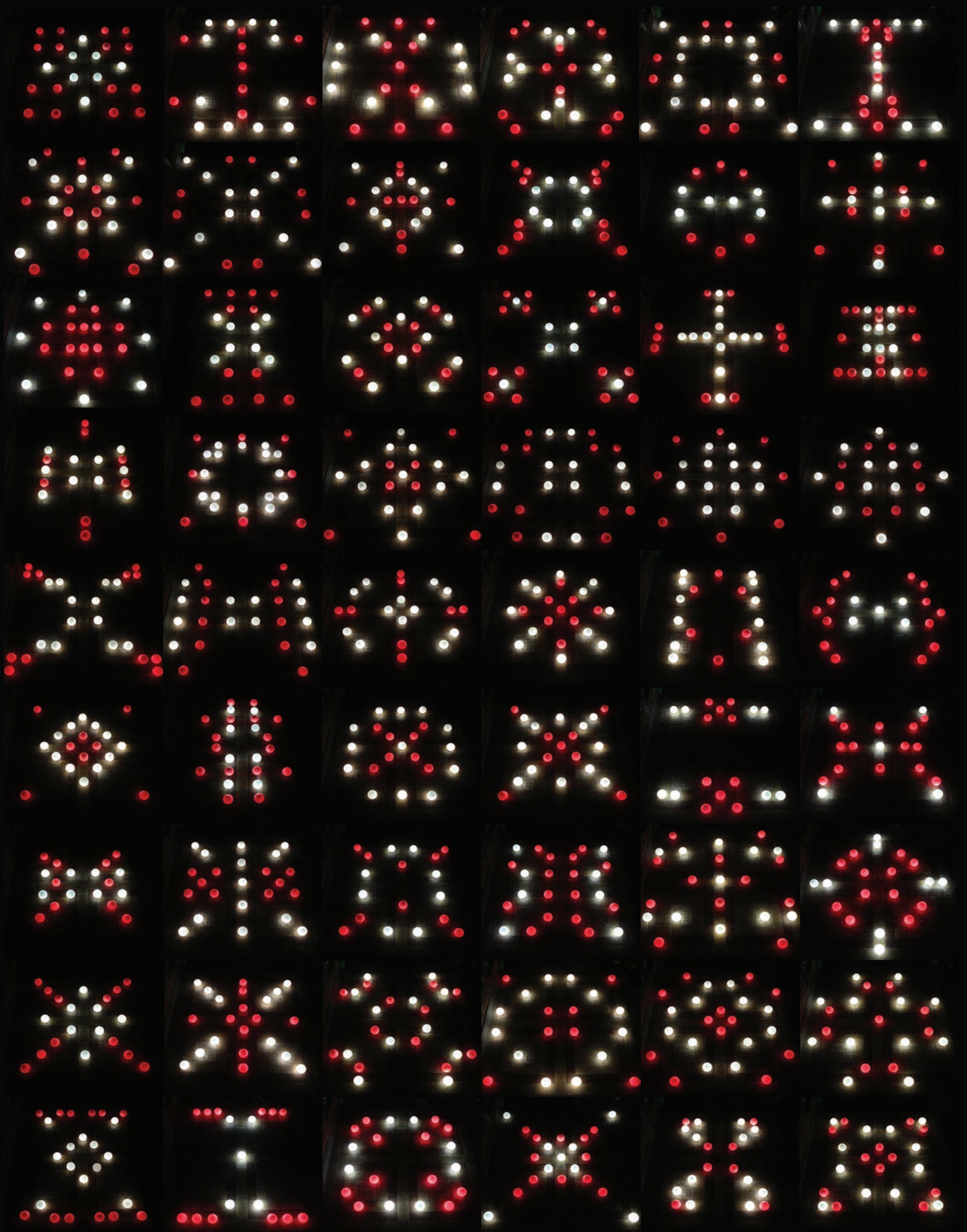
mesleki unvanını taşıyanların, kaynak amacın yansızlık olduğunu varmış gibi göstermenin ardında, kendi kendini görünmeyecek bir duruma sokarak, sözlerini bir sonuç değerlendirmesine ve günün konusu olan durumun korku verici, tehlikeli ve güç haline bağlama ürküsü içinde, zarar verecek davranışlar sergilerken kendini gizleyen bir kurnazlıkla, gelecekteki evrensel çıkarlara gerçekte aykırı düşen işbirliğiyle, yazılarını havada asılı, değerlendirmelerini sonuçsuz bıraktıklarına da rastlanır. Başka kurumlar altında da durum farklı değildir. Aksi yönde sav dile getirerek, her istediğini yaptırabilme gücüne sahip olanla karşı karşıya gelmemek için, kimseye görünmeyip kurtularak hızla uzaklaşanların, dünya yuvarlak olduğundan, hakim düzenin ve ondan yayılan yaşama biçiminin ortalama bir övme örneğini ortaya koyarak, bulundukları durumu geride bırakamadıkları gözlemlenebilir. Yıldönümü yazınının stereotiplerinin çevreyi fethettiği bir eşikte, Nietzsche'nin deyişiyle "tam oturan giysi"yi kuşanan sayılamayacak kadar fazla yazıyla karşılaşılması beklenebilir. Giysinin oturması terziliğe bağlı olduğuna göre, eli kalem tutanların retorik terziliği burada önemli rol oynayacaktır. Bu tür yazılarda, böylece, eskilerin deyişiyle, yerine getirilmezse eksikliği daha dikkat çe-

kici bir boşluk yaratma tehlikesi bulunan edimleri, hiç yoktan iyidir kabilinden eda etmekle sınırlı bir anlayışla, argümanların yalnız bir zaman aralığına kuşanılıp, yeniden kişisel hijyen rutinine dönülmesi söz konusu olabilir. Tüzel kimliklerin en az geçmişe ve toplumsal konuma sahip olanından en köklüsüne ve yaygın etkisi bulunanına, yıldönümlerini ağırbaşlı, titiz, gerçekçi, güvenilir ve sağlama bağlanmış bir üslupla dile getirmeye dayanan yazma alışkanlıkları uyarınca, etkilemeyen bir rutine uygun ne kadar materyal varsa işte bu alana birdenbire boşaltılacaktır. Nitekim, yinelemeli argümanlarla ve onlara eşlik eden dilsel ifadelerle anmanın, böylelikle o güne, o belli zaman kesitine ilişkin gerekenlerin dile getirildiğine dair rıza etkisi yaratmanın bir retorik form olduğu iyi bilinmektedir. Eni boyu az bir vakit kazanma manevrasısıdır bu ve bütün vaktini alarak bekletme yol ve yöntemlerinde, ilgiyle dikkati başka yönde tutmaya uğraşıp didinmelerde olduğu gibi, güçlü bir siyasayı ilgilendiren ve topluma değgin öğreti oluşturan, hakim kesimlerin davranışlarına yön veren bütünsel bir anlamı ve işlevi de vardır. Her dile getirmeye biraz daha olağanlaştırıldığı haliyle; müzekker izin dahilinde, süregitmesine müsaade edildiği haliyle, sürgit çerçevede bulunmak şartına bağlı kalan bütün gerçekleştirmelerin onanmış törensel formları bu alanı doldurur. Gelgelelim bu gerçekleştirmeler, sözü geçerliğin inişli çıkışlı keyfiyeti nezdinde bulunduğundan, ilanihaye olumlanır halde kalmaz; günden güne makbul karşılanma seviyeleri değişkenlik arz edebileceği için ancak niyet bakımından konvertibiliteleri mevcuttur. İçe doğduğu gibi anlatma özelliğinden ve bir şey anlatmak isteyen içerikten mahrum bu terzilik, bir üçgeni işlemekten oluşur: Halkın üzerinde hakim olduğu, yaşadığı, kültürünü oluşturduğu kara parçası, sahip olduğu diyar; benzer özellikleri olan, aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu; denizden inerek doğuya, güneye ve sonunda batıya dönerek belli bir uzunluğa ulaşan bir nehir. Epik bir atmosferle, söylemlerinin geçerliğini, kendini gereken-den çok sınırlanmış bu üçgene sığdırabileceği kadar ilan edebilmek ister. Homojenize edilmiş topluluğunu, yurdunu ve coğrafyasını, coşkuyla özlemsel düşünüşün, görmezden gelmeyle gerçeği toplumda yaşanmış haliyle saklama eyleminin, doldurulmuş güvenle öz-bilinç kapasitesi eksikliğinin, çevre bilinci yitimiyle bilme yetersizliğinin; doyuma ulaşmayı reddedişle, doldurulan hacmi içerikle karşılayamamanın birleşimiyle donattığına sıkça rastlanır. Resmi tarihlerin simgesel yıldönümü başaşağı çevrilerek tam tersi, yani hedeflenen kesin sonuç, ilahi olduğu için hiçbir zaman değişmeyecek doğaüstü güçlere ve varlıklara dayalı kurallar bütününe uygun yönetim biçimi törenleştirilmiş olur.

Bu sayının alternatif kapağı

Bademlik kampüsünde bulunan mimarlık bölümünün atriumunda yapılan gece çekimlerinden elde edilen bu figürler, kare zemine eşit yerleşmiş gözenekleri ölçü alan düzenlemelerden oluşuyor. Her bir nokta, gerçekte, Bademlik'te geride bırakılmış bir binanın deposunda bulunan küre aydınlatma avizeleridir. En az elli yaşındaki bu cam avizeler temizlendikten sonra, 2023/24 mimarlık birinci sınıf öğrencilerinden oluşan gruplarla beraber, içlerine kırmızı ve beyaz yanabilen kamp lambalarıyla zemine yerleştirilerek şekillendirildi. Her seferinde başka simetrik bir biçim alacak şekilde yeniden konumlandırılarak, yüzlerce farklı çeşitleme elde edildi. Gerek Pomi'nin (Potansiyel Mimarlık İşliği'nin) çalışma süreci Cumhuriyetimizin yüzüncü yıldönümüne denk geldiğinden, gerek dergimizin onuncu sayısının ruhuna uygun düştüğünden, kapağımız için yüz ayrı figür seçilerek karanlık bir zemindeki ışık adaları biçiminde düzenlendi. Kapağa olamasa da, sayfalarımıza taşıdık. Bkz. ss. 50-51. LŞ.

Bu iş, 2023-24 Güz yarıyılında, mimarlık birinci sınıf öğrencileri tarafından hazırlandı.
Pomi, Potansiyel Mimarlık İşliği, Bademlik kampüsü, Mimarlık bölümü, Aralık 2023.

ESOGÜ

bilim

kültür

sanat

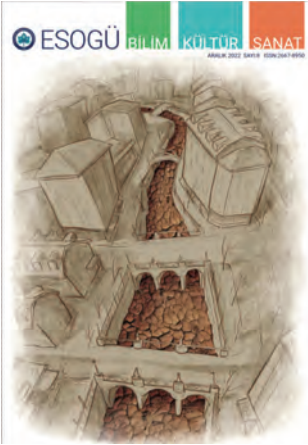
Aralık 2023 / Sayı 10

ISSN 2667-8950

medya.ogu.edu.tr

*Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı
1923 - 2023*

Canan Akay
Ömer Faruk Bayrakçı
Eylem Dereli
Pınar Ergin
Selim Gürgen
Ersin Karademir
Taki Karslı
Umut Koç
Zafer Koylu
Veysel Lidar
Volkan Marttin
Hülya Öztürk
Levent Şentürk

Cumhuriyet
sizden,
fikri hür,
vicdanı hür,
irfanı hür
nesiller ister.

Mustafa Kemal Atatürk